

DR. FRANCISZEK PIEKOSIŃSKI.

UWAGI

NAD

USTAWODAWSTWEM WIŚLICKO-PIOTRKOWSKIM

KRÓLA KAZIMIERZA WIELKIEGO.

KRAKÓW.

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.

1891.

DR. FRANCISZEK PIEKOSIŃSKI.

UWAGI

NAD

USTAWODAWSTWEM WIŚLICKO-PIOTRKOWSKIM

KRÓLA KAZIMIERZA WIELKIEGO.

KRAKÓW.

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.

1891.

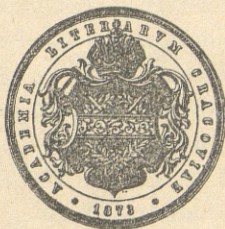
DR. FRANCISZEK PIEKOSIŃSKI.

UWAGI

NAD

USTAWODAWSTWEM WIŚLICKO-PIOTRKOWSKIEM

KRÓLA KAZIMIERZA WIELKIEGO.

KRAKÓW.

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.

1891.

34 : 93 (430) 5

Osobne odbicie z Tomu XXVIII. Rozpraw Wydziału filozoficzno-historycznego
Akademii Umiejętności w Krakowie.

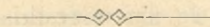
2630 | 3

UWAGI

nad ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskiem
króla Kazimierza Wielkiego,

przez

Dra Fr. Piekosińskiego.

W literaturze naszej prawniczej bieżącego stulecia najcelniejsze miejsce zajmuje spór naukowy, przewidziany w przedmowie ustawodawstwa t. z. wiślickiego króla Kazimierza Wielkiego.

Zainicyjował go Lelewel dwiema rozprawami, wydanymi w r. 1828 pod wspólnym tytułem „Początkowe prawodawstwo polskie“, z których pierwsza obejmowała historyczny rozbiór prawodawstwa polskiego cywilnego i kryminalnego do czasów jagiellońskich, druga krytyczny rozbiór statutu wiślickiego. Przyczynił się nieco do tego sporu J. W. Bandtkie wydawnictwem swem „*Jus Polonicum*“ (1831); główną wszelako walkę przewiedli między sobą dwaj najznakomitsi nasi uczeni prawnicy: Helcel i Hube. Hube dwiema rozprawami, bezimiennie wydanymi: „Statuta ziemi krakowskiej“ (1839), oraz „Przyczynek do objaśnienia historyi statutu wiślickiego“ (1853), wywołał pomnikowe dzieło Helcela „Starodawne prawa polskiego pomniki“, poprzedzone wywodem historyczno-krytycznym tak zwanego prawodawstwa wiślickiego Kazimierza Wielkiego“ (1856), jaśniejące bystrością poglądów i szerokiem obznajomieniem się ze źródłami.

Na zarzuty Helcela, podniesione w tem dziele przeciw zapatrywaniu Hubego, odpowiedział Hube w dwóch rozprawach: „O datach nada-

wanych statutem Kazimierza Wielkiego“ (1877) i „Prawo polskie w 14-tym wieku Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego“ (1881). Obie te prace jednak wyszły już po śmierci Helela, który zatem na nie odpowiedzieć nie mógł.

Spór więc nie rozstrzygnięty pozostał w zawieszaniu. Niedawno zmarł wreszcie i Hube, ostatni szermierz w tym sporze, a kwestyja przez tych dwóch dzielnych uczonych z takim zapałem popierana, dotąd nie została przez nikogo podjęta. Wprawdzie dowiadujemy się z odczytu prof. Ulanowskiego, mianego na czerwcowym posiedzeniu Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie, iż uczony ten badacz jeszcze przed sześciu laty zgromadził zbiór uwag nad ustawodawstwem króla Kazimierza Wielkiego, stosunki jednak przyjazne, jakie go łączyły ze ś. p. Hubem, były powodem, który go skłonił, iż dopóki żył ten uczony, wstrzymywał się z ogłoszeniem swoich uwag, gdy takowe nie zupełnie schodziły się ze zapatrywaniami ś. p. Hubego.

Tymczasem na drugim zjeździe historycznym, odbytym roku zeszłego we Lwowie, podniósł prof. Balzer potrzebę ponownego a zupełnego wydania średniowiecznych zabytków prawa polskiego (*Corpus iuris Polonici mediæ ævi*), a w dyskusyi nad tym tematem podniósł między innymi dr. Bobrzyński, że nie wszystkie pomniki średniowiecznego naszego ustawodawstwa są tak krytycznie opracowane, iżby już obecnie do wydawnictwa *Corpus iuris Polonici* przystąpić można, że owszem wiele z nich wymaga jeszcze gruntownego obrobienia.

Zjazd przyjął przychylnie tak referat prof. Balzera, jak i uwagi dr. Bobrzyńskiego.

Do takich nieobrobionych jeszcze dostatecznie pomników średniowiecznych ustawodawstwa polskiego należy niewątpliwie ustawodawstwo wiślicko-piotrkowskie króla Kazimierza Wielkiego, które ze względu na swoje przeważne stanowisko, jakie wśród innych średniowiecznych naszych pomników prawnych zajmuje, i ze względu na osobę jego wielkiego inicjatora, szczególnie starannego opracowania wymaga.

Zdanie Hubego, objawione w najpóźniejszej jego pracy, nie może uchodzić za ostatnie słowo w tej sprawie; czuł to sam Hube, kończąc tak swoją przedmowę: „skupiwszy poszukiwania moje wyłącznie około statutów i ich postanowień, utworowałem tylko drogę do dalszych, więcej w szczegóły sięgających, poszukiwań.

Dalsza dyskusyja naukowa jest niezbędną.

Uwagi, które niżej zamieszczamy, mają właśnie na celu poruszyć na nowo naukową dyskusyję nad ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskim króla Kazimierza Wielkiego i doprowadzić ją tak daleko, jak da-

leko na to pozwalają przechowane po dziś dzień rękopisy tego ustawodawstwa obok innych współczesnych mu pomników.

§. 1.

Zdania Helcla i Hubego.

Zdaniem Helcla zwód artykułów, ogłoszony pierwotnie w t. z. Syntagmatach, następnie w statucie Łaskiego a wreszcie w „Volumina legum“ jako statut króla Kazimierza Wielkiego, uchwalony w Wiślicy r. 1347, nie jest w całości statutem wiślickim tegoż króla.¹⁾

Rozpatrując pojedyncze artykuły i rękopisy, spostrzega on cztery grupy artykułów, mianowicie:

- a) grupę artykułów wielkopolskich, przedstawioną choć nie w komplecie w rękopisie Sier. III,
- b) grupę artykułów, objętą rękopisem B. IV,
- c) artykuły, noszące na sobie cechę prejudykatów,
- d) resztę artykułów, jaka po wyłączeniu powyższych trzech grup pozostaje.

Badając zawartość artykułów rękopisu B. IV, dostrzega Helcel, iż takowy z dwóch odrębnych składa się części; tym sposobem powstaje właściwie pięć grup, mianowicie:

- a) grupa artykułów wielkopolskich,
- b) część pierwsza kodeksu B. IV,
- c) część druga kodeksu B. IV,
- d) grupa artykułów podobnych do orzeczeń sądowych; wreszcie
- e) reszta artykułów.

Z tych pięciu grup odtwarza Helcel cztery odrębne statuty:

- 1) statut małopolski pierwszy,
- 2) statut wielkopolski,
- 3) statut małopolski drugi,
- 4) statut powszechny.

Dwa pierwsze statuty są jakby uchwyceniem zwyczajowego prawa, dwa drugie noszą widocznie charakter reformatorski na sobie.

1. Statut małopolski pierwszy uchwalony został w Wiślicy roku 1347 dnia 11 Marca (*dominica Laetare*). Daje mu Helcel artykułów 69,

¹⁾ Helcel, Starodawne prawa polskiego pomniki, poprzedzone wywodem historyczno-krytycznym tak zwanego prawodawstwa wiślickiego Kazimierza Wielkiego, tom I, Kraków 1856, tom II, Kraków 1870, przedmowa.

mianowicie artykuły grupy piątej, oraz artykuły podobne do orzeczeń sądowych.

2. Statut wielkopolski niewiadomej daty, uchwalony został w Piotrkowie prawdopodobnie w miesiącu Lutym 1347, lecz przywilej nań wystawiony został dopiero podczas wiecu wiślickiego.

Składa się ten statut z artykułów trzydziestu.

3. Statut drugi małopolski uchwalony w Wiślicy dnia 14 Stycznia 1356. Obejmuje on artykułów 25, których główny zrąb stanowią artykuły zawarte w części pierwszej kodeksu B. IV.

4. Statut powszechny, uchwalony w Wiślicy r. 1368. Obejmuje artykułów 35, których główny zrąb stanowią artykuły zawarte w części drugiej kodeksu B. IV.

Z tych odrębnych statutów poczęto w biegu czasu tworzyć dygesta czyli zwody. Helcel odróżnia siedm takich zwodów:

1) Najszczuplejszy i najmniej opracowany zwód partykularny małopolski, zawarty w kodeksie B. IV, obejmuje tylko statuty trzeci i czwarty i jest najdawniejszy, małoco zapewne późniejszy nad śmierć króla Kazimierza Wielkiego.

2) Zwód małopolski znacznie bogatszy, zawarty w kodeksie Oss. I, obejmuje statuty pierwszy, trzeci i czwarty.

3) Zwód dawniejszy od zwodu poprzedniego Oss. I, złożony ze 113 artykułów. Zwód taki nie dochował się wprawdzie, ale jest widoczny z kodeksów Ptrb. I, Oss. II i Stron. II.

4) Zwód, w którym do zwodu trzeciego dołączono jeszcze 22 artykułów, a z tych 15 wielkopolskich. Jest to zwód małopolski, najbardziej rozpowszechniony w wieku XV, a kodeksy, które go zawierają, dzielą się na trzy kategorie. Do pierwszej należą rękopisy: SV, B. I, Ptrb. II, Stron. I, VB, P. II i D. IV; do drugiej rękopisy D. II i P. I; do trzeciej wreszcie kodeks Świętosława.

Zwód ten wszedł do Syntagmatów tudzież do statutu Łaskiego.

5) Zwód wielkopolski zawarty acz niekompletny w kodeksie Sier. III.

6) Zwód, zawarty w rękopisach B. II, D. III i Oss. III. Wreszcie

7) zwód abecadłowy, objęty kodeksem Sier. II.

Zdaniem Helcela ustawodawstwo warekie zajmowało się przerabianiem powyższych statutów, zmianą artykułów, tworzeniem zwodu. Zwód główny jest dziełem sejmku warekiego.

To ostatnie zdanie Helcela poparł stanowczo dr. Bobrzyński w pracy swej „O ustawodawstwie niezawaskim Kazimierza Jagiellończyka“ (Kra-ków 1873, str. 4), mówiąc: „Domniemanie Z. A. Helcela, że zjazdy z r. 1420 i 1423 zajęły się głównie utworzeniem jednego zwodu z czte-

rech statutów Kazimierza W. uważam za udowodnione przepisem następującym, który Helclowi nie wpadł w oko: *neque alias causas in eisdem iudiciis decidere, iudicare aut sententiare de capitibus propriis possunt, nisi de libro statutorum in Wartha, per serenissimum diuac memoriae dominum Kazimirum (sic) regem Poloniae, antecessorem nostrum, editorum et institutorum, quae statuta...* Przepis ten wydrukował J. W. Bandtkie z oryginalnego przywileju cerekwickiego z r. 1454. Nieznając zaś hipotezy Helcla, nie mógł pojąć, z kąd się we Warcie wziął Kazimierz W. a uważając to za prostą pomyłkę chociażby autentyku, poprawił w wydaniu swem *Kazimirum* na *Vladislaum*.

Odniennie nieco zapatruje się Hube na powstanie i rozwój ustawodawstwa króla Kazimierza Wielkiego.¹⁾

Zdaniem jego istnieją tylko dwa statuty: małopolski, uchwalony na wiecu w Wiślicy dnia 11 Marca 1347, i wielkopolski, uchwalony w Piotrkowie niewiadomo kiedy, lecz w każdym razie później, niż statut wiślicki, z którego przejął w siebie dwa artykuły, później nawet, niż statut III i IV Helcla, jak to treść artykułów wskazuje.

1. Statut małopolski w pierwszej swej redakcyi dochował się w kodeksie B. IV. Obejmuje on artykułów 59 i dzieli się na dwie części; pierwszą część stanowią pierwsze 24 artykuły kodeksu B. IV, różni się ona od części drugiej tak staranniejszą redakcyją jak i systematyczniejszem ułożeniem; był to bowiem elaborat przygotowany z polecenia króla i przedłożony gotowy na zjeździe wiślickim. Część druga, znacznie odmienna tak redakcyją jak systemem, obejmująca następnych 35 artykułów kodeksu B. IV, przedstawia artykuły, do których uchwalenia inicjatywa dopiero na samym wiecu powziętą została. Część pierwsza obejmuje także rozporządzenia, które miały na oku uchylenie nadużyć, co zdaniem Janka z Czarnkowa i Długosza było właśnie głównym celem usiłowań ustawodawczych króla Kazimierza Wielkiego.

¹⁾ Zapatrywania swoje ogłosił Hube, jak wspomniano, w czterech rozprawach:

1. Statuta ziemi krakowskiej. Tygodnik Petersburski NN. 42 i 44 z roku 1839. Podstawą tej pracy są dwa rękopisy: Zbiór synodalnych prowincyi gnieźnieńskiej statutów Jarosława Bogoryi i rękopis Pawła Kostki z r. 1463.

2. Przyczynek do objaśnienia historii statutu wiślickiego. Biblijoteka Warszawska z r. 1853, tom 49.

3. O datach nadawanych statutom Kazimierza Wielkiego. Warszawa 1877.

4. Prawo polskie w 14-tym wieku. Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego. Warszawa 1881.

Ograniczam się tylko do tych zapatrywań Hubego, którym on do końca wiernym pozostał; te zaś, od których sam później odstąpił, jak n. p. kwestyję istnienia osobnego statutu ziemi krakowskiej z XIII wieku i t. p., pomijam.

Statut wiślicki atoli obejmuje w późniejszych układach 113 artykułów, a zatem o 54 artykuły więcej, niż statut pierwotny. W małej części różnica ta polega na rozdzieleniu niektórych artykułów na dwa lub więcej artykułów odrębnych; reszta zaś dzieli się na prejudykaty i ekstrawaganty. Prejudykaty obejmują 25 artykułów i formują jako takie dodatek autentyczny do statutu wiślickiego. Ekstrawaganty zaś (artykułów 24) są to luźne konstytucyje, które powstały w różnych, bliżej oznaczyć się nie dających czasach, w każdym jednak razie jeszcze za życia króla Kazimierza W. Powstały one jednak już po statucie wiślickim na różnych wiecach sądowych, przy sposobności rozstrzygania spraw odpowiedniej treści. Każde rozstrzygnięcie tworzy przedmiot oddzielnej konstytucyi, z wyjątkiem art. 99 do 104, które razem ułożone zostały.

2. Statut wielkopolski ma artykułów 46, powstał w Piotrkowie, ale niewątpliwie dopiero po statucie wiślickim, chociaż nie wiele co później. I on składa się, tak jak małopolski, z dwóch części: pierwszą stanowią zebrane i na wiec do zatwierdzenia przyniesione zwyczaje, drugą ustawy, uchwalone na wiecu. Ma też i swoje ekstrawaganty (artykułów 5).

Te różnorodne części składowe zwłaszcza ustawodawstwa małopolskiego, mianowicie dwie części statutu, prejudykaty i ekstrawaganty, nasunęły myśl systematycznego ich ułożenia. Mamy dwa takie układy, jeden przedstawiony jest w kodeksie Oss. I z r. 1400, drugi w kodeksie Jana z Opatowca (Ptrb. I) z r. 1432.

Myśl zbliżenia do siebie i ujednostajnienia ustawodawstwa obu dzielnic, która już była przewodnią myślą króla Kazimierza W., jeszcze bardziej zapanowała w wieku XV. Już rękopis Oss. I z r. 1400, chociaż czysto małopolski, nosi tego na sobie wyraźne ślady, ma on bowiem napis: „*Incipit prologus libri Juris Polonici et ordo eius, qui seruat per omnes prouincias regni Poloniae*“, jak gdyby zawarte w nim postanowienia obowiązywały w całej Polsce; podobny duchem jest artykuł 7 przywileju czerwińskiego z r. 1422. Statut, uchwalony w Warcie, jest już statutem powszechnym. Przedmiotem zjazdu w Warcie było przejście legislacyi kazimierzowskiej, jej zmodyfikowanie i uzupełnienie.

W powyższej myśli poczęto formować dygesta. Powstały one zaraz po statucie warkim, a są wyrobem krakowskim. Obejmują one statut wiślicki z dodaniem 19 artykułów wielkopolskich. Praca nad dygestami jest nie tylko kompilatorska, ale i redakcyjna.

Takie jest w ogólnych zarysach zapatrywanie się Hubego. Przejdźmy teraz do rozważenia, w czym się one różnią od poglądów Helcla.

§. 2.

Daty statutów i wieców ustawodawczych.

Zdaniem tak Helcla, jak i Hubego, pierwotny statut małopolski uchwalony został na wiecu, który się odbył we Wislicy d. 11 Marca (*dominica Laetare*) 1347; wielkopolski zaś statut uchwalony został na wiecu w Piorkowie, którego data nie jest wiadoma. Helcel sądzi, że wiec w Piotrkowie odbył się prawdopodobnie w Lutym 1347, wyprzedził przeto wiec wiślicki; Hube zaś przeciwnie mniema, że wiec piotrkowski jest późniejszy od wiślickiego, lecz nie o wiele.

Ja sądzę, iż rzecz ma się zupełnie odwrotnie, że mianowicie wiec piotrkowski odbył się dnia 11 Marca (*dominica Laetare*) 1347, a natomiast data odbycia się wiecu wiślickiego jest nam zgoła nieznaną.

Żaden z rękopisów nie dochował nam daty ani wiecu wiślickiego, ani piotrkowskiego; wszystkie one noszą to charakterystyczne znamię na sobie, iż podają przedmowy i tekst królewskich przywilejów, ogłaszających ustanowione artykuły, ale żaden nie podaje zakończenia, to jest korroboracyi, daty i świadków. Zjawisko to wyjaśnię niżej na właściwym miejscu. Dopiero pierwszy Długosz podaje nam wiadomość, że wiec w Wislicy odbył się w r. 1347 w niedzielę środopostną (*dnca Laetare*), to jest d. 11° Marca 1347.

Zachodzi pytanie, z kąd Długosz tę wiadomość wziął i czy posiadał lepsze, autentyczniejsze źródła, niż my je dziś posiadamy, mianowicie, czy miał pod ręką może oryginał przywileju królewskiego, obejmującego postanowienia wiecu wiślickiego. Możemy śmiało odpowiedzieć, że nie miał. Już to i Helcel i Hube dostrzegli. Gdyby Długosz miał być pod ręką oryginalny przywilej wiślicki z r. 1347, to ze względu, iż na tym przywileju był wypisany cały szereg świeckich i duchownych dostojników, na wiecu obecnych, byłby był — przy znanej a sobie właściwej metodzie szerokiego rozpisywania się o faktach ważnych i uzupełniania ich szczegółami, nawet tylko na domysł dorabianymi — niewątpliwie podał szereg tych świeckich dostojników; on zaś ograniczył się w swoim opowiadaniu do podania tylko dostojników duchownych (z arcybiskupem na czele), których mógł podać z własnej pamięci, gdyż był autorem ich żywotów. Że zaś podał ich rzeczywiście z pamięci nie z przywileju, wykazał Hube, wytknął bowiem Długoszowi, że podał jako obecnego na wiecu wiślickim Wojciecha Pałukę, biskupa poznańskiego, który podówczas mógł być dopiero w drodze z powrotem z Awinionu do Polski, gdzie otrzymał konsekracyję, dopiero pod dniem 5

Marca otrzymał od papieża pozwolenie powrotu do swej dyjecezyi.¹⁾ Zresztą Długosz nie o tem nie wie, że obok statutu wiślickiego był jeszcze statut piotrkowski, że statut wiślicki z r. 1347 jest ustawodawstwem ściśle partykularnem małopolskiem i że na ten wiec wiślicki ani arcybiskup gnieźnieński, ani biskupi poznański i kujawski, ani wreszcie wielmożowie wielkopolscy nie mieli się poco zjeżdżać, gdyżby im tam nad sprawami małopolskimi radzić i decydować przemiędy nie pozwolono.

Widocznie więc nie miał Długosz do ustawodawstwa wiślickiego żadnych dokładniejszych źródeł, od tych, jakie my dziś posiadamy, nie miał zwłaszcza ani oryginałów, ani kopij przywilejów wiślickiego lub piotrkowskiego, i używał do zredagowania swej wiadomości o ustawodawstwie wiślickiem jednego lub kilku takich rękopisów, jakie za jego czasów w użyciu były, a których tak znaczna liczba aż do dni naszych się dochowała. Obejmują te rękopisy dygesta artykułów małopolskich i wielkopolskich, bez żadnego ich odróżnienia i nie posiadają daty.

Długosz, odczytawszy zwód taki cały jeden i drugi, nie znalazł w nich wprawdzie daty uchwalenia ustawy, ale znalazł dwie bardzo ważne wzmianki, mianowicie zaraz w art. I zwodu zupełnego²⁾ wzmiankę: *constitutiones edite nunc in colloquio generali in Wislicia*, miał więc wskazówkę, że cały następujący dalej szereg artykułów uchwalony został na wiecu powszechnym we Wiślicy; w innym zaś artykule, mianowicie w art. 143 zwodu, gdzie mowa o trzydziestoletniej dawności, natrafił na inną wzmiankę: *quos (annos) volumus currere ab anno Domini millesimo tricentesimo quadragesimo septimo, a dominica Letare*, a z tej znów wzmianki miał prawo zupełnie logicznie wyprowadzać wniosek, iż data ta nie co innego oznacza, jeno datę odbycia wiecu powszechnego w Wiślicy.

I byłby ten wniosek rzeczywiście zupełnie poprawny i logiczny, gdyby nie to, iż rękopis, który mu te dwa artykuły podawał, był już zlewkiem dwóch różnorodnych ustawodawstw, że obejmował tak arty-

¹⁾ Theiner: Monumenta Poloniae N. 655.

²⁾ Cytuję tu artykuły ze zwodu Helcla, gdyż tylko ten zwód obejmuje wszystkie zgoła artykuły ustawodawstwa tak wiślickiego, jako i piotrkowskiego.

Właściwie powinno się cytować tylko zwód Łaskiego, gdyż tylko ten jeden zwód nosi cechę urzędową na sobie, wszystkie inne zwody, a jest ich niemal tyle, ile rękopisów, są pracą prywatną a dla nauki bez żadnej wartości.

Jeśli mimo to w całej niniejszej pracy cytuję tylko zwód Helcla, a nie Łaskiego, przyczyną tego jest, że tylko zwód Helcla obejmuje wszystkie znane artykuły ustawodawstwa wiślicko-piotrkowskiego w liczbie 166, podczas gdy zwód Łaskiego podaje tylko 151 artykułów, a więc do powoływania artykułów nie jest przydatny, gdyż 15 artykułów nie ma w nim miejsca i liczb porządkowych.

kuły statutu wiślickiego jak i piotrkowskiego, i że owe dwa artykuły do dwóch różnych statutów należały, mianowicie artykuł I Zводу, zawierający wiadomość o wiecu powszechnym w Wiślicy, należał do statutu małopolskiego, artykuł zaś 143 Zводу z datą r. 1347 w niedzielę śródpodstną, do statutu wielkopolskiego, że zatem tych dwóch artykułów, z dwóch odrębnych ustawodawstw pochodzących, wiązać ze sobą nie można.

A jeżeli data r. 1347, niedziela śródpodstna, znajduje się podana jako punkt wyjścia do obliczenia dawności w artykule wielkopolskim, to niewątpliwie odnosi się ona do tego statutu, w którym ów artykuł był uchwalony, a więc w każdym razie do statutu wielkopolskiego a nie małopolskiego.

Domysły Helela, który z właściwą sobie bystrością dostrzegł, że Długosz nie miał autentycznych źródeł do oznaczenia daty wiecu wiślickiego, a mimo to sam w datę tę uwierzył, iż mianowicie przywilej piotrkowski wydany został i opatrzony pieczęcią dopiero w Wiślicy, i że dopiero na zjeździe wiślickim datę ową r. 1347 *dominica Laetare* wprowadzono, nie potrzebują nawet dłuższych wywodów do odparcia. Wszakże jeśli król umyślny wiec ustawodawczy dla Wielkopolski do Piotrkowa zwołał, to z pewnością nie wyjechał z Piotrkowa, dopóki odnośnego przywileju królewskiego wygotowanego i opieczętowanego nie wręczył staroście wielkopolskiemu, choćby się miał o jeden dzień lub dwa spóźnić do Wiślicy, gdyż wielmożowie małopolscy nie omieszkaliby na króla zaczekać, choćby ich o tem przyszło posłańcem zawiadomić. Ale gdybyśniny nawet przyjęli, że dla pospiechu król wyjechał z Piotrkowa przed wydaniem formalnego przywileju i że przywilej ten dopiero w Wiślicy wygotowany został, to i tak w Wiślicy ani król, ani wiec nie mógł nie zgoda w uchwałach piotrkowskich ani zmienić, ani dodać, bez obecności panów wielkopolskich, jeno przywilej musiał być aż do litery ściśle tak wydany, jak na wiecu w Piotrkowie uchwalony został, nad czem kanclerz pilnie czuwał. I cóż zresztą mogło zależeć czyto królowi, czy małopolanom na tem, od jakiej daty liczą wielkopolanie swoją dawność ziemską, kiedy myśl ujednostajnienia ustawodawstwa nikomu podówczas nawet przez głowę nie przeszła, nikt jej potrzeby nie uczuwał.

Skoro więc data r. 1347 *dominica Laetare* odnosi się do statutu wielkopolskiego, wskutek czego wiec piotrkowski należy uważać jako odbyty w r. 1347 w niedzielę śródpodstną, to zachodzi pytanie, kiedy się odbył wiec ustawodawczy wiślicki, kładziony dotąd na rok 1347.

Znane nam źródła pozostawiają nas bez odpowiedzi na to pytanie. Tyle można wszelako z pewnem prawdopodobieństwem przypuścić, że różnica w datach odbycia obu tych wieców ustawodawczych nie była

znaczna, to jest, że nie obejmowała dłuższego szeregu lat między wiecem jednym a drugim. Gdy bowiem oba wiece wyszły z inicjatywy królewskiej, ani wątpić, że usiłowania królewskie w celu doprowadzenia wieców tych do skutku i prace przygotowawcze w tym kierunku podjęte zostały równocześnie tak w Wielkopolsce, jak i w Małopolsce, że równolegle prowadzone były i że tak tu, jak i tam, do pożądanego doprowadziły rezultatu. Gdy zaś, jak się z treści artykułów obu statutów tak wiślickiego, jak i piotrkowskiego okazuje, statuty te na siebie wzajemnie najmniejszego oddziaływania nie wywierały, to może być zupełnie obojętnym szczegół, czy i który z dwu tych wieców ustawodawczych odbył się o kilka miesięcy wcześniej lub później, niż drugi.

Powtarzam, że oba statuty żadnego na siebie wpływu nie wywierały, bo chociaż statut piotrkowski zawiera w sobie dwa artykuły¹⁾ widocznie małopolskiego pochodzenia i w statucie wiślickim w tej samej niemal redakcyi zawarte²⁾, przez coby i wcześniejszość wiecu wiślickiego i oddziaływanie jego na postanowienia wiecu piotrkowskiego udowodnionem być się zdawało, to jednak, gdy zważymy, że te dwa artykuły należą niewątpliwie do tej grupy artykułów, które, mając na celu poskromienie nadużyć i bezprawii, w kancelaryi królewskiej były wcześniej przygotowane³⁾ i na wiece już w gotowej redakcyi do uchwalenia przyniesione, jednostajność redakcyi obu artykułów w obu statutach nie do wzajemnego ich przepisywania, lecz do wspólnego źródła, jakim tu była kancelaryja królewska, odnieść należy.

Można nawet przypuścić, że pierwotne statuty małopolski i wielkopolski nie na jednym tylko wiecu w Wiślicy a względnie w Piotrkowie przyszły do skutku. Pierwsza taka na większą skalę przedsiębrana praca ustawodawcza nie mogła się zapewne odbyć w ciągu jednego lub choćby kilku dni, ze względu na wielmożów z pojęciami prawnymi nie dość oznajomionych, a nieraz może w niektórych nadużyciach, które ukrócić należało, interesowanych. Może więc przed wiecem wiślickim a względnie piotrkowskim odbyły się jeszcze inne wiece przygotowawcze, na których pojedyncze artykuły, zwłaszcza te, które kancelaryja królewska przygotowała, były poddane dyskusyi, może wówczas rzecz dano do namysłu i nowe wiece za kilka miesięcy zwołać postanowiono. Przy-

¹⁾ Art. 17 i 18 Zводу Helcla.

²⁾ Że te artykuły są niewątpliwie małopolskiej redakcyi, wystarczy porównać je z całą wiązką podobnych artykułów w statucie III Helcla, podczas gdy redakcyja wielkopolskich artykułów jest wcale odmienna.

³⁾ Są to artykuły, z których Helcel swój statut III z r. 1356 przeważnie formuje, a które ja, jako należące do statutu małopolskiego I z r. 1347, odnoszę.

najmniej co do wiecu piotrkowskiego wielką ponętą do takiego przypuszczenia stanowi wiec w Pyzdrach, który się odbył dnia 6 Czerwca 1346¹⁾, a wiec na dziewięć zaledwo miesięcy przed wiecem piotrkowskim, podczas gdy w tej epoce wiece takie odbywają się bardzo rzadko, zazwyczaj co lat kilkanaście, tak, iż ów zjazd pyzdski jest, począwszy liczyć od r. 1306, z kolei piątym, a z czasów króla Kazimierza W. nawet dopiero pierwszym. Niepodobna więc, by na nim tak ważna sprawa jak przygotowujące się właśnie ustawodawstwo wielkopolskie nie było przedmiotem obrad.

Co do późniejszych statutów i wieców ustawodawczych zdania Helcla i Hubego rozbiegają się bardzo.

Helcel przypuszcza, oprócz powyższych dwóch głównych wieców: wiślickiego i piotrkowskiego z r. 1347, jeszcze dwa dalsze wiece ustawodawcze, mianowicie małopolski, odbyty w Wislicy d. 14 Stycznia 1356, oraz powszechny, odbyty również w Wislicy w r. 1368.

Hube natomiast twierdzi, iż oprócz owych pierwotnych dwóch wieców wiślickiego i piotrkowskiego, nie odbył się więcej żaden zgół wiec ustawodawczy; zbierano w sądach prejudykaty, które następnie uformowały autentyczny dodatek do statutu wiślickiego, a oprócz tego powstał z biegiem czasu cały szereg luźnych konstytucyj (ekstrawagantów), wydanych na różnych wiecach sądowych przy rozstrzyganiu spraw odpowiedniej treści, że wreszcie wiec (*colloquium generale*) z r. 1356, który Helcel wiecem ustawodawczym być mieni, jest tak, jak i inne wiece tego rodzaju, prostym wiecem sądowym.

Nie byłoby wcale powodu spierać się o to, czy przez wyraz *colloquium generale* rozumieć należy wiec ustawodawczy, czy też tylko prosty wiec sądowy, gdyby się można zgodzić z zapatrywaniem Hubego, że na wiecach sądowych mogły powstawać postanowienia ustawodawcze powszechnie obowiązującej natury. Nie byłoby w takim razie zasadniczej różnicy między wiecem ustawodawczym, a wiecem sądowym, tylko ta podrzędnej zresztą wagi różnica, że wiec ustawodawczy wydawałby całe wiązki rozporządzeń ustawodawczych czyli statuty, podczas gdy wiece sądowe wydawałyby tylko pojedyncze luźne postanowienia.

W takim razie odbyłyby się, idąc za zdaniem Hubego, przynajmniej 25 wieców sądowych, na których zapadały takie luźne postanowienia, gdyż statut małopolski liczy 24 ekstrawaganty, z których tylko 6 powstało razem, statut zaś wielkopolski ekstrawagantów 5, biorąc

¹⁾ Kodeks dyplomat. wielkop. N. 1250. Bawił wówczas król w Pyzdrach co najmniej dni 8, gdyż jeszcze 14 Czerwca tam go widzimy w otoczeniu wielkopolskich dostojników.

nadto jeden wiec sądowy na usankcjonowanie zebranych prejudykatów.

Ale z powyższem zdaniem Hubego, iż na wiecach sądowych mogły zapadać luźne postanowienia ustawodawcze, zgodzić się żadną miarą nie pozwalają źródła i dlatego przystąpić należy do rozebrania pytania, co rozumieć należy przez wyrazy *colloquium*, *colloquium generale*.

§. 3.

Colloquium, colloquium generale, wiece zjazdowe, wiece ustawodawcze, wiece sądowe¹⁾.

Co znaczą wyrazy *colloquium*, *colloquium generale*, jakie prawno-publiczne znaczenie tej instytucyi, dotychczas nie jest należycie zbadane.

Łacińskie wyrazy *colloquium*, *colloquium generale*, tłumaczymy zazwyczaj wyrazami wiec, wiec wielki, a jednak już pobieżny rzut oka na liczny zasób dokumentów, wydanych na takich wiecach, z epoki, która nas w niniejszej pracy obchodzi, to jest z wieku XII, XIII i XIV po rok 1370, wskazuje, że instytucja ta w różnych epokach różne miała znaczenie.

Weźmy kilka przykładów.

W r. 1234 Bolesław Wstydlivy wraz z matką swą ks. Grzysławą, wydając przywilej dla poddanych klasztoru tynieckiego, których od stróży uwalnia, mówi: „*in colloquio secus Vartam flumen, in villa „archiepiscopi Luchane, habito cum ducibus Conrado et filio eius Boleslao „et Henrico filioque eius Henrico“*.”

Jest tu więc mianem *colloquium* nazwany zjazd książąt Bolesława Wstydliwego z Konradem mazowieckim i Henrykiem Brodatym śląskim.

Rozpatrując się w zwodzie ustawodawstwa wiślicko-piotrkowskiego, znajdujemy zaraz w artykule pierwszym wzmiankę: „*omnes nostre constitutiones, edite nunc in colloquio generali in Wislicia“*, a w poszczególnych artykułach spotykamy znowu zwroty takie, jak: „*statuimus de nostrorum baronum voluntate“*, albo „*visum fuit nobis nostrisque baronibus“*, albo wreszcie „*visum extitit nostris nobilibus in colloquio generali“*.”

Tu już mianem *colloquium generale* nazwany jest wiec wielki, złożony z króla i dostojników, a zajmujący się czynnościami ustawodawczymi.

¹⁾ Aby szczegółowem rozpatrywaniem się w wiecach nie przerywać toku myśli nad ustawodawstwem wiślickim, dołączam w Dodatkach przy końcu pracy niniejszej wykaz wieców wraz z podaniem osób, zasiadających na takowych, i wyszczególnieniem tych dokumentów, które nam z pojedynczych wieców są znane.

Bierzemy wreszcie dwa akty z r. 1363, wydane w Krakowie nazajutrz po św. Michale archaniolu, *in colloquio generali*.

Są to dwa wyroki sądu ziemskiego krakowskiego, jeden w sprawie Sochny, żony Andrzeja, kasztelana czchowskiego, przeciw Bodzęcie, biskupowi krakowskiemu, o wsie Biesiadki i Żyrków; drugi w sprawie Mikołaja i Niemsty Skroniowskich przeciw klasztorowi jędrzejowskiemu o dziedzinę w Skroniowie.

Wyroki te wydane zostały na rokach sądowych, na których obok sędziego i podsędka ziemskich krakowskich zasiadali nadto: wojewodowie krakowski i sandomierski, podkomorzy krakowski, kasztelanowie wojnicki, biecki, zawichojski, żarnowski, wreszcie wielkorządca krakowski, zaczem najwyżsi dygnitarze, wszelako bez obecności króla.

Jest tu więc mianem *colloquium generale* nazwany zwyczajny sąd wiecowy, odbywany podczas roków wielkich.

Te trzy przykłady dają nam skazówkę, jak się przekształcały kolokwija z biegiem czasu; dają nam poznać trzy doby w dziejach kolokwijów, z których w pierwszej dobie kolokwija noszą na sobie przeważnie charakter zjazdów książęcych, w drugiej charakter wieców wielkich ustawodawczych, odbywanych w obecności monarchy, w trzeciej wreszcie charakter sądów wiecowych, odbywanych bez żadnego udziału monarchy.

Doba pierwsza obejmuje wieki XII i XIII aż do roku 1306, kiedy Władysław Łokietek połączeniem kilku dzielnic pod swem berłem, a zwłaszcza dwu najważniejszych, małopolskiej i wielkopolskiej, wskrzesił dawne państwo polskie.

Doba druga obejmuje czasy panowania Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego aż do roku 1361 włącznie.

Doba trzecia nakoniec resztę lat panowania Kazimierza Wielkiego, to jest od r. 1362 do 1370.

Sądząc z charakteru, jaki na sobie kolokwija w pierwszej dobie swego istnienia noszą, mianowicie, iż są zjazdami książąt, nie może ulegać wątpliwości, iż źródła ich szukać należy w stosunkach, które wytworzyły się wskutek rozporządzeń testamentowych Krzywoustego.

Ustanowienie senijoratu na Krakowie i poddanie młodszych książąt dzielnicowych pod zwierzchnią władzę każdorazowego senijora, było powodem, że książęta dzielnicowi we wszelkich ważniejszych sprawach udawać się musieli do senijora po zezwolenie na jakiś akt, lub po zatwierdzenie aktu już dokonanego.

Ten charakter, którybyśmy radzi wielkoksiążęcym nazwali, noszą też wyraźnie na sobie zjazdy, odbyte w wieku XII i na początku wieku XIII.

Zjazd kwieciszowski, odbyty między r. 1142 a 1145, reguluje sprawę granic pojedynczych dzielnic, wywołaną wypędzeniem Władysława II z kraju i pozbawieniem go tak jego własnej śląskiej dzielnicy, jak i wielkoksiążęcej godności.

Kiedy następnie, po zwróceniu Śląska synom Władysława II, Bolesław Wysoki funduje i uposaża klasztor Cystersów w Lubiążu, odbywa się zjazd w Grodźcu, w celu uzyskania zatwierdzenia tej fundacji przez Mieszka Starego, naówczas wielkiego księcia.

Zjazd w Mikulinie z r. 1212 miał widocznie na celu załatwienie spraw pomorskich, skoro na nim jawił się także ówczesny książę pomorski Mistuj.

Ostatnim takim zjazdem, wynikającym z charakteru wielkoksiążęcego zwierzchnictwa, był ów nieszczęsny zjazd w Gąsawie r. 1227, na którym również sprawy pomorskie miały być głównym przedmiotem obrad.

Wypadki gąsawskie zadały ostatni cios godności wielkoksiążęcej. Zjazdy jednak książąt dzielnicowych nie ustają, snąc książęta polscy czuli tradycyjnie potrzebę porozumiewania się wzajemnego.

Nie z każdego jednak zjazdu dochowała nam się wiadomość, co było głównym zjazdu powodem i przedmiotem obrad. Najważniejsze bowiem sprawy, wymagające wzajemnego porozumienia się książąt między sobą, pozostawały albo w tajemnicy, albo też nie wymagały wystawienia osobnego dokumentu, któryby nam świadectwo o toczonych obradach przekazał, tak, że wiadomość o wielu zjazdach książąt czerpiemy dopiero z dokumentów, dotyczących spraw drugorzędnej wagi, które również na tych zjazdach przy sposobności załatwione zostały.

Śmierć Leszka Białego, nieletniość Bolesława Wstydliwego i walka o opiekę nad nim, wreszcie walka o posiadanie Krakowa i wielkoksiążęcej godności, wywołała w epoce między latami 1228 a 1243 szereg kilkunastu zjazdów, odbywanych między Grzymisławą i małoletnim Pudykem z jednej, a książętami śląskimi i mazowiecko-kujawskimi z drugiej strony.

Za przykładem zjazdów książęcych przybrały i zjazdy z arcybiskupem gnieźnieńskim i biskupami pojedynczych dyjecezyj czyli w ogóle z książętami Kościoła, charakter takich samych kolokwijów, jakie się odbywały pomiędzy książętami.

Ani wątpić, że dla przyjęcia postanowień synodu łęczyckiego odbyło się równocześnie w Łęczycy kolokwium.

I również nie można wątpić, iż równocześnie ze synodem borzykowskim r. 1210 odbyło się kolokwium książąt, na którym zapewne powstał pierwszy przywilej swobód dla archikatedry gnieźnieńskiej, wy-

dany właśnie przez tych książąt, Leszka krakowskiego, Konrada mazowieckiego i Władysława Odonieza kaliskiego, których obecność na synodzie borzykowskim mamy zaświadczoną.

Prawa i swobody katedry krakowskiej unormowane zostały ostatecznie na kolokwijnach w Oględowie r. 1252, w Chrobrzu r. 1254, w Zawichoście i Beszowej r. 1255, i t. d.

Charakterystycznym jest zjazd odbyty w Korczynie r. 1257, na którym Bolesław Wstydlivy małżonce swej księżnej Kunegundzie ziemię sudecką nadał.

Ostatnim z tej kategorii zjazdów jest zjazd odbyty w samym początku XIV wieku między Łokietkiem a mistrzem krzyżackim.

Połączenie dzielnic wielkopolskiej i małopolskiej pod wspólnym berłem Łokietka wzmogło bardzo potęgę książąt dzielnic krakowskiej, późniejszych królów polskich. Ani Łokietek, ani Kazimierz nie uważali potrzeby odbywania zjazdów z drobnymi książętami inowrocławskimi, sieradzkimi, dobrzyńskimi i mazowieckimi. Kolokwija z czasów panowania Łokietka i Kazimierza Wielkiego przybierają odmienny od dawniejszych charakter, odbywają się one tylko przy współdziałaniu króla oraz dostojników, głównie świeckich, ale także i duchownych, bez żadnego współdziałania książąt ościennych, a odbywają się niezwykle rzadko.

Z czasów tych dwóch panowań posiadamy, mimo licznego zapasu dokumentów, wiadomość zaledwo o ośmiu takich kolokwijnach, a chociażbyśmy jeszcze kilka dodali, o których wiadomość się prawdopodobnie zatraciła, to i tak wypadłoby jedno kolokwium zaledwie na 6 lub 7 lat.

Podczas gdy zjazdy książęce w ciągu wieku XIII zwa się tylko „*colloquia*“, oraz „*placita*“, a raz „*congregatio generalis*“, to kolokwija z czasów Łokietka i Kazimierza Wielkiego przybierają przeważnie nazwę „*colloquium generale*“. Będziemy je nazywać wiecami wielkimi.

Pierwszy taki wiec odbył się we Wiślicy r. 1311, dnia 31 Października, na którym Łokietek uregulował sprawę wójtostwa sandomierskiego, sprawę niezmiernej doniosłości z powodu świeżo co wybuchłego buntu mieszczan krakowskich.¹⁾

Drugi wiec wielki odbył się w Sulejowie w dniach 18—23 Czerwca r. 1318. Na wiecu tym zatwierdził Łokietek między innymi przywileje klasztoru wąchockiego i sulejowskiego.

¹⁾ Piekosiński, Liber actorum, resignationum nec non ordinationum civitatis Cracoviae. Monumenta mediae aevi historica, T. IV, Cracoviae 1878, str. 25, nota 2).

Trzecim zkolei był wiec odbyty w Chęcinach, dnia 14 Czerwca r. 1330. Na wiecu tym nastąpiła za pośrednictwem Janisława, areybiskupa gnieźnieńskiego, ugoda polubowna między królem i rycerstwem polskiem z jednej, a biskupem krakowskim z drugiej strony, w przedmiocie prawa poboru dziesięcin z nowizn.

Czwartym i ostatnim z czasów panowania Łokietka jest wiec odbyty w Wislicy dnia 24 Maja roku 1332. Przedmiotem tego wiecu było prawdopodobnie przygotowanie wyprawy przeciw Krzyżakom za spustoszenie ziemi kujawskiej, która to wyprawa w miesiącu Sierpniu tegoż roku rzeczywiście wyruszyła. Z wiecu tego mamy także przywilej Łokietka, dozwalający miastu Sandomierzowi drogi handlowej do Węgier na Żmigród, którejto drogi Sandomierz, ze względu na posiadany przez miasto Kraków przywilej składu handlowego, używać nie mógł.

W trzydziście dopiero lat po objęciu berła ojcowskiego zarządził Kazimierz Wielki pierwszy wiec wielki w Pzdrach na dzień 6 Czerwca 1346 roku. Z wiecu tego mamy tylko przywilej królewski, potwierdzający dawniejsze przywileje nadane klasztorowi łeknieńskiemu. Zachodzi pytanie, co mogło być powodem zwołania tego zjazdu po kilkunastu latach milczenia. Oczywiście przyczyna musiała być bardzo ważna, a wiec trwał dni kilka, gdyż jeszcze w dniu 14 Czerwca król bawi w Pzdrach, a przy jego boku dostojnicy wielkopolscy. Mojem zdaniem tą ważną sprawą, która ten wiec wywołała, nie było nic innego, jak tylko prace przygotowawcze do ustawodawstwa wielkopolskiego.

Już bowiem zaraz w pierwszych miesiącach następnego roku 1347, mianowicie dnia 11 Marca (*dnca Lactare*), odbywa się wiec wielki w Piotrkowie, na którym uchwalony został statut wielkopolski.

Zapewne w tymże roku i w tym mniej więcej czasie odbył się wiec wielki w Wislicy, na którym uchwalony został pierwszy statut małopolski.

Najbliższy zkolei wiec wielki odbył się w Sulejowie w dniach 18 i 19 Maja 1350. Z wiecu tego mamy tylko dwa mniej ważne przywileje, mianowicie przywilej, mocą którego król Kazimierz Wielki niejakiemu Stępcie ze Siadczy zezwala na założenie wsi tej prawem niemieckiem, oraz drugi przywilej, mocą którego król Peczkowi, mieszczaninowi wrocławskiemu, wójtostwo w mieście Łęczycy sprzedaje.

Czy konfederacja celniejszych miast wielkopolskich, Poznania, Kalisza i Pzdr, w kilka tygodni po tym wiecu zawarta, a mająca na celu wzajemną obronę i pomoc przeciw Łotrom, złodziejom i gwałciicielom, zostaje w jakimkolwiek związku z wiecem sulejowskim, trudno ocenić. To pewna, że wiec ten nie zajmował się ani ustawodawstwem

małopolskiem, ani wielkopolskiem, gdyż nie spotykamy przy królu odpowiedniej liczby dostojników tych dwóch prowincyj, z Wielkopolski znajduje się tylko jeden dostojnik, wojewoda kaliski, z Małopolski czterech, mianowicie kasztelan i wojewoda krakowscy, kasztelan sądecki i kanclerz krakowski, reszta dostojników w liczbie siedmiu należą do dzielnicy sieradzko-łęczyckiej.

I tu nasuwa się pytanie, że skoro powstał statut wiślicki dla Małopolski, a statut piotrkowski dla Wielkopolski, dlaczego dzielnica sieradzko-łęczycko-kujawska nie otrzymała swego statutu? Miałoby król żadnych w tym kierunku nie przedsiębrać kroków, miałyby leżeć w jego zamiarach, aby ta dzielnica nie miała wcale statutu? Czegoś podobnego przypuszczać nie można! Nie mamy wprawdzie żadnych danych do wytłumaczenia tego zjawiska, że dzielnica sieradzko-łęczycko-kujawska nie uzyskała dla siebie statutu, ale nie możemy wątpić, że król musiał jakieś kroki w tej mierze przedsiębrać, które się jednak nie powiodły. Otóż jestem tego zdania, że właśnie na tym wiecu sulejowskim była traktowana sprawa statutu dla dzielnicy sieradzko-łęczycko-kujawskiej, lecz bezskutecznie.

Być też może, że król nie chciał dla ziem sieradzkiej, łęczyckiej i kujawskiej formować trzeciej odrębnej dzielnicy na wzór dzielnic małopolskiej i wielkopolskiej, lecz że chciał ziemie te do jednej z tych dwóch dzielnic przyłączyć, w obec czego formowanie osobnego statutu okazałoby się zbyt bezcelnym.

Dalej następuje wiec wielki, odbyty w Wiślicy dnia 20 Stycznia r. 1356, na którym wedle zdania Helcla miał powstać drugi statut małopolski, a któryto wiec, jak się to ze stylizacji przywileju królewskiego, na tymże wiecu dla klasztoru mogilskiego wydanego, okazuje, także pracami ustawodawczymi się zajmował.

Ja mniemam, że na tym wiecu uchwalonem zostało zarazem założenie sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim i jego pierwotna organizacja.

Wiec ten jest jeszcze z tego powodu nader ważny, iż jest to ostatni wiadomy wiec wielki z czasów panowania Kazimierza Wielkiego. A chociaż mamy ważne powody do przypuszczenia, iż przed rokiem 1362 odbył się jeszcze jeden wiec wielki, a następnie znowu w r. 1368, przecież już w tych latach kończy się druga epoka wieców książęcych.

Charakterystycznymi znamionami wielkich tych wieców z drugiej epoki w porównaniu z wiecami zjazdowymi z pierwszej epoki, jest obecność tak króla, jako i dostojników z wyłączeniem książąt postronnych i wielka rzadkość tych wieców, w skutek czego przypuścić należy, że

na takowych rozpatrywane były tylko najważniejsze sprawy państwa tak z dziedziny polityki zewnętrznej, jak i wewnętrznej, w zakres których oczywiście w pierwszym rządzie musiały wchodzić prace ustawodawcze, a nadto, że wiece te nie były nigdy wiecami sądowymi razem, gdyż nie posiadamy ani jednego wyroku, na takich wiecach wydanego.

Z rokiem 1362 rozpoczyna się trzecia epoka dla kolokwiiów zwłaszcza w Małej Polsce. Mianowicie zjawia się zupełnie nowy, dotąd nieznanego rodzaju kolokwiiów, tem różny od poprzednich, że na nich nie zasiada nigdy osoba monarsza, lecz tylko dostojnicy ziemscy w liczbie zazwyczaj sześciu obok sędziego i podsędka ziemskich i że jedyną czynnością tych kolokwiiów jest rozsądzanie spraw najważniejszych, zwłaszcza dziedzicznych. Noszą one w Małopolsce też samą nazwę, jakiej używały dotąd wiece wielkie królewskie „*colloquia generalia*“. My je zwać będziemy sądami wiecowymi.

Akty (wyroki), pochodzące z tych sądów wiecowych, wydawane są w imieniu sędziego ziemskiego i podsędka, zawierają wyraźne w tekście wspomnienie, iż wydane zostały na sądach wiecowych (*in colloquio generali*), a poczet świadków wykazuje tych dostojników świeckich (wyjątkowo niekiedy i duchownych), którzy na tym sądzie wiecowym zasiadali; zazwyczaj jest ich sześciu, mianowicie wojewodowie, kasztelanowie, podkomorzowie i t. p. O obecności króla nie spotykamy żadnej wzmianki.

Odbywają się te sądy w Małopolsce w regule trzykroć do roku, mianowicie przeważnie w Krakowie i Sandomierzu, czasem także w Wiślicy lub Opatowie. Mamy jednak ślady odbywania takich sądów i cztery razy do roku, jeśli potrzeba zachodzi, jak n. p. w latach 1363 i 1365. Z epoki od r. 1362 aż do śmierci króla Kazimierza Wielkiego, to jest z lat ośmiu, mamy z Małopolski dowody odbytych 22 takich sądów wiecowych.

Równocześnie i w Wielkopolsce zjawia się w r. 1362 ten rodzaj sądów. Zwane one tam są rokami wielkimi (*summi termini*), odbywają się w Pyzdrach, Poznaniu lub Gnieźnie, wyroki wydawane są przez sędziego poznańskiego lub kaliskiego, a zasiadają na sądach starosta wraz z dostojnikami wielkopolskimi (*capitaneus ceterique milites terre Polonie*).¹⁾

¹⁾ Chociaż w Wielkopolsce sądy wiecowe wogóle są znacznie starsze. Rzadka obecność króla w Wielkopolsce a stąd wynikające rzadkie odbywanie sądów królewskich, na którychby sprawy najważniejsze zwłaszcza dziedziczne sądzone były, wywołały wcześniej potrzebę sądów wiecowych, odbywanych pod przewodnictwem starosty wielkopolskiego w asystencji dygnitarzy, któreto sądy nazwę *termini generales* przybierają. Dla tego

Także na Kujawach i w sieradzkim zjawiają się takie sądy wiecowe pod nazwiskiem „*termini generales*“, wyroki wydaje sędzia jenerał ziemi kujawskiej, a w sieradzkim sędzia i podsędek ziemscy, zasiadają zaś na sądach starosta z innymi dostojnikami.

Nawet i w ziemi dobrzyńskiej pod Zakonem spotykamy w r. 1363 ślad takich sądów wiecowych, zwanych tam również *termini generales*, z których wyroki wydaje wójt ziemi dobrzyńskiej wraz z sędzią dobrzyńskim, a na sądach zasiadają dostojnicy ziemscy.

Wyraz *colloquium*, *colloquium generale* na oznaczenie sądów wiecowych, odbywanych w nieobecności króla, pojawia się w sądach ziemskich małopolskich dopiero w r. 1362, dawniej jest on tylko używany i to głównie w przywilejach lokacyjnych biskupów kujawskich na oznaczenie tych wielkich sądów burgrabskich, które się w miejscowościach osadzonych na prawie niemieckim trzykroć do roku stałe odbywały, mianowicie w dzień św. Agaty, w dzień św. Jana i Pawła i w oktawę św. Marcina.¹⁾

Być może, iż te sądy burgrabskie dały powód do ustanowienia także w naszych sądach ziemskich wieców wielkich czyli sądów wiecowych, trzykroć do roku odprawianych.

Bądź co bądź to pojawienie się nagle w Małopolsce zwłaszcza w r. 1362 sądów wiecowych, których zadaniem sądzić najważniejszych spraw, mianowicie zaś spraw dziedzicznych (*questio hereditaria*) zniewala do przypuszczenia, iż albo na początku roku 1362, albo też w r. 1361 wydana została ustawa, która sądy wiecowe postanowiła.

Jakoż, rozpatrując się w ustawodawstwie króla Kazimierza Wielkiego, znajdujemy w artykule 11 Zwodu zupełnego, któryto artykuł do statutu małopolskiego należy, następujące postanowienie:

„Ustawiamy, aby jeden w krakowskiej a drugi w sandomierskiej ziemi sędziowie byli, a gdy nam się przygodzi którą z tych ziem nawiedzić albo w granicę wjechać, chcemy, aby sędzia i podsędek tej ziemi, w której granicach przebywać będziemy, na dworze naszym sprawy odbywali i sądzili. Tak ich władzę określając, iż odtąd we wszelkich sprawach także dziedzicznych, roków innych jak trzechnie dzielne naznaczać nie mają; jeśli zaś trafi się sprawa dziedziczna, sędzia lub podsędek takową nam opowiedzieć winien, którą też w naszej i rycerzów naszych obecności rozpatrywaną mieć chcemy. Tylko gdy-

statut piotrkowski nie organizuje osobnych sądów dla spraw dziedzicznych, lecz powołuje się na dawny zwyczaj, a zwie te sądy wiecowe nazwą *termini generales*, lub *iudicium generale*.

¹⁾ Wyjątkowo w ziemi sieradzkiej już w r. 1354 znajdujemy sąd wiecowy ziemski nazwany *colloquium generale*. (Kod. Wielkop. Nr. 1323).

byśmy sami przeszkoda jaką w zaskoczeni byli, tedy przydamy sześciu lub co najmniej czterech rycerzy (*barones*) sędziemu lub podsędkowi, i wtedy tenże sędzia lub podsędek z owymi rycerzami sprawy dziedziczne rozstrzygać i sądzić moc będzie miał⁴.

Charakteryczne cechy zaprowadzonych powyższym artykułem osobnych sądów dla spraw dziedzicznych są: skład sądu z sędziego i podsędka ziemskich, tudzież obecność sześciu lub co najmniej czterech dostojników (*barones*) i przedmiot sądów, sprawy dziedziczne (*questiones hereditarie*).

Otóż te same cechy mają także zjawiające się w Małopolsce w r. 1362 sądy wiecowe: i one rozstrzygają tylko sprawy dziedziczne a w ich skład krom sędziego i podsędka wchodzi stale sześciu rycerzy, z których albo wszystkie sześciu są dostojnikami (*barones*), albo przynajmniej czterech, a dwóch pozostałych należy do zwykłej szlachty.

W obec tego musiał powyższy artykuł ustawodawstwa małopolskiego a przynajmniej ten ostatni ustęp onegoż, który normuje skład sądów wiecowych a właściwie je zaprowadza¹⁾, powstać co najwcześniej dopiero w roku 1361, gdyż dawniejsza praktyka sądów ziemskich małopolskich, krakowskiego i sandomierskiego, nie zna ani sądów wiecowych w ogóle, ani też osobnych sądów dla spraw dziedzicznych, złożonych z 6-ciu dostojników.

Posiadamy, poczynając choćby tylko od r. 1347, w którym pierwszy akt ustawodawczy został dokonany, cały szereg wyroków sądu ziemskiego krakowskiego i sandomierskiego, wydanych w sprawach dziedzicznych, lecz te wyroki wydane są na rokach zwyczajnych, nie wiecowych i w obecności zwykłych assessorów sądowych, złożonych z pospolitej szlachty i niższych urzędników sądowych (*officiales*).

Takimi wyrokami są: wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego z d. 11 Października 1347 w sprawie o dziedzictwo Prusinowie między klasztorem wąchockim a Tomaszem Zawałem; wyrok sądu ziemskiego krakowskiego z d. 14 Maja 1349 w sprawie o łękę w Płaszowie między klasztorem Dominikanów w Krakowie a kasztelanem żarnowskim; sądu ziemskiego sandomierskiego wydany w Opatowie d. 7 Grudnia 1352 w sprawie między Jeżowskimi o dziedzictwo w Jeżowie; tegoż sądu wy-

¹⁾ Gdy w ustawodawstwie wielkopolskiem, mianowicie w art. 136 Zводу znajduje się zupełnie analogiczne postanowienie temu, jakie zawiera powyższy cytowany art. 11 Zводу, z tym jedynie wyjątkiem, iż w art. 136 brak końcowego postanowienia o składzie sądów wiecowych dla spraw dziedzicznych, tedy należy przypuścić, iż oba te artykuły są sobie współczesne, mianowicie, iż one oba powstały w r. 1347, a tylko, iż art. 11 został następnie w r. 1361 uzupełniony owym końcowym dodatkiem, normującym skład sądów wiecowych dla spraw dziedzicznych.

rok z Maja 1353 w sprawie o dziedzictwo w Peławicach; sądu ziemskiego krakowskiego wyrok z d. 14 Maja 1354 w sprawie o dziedzictwo w Zdzisławicach; tegoż sądu wyrok z dnia 11 Października 1354 w sprawie o wykupno dziedzictwa w Rynerzowicach; tegoż sądu wyrok z d. 15 Maja 1356 w sprawie o dziedzictwo w Niewiatrowicach; z tegoż roku z d. 23 Lutego wyrok powtórny w sprawie o dziedzictwo w Rynerzowicach, a z dnia 16 Marca o trzy działki w Kamieniu; tegoż sądu wyrok z dnia 22 Października 1358 w sprawie o grunta w Kęsowie, a z dnia 29 Września 1360 w sprawie o młyn i t. p.

Wszystkie te wyroki, acz dotyczą spraw dziedzicznych, wydane zostały na zwyczajnych rokach sądowych i wobec zwykłych asesorów, a więc przepis końcowego ustępu artykułu 11 Zводу zupełnego, należący do ustawodawstwa małopolskiego, jeszcze wówczas nie istniał. Okazuje się tedy, że w roku 1361 lub najpóźniej na początku roku 1362 odbył się nieznanym nam zresztą wiec wielki, ustawodawczy, na którym uchwalony został między innymi ów dodatek do artykułu 11 Zводу.

Inną jeszcze mamy wskazówkę, że w r. 1361 odbył się wiec wielki ustawodawczy dla Małopolski. W Przeglądzie krytycznym z roku 1876 (str. 211), rozbierając pracę dra Bobrzyńskiego „O założeniu sądów wyższych prawa niemieckiego na zamku krakowskim“¹⁾ starałem się wykazać, że błędna widocznie data wystawienia przywileju króla Kazimierza Wielkiego, wydanego rzekomo w Krakowie r. 1356 nazajutrz po św. Franciszku (5 Października), tylko na rok 1361 da się dobrze sprostować, a za datą tą przemawia i ta dalsza okoliczność, iż najbliższy po wydaniu owego przywileju akt sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim, jaki nam jest znany, mianowicie wyrok tegoż sądu z dnia 9 Lutego 1362, jest już opatrzony nową, zupełnie odmienną od dotychczas przez tenże sąd używanej, pieczęcią, na której miejsce godła państwa, orła piastowskiego, zajęło godło osobiste królewskie, wyobrażające głowę królewską w koronie.

W obec tego nie mamy już powodu powątpiewać dłużej, iż w roku 1361, może w dniu 5 Października, odbył się wiec wielki ustawodawczy.

Reasumując powyższe wywody, przychodzimy do przekonania, że za czasów panowania króla Kazimierza Wielkiego odbyło się przypuszczalnie sześć wielkich wieców, które się jedynie zająć mogły pracami ustawodawczymi, mianowicie: wiec pyzdrowski z roku 1346, piotrkowski

¹⁾ Obacz także moją rozprawę: O sądach wyższych prawa niemieckiego w Polsce wieków średnich. Kraków 1884, str. 39 i nast.

i wiślicki z roku 1347, sulejowski z roku 1350, wiślicki z roku 1356 i prawdopodobnie krakowski z roku 1361; czy się jeszcze odbył także wiec ustawodawczy w r. 1368, na którym powstać miał statut czwarty powszechny wedle Helcla, będziemy się starali później na to pytanie odpowiedzieć.

Zachodzi teraz pytanie, czy zjawiające się w roku 1362 po raz pierwszy sądy wiecowe, które się już odtąd nieprzerwanie co roku po kilkakroć powtarzają, można uważać za wiece ustawodawcze także? Na pytanie to odpowiadam krótko, że nie. Na wiecach tych bowiem sądowych nie zasiadał nigdy król, a więc brakło im najważniejszego a zarazem niezbędnego czynnika ustawodawczego. Były one ostatecznie tylko sądami dla spraw dziedzicznych i niczem więcej.

Na tle tych rezultatów porównajmy teraz hipotezy Helcla i Hubego ze sobą co do możebnej ilości statutów osobnych a względnie wieców ustawodawczych.

Helcla hipoteza wymaga tylko 4 wieców ustawodawczych, Hubego hipoteza wymaga ich prawie 25, skoro wiece sądowe, jako bez obecności króla odprawiane, czego Hube nie dostrzegł, nie mogły się zajmować wydaniem luźnych konstytucyj czyli ekstrawagantów.

Widzimy, że hipoteza Helcla jest bliższą prawdy, że Zwód zupełny postanowień ustawodawczych króla Kazimierza Wielkiego jest Zwodem kilku statutów, przedstawiających znaczniejszą liczbę artykułów, na kilku wiecach ustawodawczych osobno uchwalonych; Hubego zaś idea ekstrawagantów nie ma żadnego prawdopodobieństwa za sobą.

Czy się można zgodzić także z hipotezą Helcla co do kolejnego porządku, w jakim pewne grupy artykułów jako osobne statuty chronologicznie po sobie zostawały uchwalane, rozbierzemy to w następującym zaraz paragrafie.

§. 4.

Chronologiczne następstwo poszczególnych statutów. — Rękopisy B. IV i Oss. I.

Najważniejszym a raczej jedynym rękopisem, który służy do rozdzielania artykułów, objętych Zwodem ogólnym, na dwie grupy, mianowicie grupę artykułów małopolskich i grupę artykułów wielkopolskich, jest rękopis Oss. I. Pochodzi on z r. 1400 a zatem z epoki poprzedzającej ustawodawstwo warckie i jest jedynym rękopisem z tej epoki, a nadto zawiera wyłącznie tylko ustawodawstwo małopolskie i to w tak

zupelnym komplecie, że posiada nawet jeden taki artykuł, którego w żadnym innym rękopisie nie masz.

Na zasadzie tego rękopisu da się już ze Zводу ogólnego z łatwością wydzielić grupa artykułów, stanowiąca ustawodawstwo wielkopolskie.

Drugim również bardzo ważnym rękopisem, dającym możność bliższego rozpatrzenia się w chronologicznym wzroście ustawodawstwa małopolskiego, jest rękopis B. IV. Rękopis ten pochodzi wprawdzie dopiero z drugiej połowy XV wieku, wszelako tak Bandtkie, jak Helcel i Hube uważali go za tekst najpoprawniejszy, pochodzący niewątpliwie jeszcze z XIV wieku. Dodam, że porównanie tekstu artykułów, w tym rękopisie zawartych, z tymiż samymi artykułami tekstu rękopisu Oss. I nie wykazuje żadnych odmianek, mających znaczenie, co jeszcze bardziej wzmacnia przypuszczenie, iż rękopis B. IV jest wierną a bezpośrednią kopiją rękopisu pochodzącego z XIV wieku.

Otóż rękopis B. IV zawiera tak jak rękopis Oss. I również tylko same małopolskie artykuły, ale zawiera ich znacznie mniej, bo tylko 59, a na co szczególnie nacisk kładziemy, nie zawiera ani jednego artykułu, które uczeni nasi prejudykatami lub *kasusami secundum ordinem iuris* zowią. Charakterystyczny ten brak prejudykatów w rękopisie B. IV pozwala nam bliżej określić epokę powstania tych 59 artykułów w nim zawartych, oraz tego rękopisu, którego rękopis B. IV jest bezpośrednią kopiją.

Kiedy mogły powstać artykuły w formie prejudykatów?

Że artykuły te mają rzeczywiście swe źródło w sprawach osądzonych, w wydanych przez sądy wyrokach, chociaż nie obejmują dosłownego powtórzenia tych wyroków, uległych pewnemu obrobieniu, na to zgoda między Hecelem i Hubem; jeno co do czasu powstania artykułów tych zachodzi między tymi uczonymi różnica. Helcel mniema, iż one już na pierwszym wiecu wiślickim z roku 1347 uchwalone zostały i weszły w skład pierwszego statutu małopolskiego, Hube jest przeciwnego zdania i sądzi, iż powstały one później dopiero po statucie wiślickim.

Helcel przypuszcza, iż artykuły w formie prejudykatów przygotowywane były równocześnie z redakcją statutu pierwszego, celem przyłączenia takowych do niego, że do zebrania takowych służyły księgi zapisek sądowych.

Czy to przypuszczenie jest prawdopodobne? żadną miarą.

Mamy wprawdzie ślad jeszcze z roku 1332, że przy sądzie ziemskim krakowskim już wówczas utrzymywane były jakies zapiski spraw

czyli terminów sądowych (*tabule iudicii*), lecz ogłoszone przez dra Ulanowskiego najdawniejsze księgi sądu ziemskiego krakowskiego z lat 1374, 1376 i następnych, uchylają wszelką wątpliwość, czy za panowania króla Kazimierza Wielkiego były w sądach ziemskich prowadzone takie księgi, któreby zawierały w sobie zapiski na wzór późniejszych zapisek z XV wieku, obejmujących przebieg sprawy całej wraz z zapadłym wyrokiem. Takie księgi za czasów króla Kazimierza Wielkiego w sądach ziemskich nie istniały wcale. Jeszcze księgi z lat 1374 i 1376 są właściwie tylko prostymi wykazami terminów, świadków, kar i t. p. rzeczy dla pamięci notowanych, ale wyroków ani śladu. Sędzia bowiem był obowiązany pamiętać wydany przez siebie wyrok, za co pobierał opłatę zwaną „pamiętne“. Że tak było za czasów Kazimierza Wielkiego dowodzi artykuł 115 Zводу, który stanowi, że kiedy zachodzi wątpliwość co do treści wyroku i strony biorą „wstecz“ do sędziego, ten ostatni, jeśli pamięta, natychmiast wyjawić winien, jaki wydał wyrok, lub odroczyć ma wyjawienie do dnia następnego.

Przepis ten byłby niezrozumiałym, gdyby podówczas istniały już księgi sądowe odpowiednio prowadzone: strony nie potrzebowałyby odwoływać się do pamięci sędziego, gdyż miałyby w księgach treść wyroku zapisaną.

Skoro zaś nie istniały księgi, to nie było możności zebrania materiału z orzeczeń sądowych lat ubiegłych i przygotowania go już na pierwszy wiec ustawodawczy wiślicki z roku 1347. Mogło się to stać dopiero później w ten sposób, iż albo król sam albo wiec ustawodawczy nakazał sądom ziemskim, aby odtąd notowały orzeczenia swe, wydawane w sprawach bardziej interesujących i zbierały je, a następnie na najbliższym wieceu ustawodawczym przedstawiły do uchwalenia odpowiednich artykułów.

Dodać jeszcze winienem, że ówczesne sądy ziemskie nie dawały wcale wielkiej rękojmi w wydawaniu trafnych wyroków, któreby mogły służyć za podstawę do artykułów ustawodawczych. Sąd taki składał się ze sędziego, podsędka i assesorów, zazwyczaj szlachty okolicznej, u której domowe wychowanie i może szkółka parafijalna składały się na cały zapas wiedzy. O wyższem wykształceniu u niej ani mowy.

Dopiero zaprowadzenie sądów wiecowych dostarczyło sądom ziemskim assesorów w ludziach wyższego wykształcenia. Zasiadali na tych sądach najwyżsi dostojnicy: wojewodowie, kasztelanowie, podkomorzowie, i inni. Wyroki, przez takie sądy wydane, mogły już kwalifikować się do użycia ich jako prejudykatów, tem więcej, że artykuł 114 Zводу warował wyrokom takim nienaruszalność, nie mogły one być naganione i nie podlegały zmianie. Że zaś sądy wiecowe powstały w Małopolsce, jak wykaza-

liśmy wyżej, dopiero w r. 1362, przeto prejudykаты mogły uzyskać sankcję ustawodawczą dopiero na jakim wiecu wielkim, o którego istnieniu nic nie wiemy, a który odbyć się musiał po roku 1362 a przed rokiem 1370, jako datą śmierci króla.

I to jeszcze dodać winniśmy, że gdyby prejudykаты były rezultatem prac przygotowawczych do pierwszego statutu wiślickiego, musielibyśmy niewątpliwie znaleźć podobną wiązkę prejudykatów i w statucie wielkopolskim, gdyż niedałoby się wytłomaczyć, dlaczego król tylko małopolskie prejudykаты zbierać polecił a wielkopolskich zaniechał. Inaczej atoli rzecz się przedstawia, jeśli prejudykаты małopolskie na jednym z najpóźniejszych wieców, na lat kilka może przed śmiercią króla, uchwalone zostały. W takim razie można przypuścić, że i w Wielkopolsce zbierano prejudykаты z roków wielkich (*summi termini*), lecz że śmierć króla przeszkodziła odprawieniu jeszcze jednego wiecu ustawodawczego dla Wielkopolski.

Te więc artykuły, które rękopis B. IV w sobie mieści, pochodzą z wieców ustawodawczych: wiślickiego pierwszego z r. 1347, wiślickiego drugiego z r. 1356 i przypuszczalnego krakowskiego z r. 1361.

Prejudykаты zaś i reszta artykułów małopolskich, nieobjętych rękopisem B. IV, musiała powstać na jakimś wiecu, który się odbył między r. 1362 a 1370.

Mimowoli nasuwa się tu na myśl rok 1368, pod którymto rokiem tak Przyłuski w swoim statucie, jako i inni prawnicy z drugiej połowy XVI wieku statut wiślicki Kazimierza W. kładą, a który i Heleel przyjął jako datę dla swego ostatniego, powszechnego statutu. Żaden rękopis daty tej nie przechował; lecz jeśli zważymy, że na tym ostatnim zapewne wiecu z czasów panowania króla Kazimierza W. prejudykаты małopolskie zyskały sankcję ustawową, że prejudykаты te niewątpliwie zbierał i opracował sąd ziemski krakowski, to przypuszczenie Helela, iż Przyłuski, który był pisarzem tegoż sądu, mógł w aktach sądowych znaleźć jeszcze rękopis owego ostatniego statutu, albo, co prawdopodobniejsza, projekt prejudykatów, oznaczonych później datą wiecu, na którym takowe uchwalone zostały, nabiera aktualności¹⁾.

Czy jednak był to wiec powszechny, czy na nim obradowali wspólnie wielkopolscy i małopolscy dostojnicy, jak chce Heleel? Przeciwnie takiemu przypuszczeniu walczy przedewszystkiem ta okoliczność, iż

¹⁾ Za odbyciem się wiecu wielkiego ustawodawczego w r. 1368, przemawia rejestr zwyczajów żup krakowskich, zebranych z polecenia króla w r. 1368, oraz artykuły o przewozie i sprzedaży soli i solarzach, wreszcie ustawa o starostach, monecie i składzie rady miasta Krakowa, do powyższego rejestru dołączona. Wszystko to świadczy o ustawodawczej działalności króla w r. 1368.

te artykuły, które Helcel do zjazdu powszechnego odkazuje, nie znajdują się nigdy przyczepione do statutu wielkopolskiego, lecz zawsze tylko do małopolskiego, chociaż, gdyby były powszechnymi, musiałyby je obejmować koniecznie także i statut wielkopolski, tembardziej, gdy inne dwa artykuły, które są wspólne tak małopolskiemu jak i wielkopolskiemu ustawodawstwu, mianowicie art. 17 i 18 Zводу, zwyczajnie w obu statutach się powtarzają.

Ja nieprzypuszczam, iżby się w ogóle jakikolwiek wiec wielki powszechny za panowania króla Kazimierza W. odbył, na którymby dostojnicy różnych ziem wspólnie głosowali, i mniemam, że w owych czasach, jeśli potrzeba było, aby wszystkie dzielnice się na jakiś projekt zgodziły, to ten projekt był każdej dzielnicy osobno na jej własnym prowincjonalnym wiecu do przyjęcia przedkładany.

Musiła jednak i taka praktyka napotykać na nieprzełamane trudności i bardzo rzadko mieć zastosowanie, skoro n. p. taka ustawa, jak urządzenie sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim, która już z góry zakrojoną była na ustawę w całym królestwie powszechnie obowiązywać mającą i tego charakteru dla swej skuteczności koniecznie potrzebowała, skoro taka ustawa, jak mówię, nie zdołała uzyskać aprobaty wielkopolskich panów i pozostała tylko ustawą małopolską.

O istnieniu przeto statutu wiślickiego powszechnego nie może być chyba mowy, a wiec ustawodawczy z r. 1368 był wiecem partykularnym małopolskim.

Czy wiec ten partykularny z r. 1368 odbył się we Wislicy, jak przypuszcza Helcel, który to przypuszczenie swoje opiera na tej okoliczności, iż właśnie jeden artykuł statutu czwartego powszechnego, na tym wiecu uchwalonego, wspomina o wiecu wielkim wiślickim (art. 1: *edite nunc in colloquio generali in Wislicia*), trudno orzec, gdyż nie ma żadnych bliższych wskazówek, wskazówka zaś, przytoczona przez Helela, jest błędną, albowiem ów artykuł, tak jak i inne wszystkie artykuły przez Helela do statutu rzekomo czwartego wciągnięte, nie powstały bynajmniej na ostatnim z kolei wiecu ustawodawczym, lecz na wiecach poprzedzających rok 1362, a więc owa wzmianka o wiecu wielkim wiślickim może się ściągać tylko albo do wiecu wiślickiego z r. 1347, co najprawdopodobniejsza, albo też do wiecu wiślickiego z r. 1356.

Tu przechodzimy do następnej kwestyi spornej, mianowicie do chronologicznej kolejności powstawania pojedynczych statutów czyli grup artykułów, zwłaszcza ustawodawstwa małopolskiego, gdyż co do ustawodawstwa wielkopolskiego, to takowe tak, jak je znamy, prawdopodobnie w całości na jednym tylko wiecu wielkim w Piotrkowie uchwalone zo-

stało. Przynajmniej nie posiadamy żadnych wskazówek, któreby zdradzały, że się na komput artykułów wielkopolskich kilka wieców składało.

Otóż Helcel utrzymuje, że wszystkie artykuły ustawodawstwa małopolskiego, zawarte w rękopisie B. IV, należą dopiero do trzeciego i czwartego wiecu ustawodawczego.

Przeciw takiemu przypuszczeniu nasuwa się przedewszystkiem na myśl zapytanie, jakież cel mógł być formowania takiego rękopisu, jak B. IV, w drugiej połowie XV wieku? Prawda, iż rękopis B. IV jest tylko kopiją rękopisu pochodzącego mniej więcej z samego początku drugiej połowy XIV wieku, ale w jakim celu sporządzano tę kopiję w wieku XV? Wszakże podówczas rękopisy prawne sporządzano tylko wyłącznie dla praktycznego użytku, stąd między tylu rękopisami ustawodawstwa króla Kazimierza W., jakie nam się z XV wieku dochowały, każdy niemal różni się od drugiego, bo przy sporządzaniu każdego rękopisu miano tylko praktyczną jego użyteczność na oku, a więc zamiast ograniczyć się jedynie do wiernego skopijowania rękopisu dawniejszego, przedsiębrano zmiany redakcyjne, spowodowane bądź czasem, bądź miejscem, dla którego rękopis był przeznaczony, t. j., że albo postanowienie jakiegoś artykułu zostało przez następnie wydaną ustawę zmienione, jak n. p. art. 166 Zводу, który następnie zmieniony został art. 1 statutu warckiego i znowu art. 5 statutu cerekwickiego, lub, że w ciągu tego czasu wyszło zupełnie z użycia, lub wreszcie, że w tej ziemi, dla której rękopis był przeznaczony, odmienny zwyczaj ziemski zdobył sobie przewagę nad postanowieniem statutowym.

Wobec tego nie można przypuszczać, że ktoś w drugiej połowie XV wieku każe sobie formować rękopis ustawodawstwa małopolskiego króla Kazimierza W., złożony tylko z dwóch ostatnich statutów z opuszczeniem pierwszego, jakież cel mógł być w formowaniu takiego rękopisu, jaki praktyczny użytek? — chyba żaden.

Inaczej rzecz się ma, jeśli przypuścimy, że zawarte w rękopisie B. IV artykuły są właśnie najwcześniejszemi postanowieniami wieców ustawodawczych króla Kazimierza W. A chociaż i w takim razie rękopis B. IV do praktycznego użytku jako niekompletny jeszczeby się niekwaliifikował, to jednak możnaby przynajmniej przypuścić, że rękopis B. IV przedstawia rzecz zaczętą a niedokończoną, że jego twórca pragnął mieć tekst najautentyczniejszy z najlepszych rękopisów zebrany, że w tym celu dał skopijować rękopis z XIV wieku, zawierający najstarsze statuty, aby go później z innych rękopisów uzupełnić.

Lecz rozważmyż treść samą artykułów, należących zdaniem Helcela do trzeciego i czwartego statutu, i porównajmy z artykułami, które Helcel statutowi pierwszemu przekazuje; cóż się okaże?

Oto, iż Małopolska w chwili wydania tych dwóch statutów przedstawiała obraz iście rozpaczliwy. Zdzierstwa, ucisk i nadużycia na każdym kroku, najwyższa klasa społeczna, szlachta, zdemoralizowana, ucisk ubogich powszechny.

W sądownictwie zwłaszcza brak powagi i porządku. Sądy odbywano zazwyczaj po obiedzie, sędziowie zasiadali najedzeni i pijani, na czem traciła powaga sądów; mały wzgląd na ścisły wymiar sprawiedliwości dotkliwie uboższym dawał się we znaki. Wielmoże przychodzili na sądy, kiedy się sprawy ich krewnych lub służebników odbywały i hałasem oraz czelnością wymuszali na sędziach przychylnie dla swych protelowanych wyroki.

Oskarżeni o zbrodnie i przestępstwa wymawiali się, że takowe popełnili na rozkaz swych panów lub zwierzchników i odchodzili wolni ze sądu.

Woźni i służebnicy sądowi, pładując po okolicach, wyłudzały od ubogich najrozmaitsze wyderki pod groźbą pozwów, do których nie mieli ani od sądu, ani od nikogo upoważnienia. A gdy otrzymali ze sądu nakaz cięży, wykonywali ją w formie prawdziwego rabunku: gdzie n. p. sąd polecił wziąć 6 wołów z tytułu cięży, brali 30 lub 40 wołów i zaraz między siebie rozdrapywali, nie czekając, czy sędzia nie ulituje się nad zasądzonym.

Podpalacze i gwałciciele niewiast uciekali się pod prawo niemieckie, aby uniknąć wymiaru sprawiedliwości sądów prawa polskiego.

Łotrowanie było na porządku dziennym.

Szlachta, idąc na wyprawę wojenną, dopuszczała się po drodze różnych grabieży i nadużyć z tytułu prestacyj wojennych, a w obozach stała luzem, unikając chorągwi, aby uniknąć służby obozowej.

Młodzież zgrywała się w kości, a rodzice wedle starego zwyczaju musieli za nią płacić przegrane, schodząc wskutek tego nieraz na kij żebraczy.

Oprócz tego lichwa żydowska niszczyła szlachtę.

Co raz też częściej zdarzały się między rodzeństwem lub krewnymi zabójstwa, mające na celu dojście tą drogą do objęcia spadku.

Wszystkim tym nadużyciom i klęskom moralnym starają się postanowienia statutu trzeciego i czwartego z całą bezwzględnością koniecznie położyć.

Jakiż charakter noszą na sobie artykuły statutu pierwszego? Zupełnie odmienny.

Na 69 artykułów więcej jak jedną trzecią część, bo 25 artykułów, stanowią same prejudykaty, artykuły, które mają przeważnie na celu względy proceduralne, to jest określenie formy przeprowadzenia dowodu

w sprawach zawilszych; dalszych dziesięć artykułów traktuje o szkodach drobnych polowych i leśnych, reszta wreszcie artykułów, w różnych materyjach wydanych, nie nosi żadnego śladu ducha reformatorskiego na sobie i pod względem ważności postanowień pozostaje daleko w tyle poza postanowieniami statutu trzeciego i czwartego.

Jakże więc wobec tego mamy sądzić o chronologicznem powstawaniu tych trzech statutów?

Mamyż przypuścić, że kiedy w kraju działały się nadużycia, wołające o pomstę do nieba, to król dał się swobodnie tym nadużyciom rozwijać, a tymczasem oddawał się rozmyśliwaniu nad wynalezieniem formułki dowodowej w sporze między Idzim a Fałkiem o trzy szkójce rzekomo skradzione z toboły, lub jak rozstrzygnąć sprawę, gdy Franciszek wyda wnukiew swoją Łucyję za małż i da jej tylko 20 grzywien posagu, a resztę jej majątku 80 grzywien zatrzyma i zwrócić nie chce?

Albo mamy jeszcze coś gorszego przypuszczać, mianowicie, że te wszystkie nadużycia powstały i rozwieliżniły się dopiero za czasów panowania tego wielkiego króla?

Przecież ani jedno, ani drugie przypuszczenie nie jest możebne.

Jakiż charakter nosi na sobie ustawodawstwo wiślickie w ogóle? Nie jest ono ani ujęciem prawa zwyczajowego w formę prawa pisanego, ani też nowym systemem prawa. Zgadają się uczeni nasi na to, że obok pisanych statutów panował wszechwładnie zwyczaj ziemski. Jeśli tak, to ustawodawstwo wiślickie jest tylko korekturą zwyczaju ziemskiego, przedsięwziętą w dwóch kierunkach, mianowicie w kierunku naprawy tych zwyczajów, które się wprost w nadużycie wyrodziły, oraz, jak sądzę, w kierunku ujednostajnienia tych zwyczajów, które w różnych ziemiach jednej i tej samej dzielnicy różne stanowiły normy, jak n. p., jeśli co do jednego i tegoż samego stosunku prawnego inny był zwyczaj w ziemi krakowskiej a inny w sandomierskiej, lub jeśli w Wielkopolsce różniły się zwyczaje ziemi kaliskiej od zwyczajów ziemi poznańskiej.

Jeśli zaś reforma istniejącego prawa zwyczajowego jest główną cechą ustawodawstwa wiślickiego, toć wypada koniecznie statuty trzeci i czwarty Helela, które przedewszystkiem tę cechę reformatorską na sobie noszą, uznać za statuty najwcześniejsze, zaś statut pierwszy o obojętnym charakterze, za późniejszy od tamtych.

Jeśli już poprzednio wykazaliśmy, że artykuły w formie prejudykatów, które brały początek ze sporów przed sądami rzeczywiście przeprowadzonych, pochodzą najwcześniej dopiero z epoki między rokiem 1362 a 1370, wskutek czegoby statut pierwszy, gdyby one rzeczywiście integralną część jego stanowiły, na koniec panowania króla Kazi-

mierza W. przypadał, to musimy położyć nacisk szczególny na ten fakt, o który już poprzednio potrąciliśmy, że statut piotrkowski zawiera w sobie dwa artykuły, niewątpliwie małopolskiego pochodzenia, których styl redakcyjny jak zupełnie odbiega od stylu wszystkich innych artykułów statutu piotrkowskiego, tak zupełnie przylega i jest identycznym ze stylem artykułów statutu trzeciego. Są to artykuły 17 i 18 Zwodu Helela, z których pierwszy poskramia nadużycia woźnych w wydawaniu pozwów na własną rękę bez polecenia sędziego, w celu wyłudzenia okupu, drugi zabrania wielmożom stawania samowolnie w sądzie dla popierania spraw swych krewnych lub służebników swą potęgą i przymusem moralnym, wywieranym na sędzię.

Jeśli zatem te artykuły wyjęte są z projektu do statutu trzeciego, to projekt ten musiał już istnieć w chwili powstania statutu piotrkowskiego; a że statut piotrkowski pochodzi notorycznie z r. 1347, tedy statut trzeci jest jego współczesnikiem, to jest, jest pierwszym statutem wiślickim.

W obec tego porządek chronologiczny statutów, projektowany przez Helela, nie okazuje się trafnym: należy bowiem statuty trzeci i czwarty uznać za wcześniejsze, statut zaś pierwszy za najpóźniejszy, w którym to kierunku układ Hubego więcej do prawdy jest zbliżony.

Zdaniem mojem odnieść należy artykuły, objęte rękopisem B. IV, do najwcześniejszych wieców małopolskich, mianowicie pierwszego wiślickiego zapewne z r. 1347, drugiego wiślickiego z r. 1356 i krakowskiego prawdopodobnie z r. 1361; natomiast prejudykaty i tę resztę artykułów małopolskich, o które ma więcej rękopis Oss. I nad rękopis B. IV, odnieść do wiecu ustawodawczego rzekomo z r. 1368.

A teraz kilku jeszcze słowami dotknijemy sprawy podziału ogólnego Zwodu artykułów na artykuły małopolskie i wielkopolskie.

I w tym kierunku różnią się poglądy Helela i Hubego. Helcel przyjmuje tylko 30 artykułów wielkopolskich, Hube artykułów 51.

Zdanie Hubego jest trafne.

Nie ma żadnego rękopisu, któryby potwierdzał cyfrę Helela 30 artykułów. Jedyne rękopis, który tylko sam wielkopolski statut podaje, to jest Sier. III, podaje jedynie artykułów 27, ale nie jest dokonczony, nie wieciec przeto, ile artykułów zostało niedopisanych. Zresztą żaden już rękopis nie podaje samych tylko wielkopolskich artykułów, lecz wszystkie rękopisy podają je w Zwodzie razem z artykułami małopolskimi. Byłoby zapewne zadanie nie do rozwiązania, oddzielić artykuły wielkopolskie od małopolskich, gdyby one w Zwodzie w system ujęte, były nawzajem małopolskimi poprzekładane, ale jak na szczęście dla naszych badań nie znalazł się żaden autor Zwodu, któryby te dwie

grupy artykułów w jeden system ułożyć się starał, ale każdy formował Zwód w ten sposób, iż obie grupy artykułów wiązał ze sobą tylko mechanicznie, to jest, że naprzód kładł całą grupę artykułów małopolskich, a po jej zupełnem wyczerpaniu kładł dopiero grupę artykułów wielkopolskich. Reguła ta nie zna wyjątku i nie spotykamy żadnego rękopisu, któryby artykuły małopolskie mieszał między wielkopolskie, lub naodwrot.

To nam daje nieocenioną a niezawodną wskazówkę, które artykuły należy uważać za małopolskie, a które za wielkopolskiego pochodzenia, choćby nawet na sobie cechę małopolską nosiły.

Zwód Helcla, obejmujący najpełniejszy zbiór artykułów tak małopolskich jak i wielkopolskich, liczy razem artykułów 166. Oprócz tego mamy wiadomość o jednym zaginionym artykule małopolskim, który należał do statutu wiślickiego pierwszego z r. 1347, a na który powołuje się wyrok sądu ziemskiego krakowskiego z r. 1354, objaśniając, iż przepisywał on dawność roku i 6 niedziel do wykupna dziedziny, orzeczonego wyrokiem. Ogólna przeto liczba znanych artykułów wynosi razem 167. Ileż z nich należy do ustawodawstwa małopolskiego, a ile do wielkopolskiego?

Mamy tylko trzy rękopisy poświęcone wyłącznie i jedynie małopolskiemu ustawodawstwu: Oss. I, Jag. i B. IV.¹⁾ Rękopis Jag. jako niedokończony, zawierający niecałych 23 artykułów, nie wchodzi w rachubę; B. IV obejmuje art. 59, Oss. I najpełniejszy, obejmuje artykułów 106, czyli Zводу Helcla artykułów 113 pierwszych i artykuł 166.

W porównaniu z innymi rękopisami okazuje się, na cośmy już wyżej uwagę zwrócili, że rękopis Oss. I obejmuje wszystkie te artykuły, które inne kodeksy w mniejszym lub większym komplecie do małopolskich zaliczają, to jest, że rękopis ten zawiera w sobie komplet ustawodawstwa małopolskiego z czasów króla Kazimierza W.

Odrzuciwszy ogólną liczbę artykułów małopolskich od ogólnej liczby artykułów pełnego Zводу, pozostaje artykułów wielkopolskich 52, a dodawszy dwa artykuły wspólne będzie artykułów 54; które w zupełności odpowiadają projektowanym przez Hubego artykułom 51.

Helcel nie dostrzegł tego, iż powiązanie artykułów małopolskich i wielkopolskich w jeden zwód, jest mechaniczne tylko, że jak artykuły wielkopolskie nie znajdują się nigdy między małopolskimi, tak nawzajem i małopolskie nie mieszają się z wielkopolskimi, i w skutek tego kilkanaście artykułów wielkopolskich zaliczył między małopolskie.

¹⁾ Opuszczamy tu rękopis Ptrb. III, czyli Pawła Kostki z Wojnicza z r. 1463, gdyż ma to być tylko kopia rękopisu Oss. I.

Przyczyną tego błędu mogły być dwa zwłaszcza artykuły, mianowicie artykuły 118 i 133 Zwodu Helcla, z których pierwszy stanowi, że gdzie obory królewskie są odległe, tam cięża może być do obory kasztelana lub wojewody krakowskiego lub sandomierskiego odstawiona; a drugi, że gdy obwiniony o zbrodnię nie zostanie przed króla, ani przed starostę do oczyszczenia się dopuszczony i wskutek tego kraj opuścić musi, winien to, zanim z kraju ustąpi, zaprotestować przed biskupem krakowskim, lub też przed wojewodą krakowskim, lub sandomierskim. W takiej szacie miały te dwa artykuły niezaprzeczenie cechę małopolskich, tymczasem były to pierwotnie artykuły niewątpliwie wielkopolskie, później dla użytku małopolskiego w formę małopolskich przekształcone.

Co do art. 133, znalazł się też w kilku rękopisach odmienny tekst, który, zamiast o biskupie krakowskim, mówi o biskupie poznańskim, i to jest tekst pierwotny, dowodzący wielkopolskiego pochodzenia tego artykułu; co do art. 118, nie znalazł się wprawdzie tekst wielkopolski, lecz ani wątpić, że istniał i że przypuszczenie Hubego w tej mierze jest trafne.

Jaką drogą owe dwa wielkopolskie artykuły przybrały szatę małopolskich, nie trudno odgadnąć. Postanowienia obu tych artykułów są tego rodzaju, że one, chociaż zrazu dla Wielkopolski tylko uchwalone, mogły się wnet i w Małopolsce dla swej aktualności drogą zwyczaju przyjąć. Otóż autorowie tych rękopisów, które dla Małopolski były przeznaczone, znajdując te dwa artykuły, będące i w Małopolsce w użyciu, ale w tekście do Wielkopolski odnoszącym się, przerobili ich tekst, aby go do Małopolski zastosować. Tak powstała na owych wielkopolskich artykułach małopolska szata.

§. 5.

Ustawodawstwo warekie w obec ustawodawstwa t. z. wiślickiego króla Kazimierza Wielkiego; — zwody i dygesta.

Jest powszechne zdanie między badaczami ustawodawstwa króla Kazimierza Wielkiego, że sejm warki zajmował się przerabianiem statutów Kazimierzowskich i zmianą artykułów. Helcel, Hube i Bobrzyński zarówno są tego przekonania. Zdaniem Helcla i Bobrzyńskiego Zwód główny statutów powstał właśnie na sejmie warkim, zdaniem Hubego formowanie dygestów poczyna się zaraz po statucie warkim.

Zapatrywania te są mylne: sejm warki ani żadnego Zwodu nie ułożył, ani też tekstu żadnego artykułu nie zmienił, słowem zgoła nie

zajmował się stylizacją tekstu ustawodawstwa króla Kazimierza Wielkiego.

Może się to wydawać paradoksem, gdyż rozpatrzywszy się w postanowieniach statutu wareckiego, jest widocznem, iż przeważna część jego artykułów zostaje w najściślejszym związku z ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskiem króla Kazimierza Wielkiego, tak że statut warki możnaby wprost nazwać nowelą do tegoż ustawodawstwa.

Na 31 artykułów statutu wareckiego tylko 13 artykułów zawiera zupełnie nowe postanowienia, reszta 18 artykułów obejmuje albo zmiany albo utwierdzenie, albo uzupełnienie artykułów wiślickich i piotrkowskich.

I tak artykuł 1 statutu wareckiego o odraczaniu roków wielkich i małych zmienia postanowienia art. 166 Zводу; art. 2 utwierdza postanowienie art. 101 o wdowie, mianowicie w czem po śmierci męża pozostawiona być winna; art. 3, o parafernie wdowy, zmienia postanowienie art. 101; art. 5 zmienia postanowienie art. 79 o podziale dóbr, gdy ojciec wstępuje w powtórne związki małżeńskie; art. 6 uzupełnia postanowienia art. 124, 150 i 164 o podziale dóbr między dzieci z dwojga małżeństw; art. 7 zmienia postanowienia art. 124 i 164 o skupieniu córek z dóbr dziedzicznych przez stryjów; art. 8 zmienia postanowienie art. 125, przyznając córkom prawo do posagu, mimo iż wbrew woli opiekunów idą za mąż; art. 9 utwierdza postanowienie art. 39 o trzydziestoletniej dawności do wykupienia zastawionej dziedziny; art. 13 uzupełnia art. 11, nakazując prowadzenie osobnych ksiąg sądów wiecowych; art. 15 utwierdza postanowienia art. 46 o wysokości pamiętnego, zaś art. 16 uzupełnia te postanowienia; art. 18 uzupełnia postanowienia art. 137 o opłatach pisarzy ziemskich; art. 19 utwierdza postanowienie art. 135 o niedawaniu przez żydów pożyczek na zapisy jeno na zastawy; art. 21 uzupełnia postanowienia art. 31 i 163 o naganie szlachectwa; art. 22 i 23 uzupełniają postanowienia art. 134 o zbiegłym kmieciu lub sołtysie; art. 25 zmienia częściowo postanowienie art. 129 o wyrabaniu drzewa w cudzym lesie; art. 27 uzupełnia postanowienie art. 65 o podpaleniu cudzego lasu; tylko artykuły 4, 10—12, 14, 17, 24, 26, 28—31 obejmują postanowienia zupełnie nowe, ustawodawstwu wiślicko-piotrkowskiemu nieznanne, mianowicie o ustanowieniu dzieciom opiekuna przez ojca, o dowodzie przy zastawionej dziedzynie, o dowodzie granic, o ewikyci co do granic, określenie małych roków, o jurysdykcyi starościńskiej, o dowodzie zniewagi, o krnąbrnym sołtysie, o dani od pszczoł w cudzym lesie, o łowach, o zbiegłych niewolnikach, wreszcie o miarach, wagach i cechach.

Już więc statut warki sam byłby aż nadto wystarczającym dowodem, że sejm warki zajmował się częściową reformą ustawodawstwa

wislicko-piotrkowskiego i nie potrzebaby się wcale do hipotez w tej mierze uciekać; ale nasi uczeni badacze tego ustawodawstwa są zdania, że sejm warki poza tem, co statut warki w sobie zawiera, zajmował się jeszcze osobno samym tekstem ustawodawstwa wislicko-piotrkowskiego, mianowicie przerabianiem statutów, zmianą artykułów a nawet formowaniem zwodu.

Otóż to przypuszczenie jest mylne.

Gdyby sejm warki był w czemkolwiek dotknął samego tekstu ustawodawstwa wislicko-piotrkowskiego, to przede wszystkim musiałby powstać przywilej, musiałby król wydać osobny akt, ogłaszający i zatwierdzający statuta króla Kazimierza Wielkiego w tak zmienionej formie, gdyż to był podówczas jedyny sposób ogłaszania postanowień ustawodawczych. Otóż taki przywilej nie istnieje; nie można zaś przypuścić, iżby istniał i zaginął bez śladu, bo skoro przywilej warki dochował się w tylu rękopisach, dlaczegóżby i ten przywilej nie miał się choćby w jednym dochować rękopisie? Nie dochował się, bo nie istniał wcale, nie został wcale wydany. A jeśli nie został wydany, to dowód, że sejm warki nie tykał nic zgoła tekstu ustawodawstwa wislicko-piotrkowskiego.

Dalszym dowodem jest fakt, że rękopisy najwcześniejsze z epoki, następującej bezpośrednio po sejmie warkim, podają zupełnie ten sam niezmieniony tekst ustawodawstwa małopolskiego, jaki podaje jedyny rękopis z epoki przedwarkkiej, t. j. rękopis Oss. I. Nie mieliśmy wprawdzie możności uzyskać do użytku rękopisów SV. i Ptrb. I z lat 1430 i 1432, użyliśmy więc do porównania rękopisu Oss. II, pochodzącego prawdopodobnie z r. 1434 a więc zaledwie o 2 lub 4 lata późniejszego od tamtych, a o ile rękopis Oss. II okazywał luki w skutek uszkodzenia, użyliśmy pomocniczo rękopisu B. I z roku 1444, i okazało się, że tekst artykułów jest niezmieniony, taki sam, jak w rękopisie Oss. I, że zatem sejm warki w samym tekście tych artykułów żadnych zmian nie przedsięwziął.

Muszę się wytłomaczyć, jak rozumiem wyrazy „tekst niezmieniony“, rozumiem przez nie, że postanowienia żadnego artykułu nie zostały co do treści swej zmienione; co do stylizacyi bowiem, która, o ile sensu nie zmienia, nie ma i tak znaczenia, nie da się nie stanowczego powiedzieć, bo wszystkie trzy rękopisy mają znaczny poczet błędów stylistycznych, opuszczają wyrazów i zdań, a rękopis Oss. I celuje w tej mierze przed innymi.

Podnieść jeszcze należy, że nawet te postanowienia statutu warkiego, które zmieniły lub uzupełniły treść niektórych postanowień ustawodawstwa wislicko-piotrkowskiego, nigdy do tekstu tegoż ustawodawstwa wprowadzone nie zostały, tak że n. p. artykuły 79, 101, 124, 125,

129 i 164 Zводу, mimo, iż artykułami 3, 5, 7, 8 i 25 statutu warekiego zmienione zostały, mimo to i w rękopisach po statucie warekim powstałych zamieszczone zostały w swem pierwotnem brzmieniu, jak gdyby przez statut warki wcale zmienione nie były.

Tylko jeden jedyny ślad wpływu ustawodawstwa warekiego na tekst ustawodawstwa wiślicko-piotrkowskiego jest widoczny: oto art. 166 Zводу, stanowiący przepisy o odraczaniu roków sądowych, zmieniony artykułem pierwszym statutu warekiego, znika odtąd zupełnie z rękopisów, tak że go ma tylko jeszcze rękopis Pawła Kostki, Ptbr. III.

Co do zwodów, to takowe nie dopiero od czasów sejmu warekiego początek swój biorą. Sięgają one jeszcze czasów Kazimierza Wielkiego i śmiało odnieść je można do tej chwili, kiedy w Małopolsce powstał drugi statut, kiedy obok siebie istniały już dwa statuty, które się częściowo wzajemnie uzupełniały. Wszakżeż wszystkie rękopisy, jakie posiadamy w liczbie z górą 30, krom fragmentów Jag. i Sier. III, są tylko rękopisy zwodowe, wszakże i te dwa jedyne, jakie nam podają tekst z XIV jeszcze wieku, mianowicie B. IV i Oss. I, są również zwodowe, choć małopolskie tylko. Rękopis B. IV podaje, jak wykazaliśmy wyżej, zwód artykułów z trzech wieców ustawodawczych.

Idea zwodów nie powstała zatem na sejmie warekim.

Możnaby chyba twierdzić, że zwód, kompilujący razem artykuły małopolskie i wielkopolskie w jedną całość, zawdzięcza swe powstanie sejmowi warekiemu, gdyż z czasów przedwarekich takiej kompilacji nie znamy. Mogłoby takie przypuszczenie mieć jakąkolwiek rację bytu, gdyby zwód tak powstały był systematycznym, gdyby artykuły obu grup, tak małopolskiej jak wielkopolskiej, ściągnięte zostały w jeden wspólny system i gdyby zachodzące pomiędzy nimi sprzeczności były uchylone; wtedy domyślałby się można w takim zwodzie ręki ustawodawcy, to jest dążenia do ujednostajnienia postanowień prawnych w dwóch najcelniejszych dzielnicach.

Ale gdzieżtam, obie grupy artykułów występują w rękopisach powarekich tylko mechanicznie ze sobą połączone, nie ma tu żadnego śladu jakiegokolwiek działalności ustawodawczej, jeno jest prosta kompilacja, dzieło autora rękopisu. Że tak jest, dowodem najlepszym są trzy najbliższe rękopisy po statucie warekim powstałe, mianowicie SV. z r. 1430, Ptrb. I z r. 1432 i Oss. II z r. 1434, z których każdy przedstawia zwód odmienny. Podczas bowiem gdy rękopis SV. obejmuje tylko artykuły małopolskie i statut warki, rękopis Ptrb. I artykuły małopolskie i wielkopolskie, to rękopis Oss. II obejmuje ustawodawstwo małopolskie i wielkopolskie i statut warki w jeden wielki zwód o 196 artykułach ściągnięte. Taka różnorodność zwodów, występująca zaraz w naj-

bliższych latach po sejmie warkim, jest przecież dostatecznym dowodem, że zwody te są prywatną pracą układaczy rękopisów, a nie ustawodawczą pracą sejmu warkiego.

Ale jeśli tak jest, jeśli sejm warki weale się tekstem ustawodawstwa wiślicko-piotrkowskiego króla Kazimierza W. nie zajmował, i tekst tegoż ustawodawstwa pozostał po sejmie warkim taki sam, jaki był przed tymże sejmem, to istotnie trudno odgadnąć, jak rozumieć należy ustęp przywileju cerekwickiego króla Kazimierza Jagiellończyka z r. 1454, który tak opiewa: „*Item decreuimus et statuimus, quod in quolibet „districtu iudicia terrestria non pluribus vicibus, nisi tribus, infra decursum anni per officiales, ex antiqua consuetudine ad iudicia spectantes, „peremptorie celebrari debent, neque aliquas causas in eisdem iudiciis de„cidere, iudicare aut sentenciare de capitibus propriis possunt, nisi de „libro statutorum in Wartha, per serenissimum diue memorie dominum „Kazimirum regem Polonie, antecessorem nostrum, editorum et institutorum“.*

Mowa tu jest o statutach króla Kazimierza (oczywiście Wielkiego) w Warcie uchwalonych. Jak to rozumieć? Izby jakkolwiek wiec ustawodawczy za czasów króla Kazimierza W. odbył się w Warcie, nie mamy żadnego śladu, żaden rękopis nie nazywa ustaw króla Kazimierza W. warkiem. Poprawka Bandtkiego, który tu przypuszcza myłkę i przemienia imię „*Kazimiri*“ na „*Vladislai*“, odnosząc ten ustęp do statutu warkiego króla Władysława Jagiełły, nie wystarcza, owszem rodzi ona daleko poważniejszą kwestyję, mianowicie, dla czego król nakazuje sędziom przy sądzeniu spraw trzymać się tylko postanowień statutu warkiego?! Wszakże statut warki nie uchylił bynajmniej całego ustawodawstwa Kazimierza W., w chwili wydania przywileju cerekwickiego obowiązywały obok postanowień warkich także postanowienia wiślicko-piotrkowskie, król więc, pragnąc zapobiedz, aby sędziowie nie sądzili wedle własnego uznania, lecz wedle postanowień ustaw wydanych, powinien tu być zarówno powołać tak statut warki, jak i ustawodawstwo wiślicko-piotrkowskie.

Na pozór nader trafną wydawała się interpretacja Bobrzyńskiego, który tak ten ustęp tłumaczył, że tu jest mowa o statutach króla Kazimierza W., na sejmie warkim przejranych i w jeden wspólny zwód zwiedzionych. Interpretacja ta była tem ponętniejsza, gdy kontentowała się tekstem takim, jaki podaje oryginalny przywilej cerekwicki i nie wymagała żadnych poprawek tego tekstu.

Ale gdyśmy wykazali ponad wszelką wątpliwość, że sejm warki nie się zgola tekstem statutów Kazimierzowych nie zajmował, to przypuszczenie Bobrzyńskiego nie da się utrzymać i nie pozostaje nam nic

innego, jak tylko domyślać się uszkodzenia tekstu przez pisarza, przy przepisywaniu brulijonu na czysto, mianowicie opuszczenia kilku wyrazów w miejscu, gdzie mowa o statucie warekim. Ustęp ten, uzupełniony owymi rzekomo opuszczonymi wyrazami, które w nawias kładziemy, mógł w brulijonie tak opiewać: „*de libro statutorum in Wartha [per patrem nostrum diue memorie Vladislaum regem Polonie, nec non et de libro statutorum] per serenissimum diue memorie dominum Kazimirum regem Polonie antecessorem notrum, editorum et institutorum*“⁴. Powtarzając się po dwakroć wyrazy „*de libro statutorum*“, mogły być myłki powodem, jak to właśnie najczęściej się przytrafia. Tak uzupełniony tekst uchyla wszelką wątpliwość, która w inny sposób wyjaśnić się nie dała.

Na tem przerywamy na razie nasze uwagi nad ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskim króla Kazimierza Wielkiego, zapowiadając już teraz dalszy ciąg onychże, jak skoro się nam uda zgromadzić kopije wszystkich znanych dotychczas rękopisów pomienionych statutów, około czego obecnie usilne czynimy starania. W dalszym tym ciągu uwag naszych rozważymy między innymi kwestyję tak zwaną dziedziczną (*questio hereditaria*), jej znaczenie i powstanie, która tak charakterystyczne stanowi znamię ustroju społecznego szlachty polskiej w wiekach średnich, kwestyję powstania, wzrostu i upadku jurysdykcyi kasztelańskiej, wreszcie historyję rękopisów ustawodawstwa kazimierzowego i odmianek tekstu pojedynczych artykułów; dołączymy też tabelę synoptyczną systemu wszystkich rękopisów, jakiej próbę z kilkunastu rękopisów zebranych podał już Helcel.

DODATKI.

§. 6.

**Colloquia, colloquia generalia, zjazdy książęce, wiece wielkie
ustawodawcze, wiece sądowe.¹⁾**

I. Doba pierwsza: *colloquia*, zjazdy książęce.

¹⁾ Wykaz ten kolokwijów nie rości sobie bynajmniej pretensyi, iżby wyczerpywał materyjał. Nie o wszystkich kolokwijach dochowały nam się wiadomości lub akta, z niektórych dochowały się wprawdzie akta, ale w aktach tych nie wspomniano wcale, iż

1. 1142—1145, *cum nos (Mesico) et frater noster Boleslaus dux Mazowie et Cuiavie conuentum celebrassemus in Quecisor*¹⁾ *pro parciū terminis.*

Obecni: Bolesław Kędzierzawy, Mieszek Stary, księżna Salomeja wdowa po Bolesławie Krzywoustym.

Ks. Salomeja nadaje klasztorowi trzemeszeńskiemu Kwieciszów z Osiejkowem i Pustwinem oraz Zbar z targiem.

2. 1145, d. 23 i 24 Kwietnia w Gnieźnie i Trzemesznie.

Obecni: Mieszek, Bolesław, Henryk i Kazimierz książęta polscy, Salomeja wdowa po Krzywoustym — kardynał Humbald — Jakób arcybiskup gnieźnieński, Aleksander biskup płocki, Jan i Pejan kanclerze — komes Odolan, Wszebor, Szaweł, Dzierżykraj, Zbylut, Bogumił, Degno, Męcina, Pakosław, Spitygniew, Janusz, rycerstwo polskie.

Książęta polscy nadają klasztorowi trzemeszeńskiemu kaplicę w Łęczycy oraz wsie, poddanych, młyny, targi, karczmy, a komesowie polscy klasztor ten różnemi wsiami uposażają.

3. 1161, *XII kal. Junii (21/5)* w Łęczycy *in consecracione ecclesie.*

Obecni: Bolesław ks. polski, Henryk brat jego, książę Kazimierz, Odo syn księcia Mieszka — Jan arcybiskup gnieźnieński, Mateusz krakowski, Walter wrocławski, Werner mazowiecki, Onold kruszwicki biskupi — rycerstwo polskie: Jaksa, Świętosław, Żyra, Jan, Sasin, Ilik, Gniewomir, Grzegorz, Klemens, Pomnan, Stefan z synami Wszebora: Krystynem i Ottonem, Wszebor, Męcina z braćmi, Marcin Sułkowicz, Przeclaw, Udo, Dobiesław, Racibor, Bezdroń, Marcin, Krystyn, Wit, Świętopełk, Wrocisz i inni.

Książęta Bolesław i Henryk kościół NP. Maryi w Czerwińsku uposażają.²⁾

4. (1173) *in colloquio in Milice*³⁾ *IV kal. Septembris (29/8).*

Obecni: książę Kazimierz — Lupus biskup płocki i inni biskupi — Świętosław, Radosław, Paweł podkomorzy, Jaksa i innego rycerstwa wiele.

się odbywało kolokwium, chociaż liczba i charakter przytoczonych świadków nakazują się domyślać odbytego kolokwium. W niniejszem zestawieniu chodziło tylko o to, aby pokazać liczbę kolokwijų z każdej doby jako przykład podać.

¹⁾ Kwieciszewo, w Wielkopolsce, pow. mogilnieńskim.

²⁾ Kod. dypl. Małopolski Nr. 373.

³⁾ Milica w woj. sandomierskiem, obw. opoczyńskim, pow. szydlowieckim, par. Skarzysko kościelne.

Ks. Kazimierz wznawia uposażenie klasztoru szpitalników św. Jana w Zagościu, przez ks. Henryka dokonane, i pomnaża takowe.¹⁾

5. (1174—1176) *in consecratione ecclesie in Andreov.*²⁾

Obecni: ks. Mieszek i ks. Kazimierz, *domini terre* — Jan arcybiskup gnieźnieński, Gedko biskup krakowski, Hildebrand opat tyniecki, Milwan opat łysogórski, Arnold opat sieciechowski, Szymon opat łekneński — rycerstwo: Jaksa, Świętosław, Gniewomir, Stefan, Jakób, Klemens.

Jan arcyb. gnieźnieński i Gedko biskup krakowski uposażają klasztor Cystersów w Jędrzejowie³⁾.

6. 1175. *super castrum Grodiz*⁴⁾.

Obecni: Bolesław ks. śląski, Mieszek wielki książę, Bolesław syn Bolesława — Żyrosław bis. wrocławski — Zwinisław, Jarosław, Konrad, Nadściwój, Janusz, Strzesz, Piotrek, Obiesław, Donasław, Bertolf, Bolenenus, Hieronim kanclerz, wielmożowie polscy z duchownymi i szlachcią⁵⁾.

Bolesław, ks. śląski, zakłada i uposaża klasztor Cystersów w Lubiążu.

7. 1177, VI kal. Maii (26/4) w Gnieźnie, *in colloquio Knizensi.*

Obecni: Mieszek wielki książę polski, ks. Bolesław, ks. Kazimierz, ks. Mieszek młodszy, ks. Leszek, Bogusław ks. pomorski — Zdzisław arcybiskup gnieźnieński, Lupus biskup mazowiecki, Żyrosław biskup wrocławski — rycerstwo: Włodzimierz, Żyra, Abraham, Jawor, Stomir, Stefan, Przybysław, Wojciech, Jaksoń, Wisław, Mars, Bodzeta, Obiesław, Baran, Bars pomorczyk.

Mieszko wielki książę zatwierdza zamianę wsi klasztoru lubiąskiego Boguniowo i Dobrogostowo za wieś Słupią Konrada i Mojka rycerzy⁶⁾.

8. 1210. III kal. Augusti (29/7) *in Boricov*⁷⁾.

1) Kod. Rzyszcz. i Muczk. tom III, Nr. 6.

2) Jędrzejów, miasteczko powiatowe w wojew. krakowskim.

3) Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 374.

4) Grodziec, dziś Groeditz lub Groeditzberg w pow. złotogórsko-hajnowskim na Śląsku.

5) Büsching, Die Urkunden des Klosters Leubus. Breslau 1821, Nr. I.

6) Kod. dyplom. Wielkopolski, I, Nr. 22.

7) Borzykowa, wieś w wojew. kaliskim. obw. piotrkowskim, pow. radomskim.

Wprawdzie w obu przywilejach, w Borzykowej wystawionych, jest tylko mowa o synodzie, a nie także i o zjeździe, wszakże obecność trzech książąt nie dozwala ani na chwilę powątpiewać, że równocześnie ze synodem odbył się także zjazd książąt, zwłaszczając jeśli do tego zjazdu odniesiemy przywilej swobód, wydany przez tychże samych książąt dla archikatedry gnieźnieńskiej, który, acz niedatowany, wskazuje przecież na rok 1210, skoro przez papieża w r. 1211 zatwierdzony został.

Obecni: Leszek książę krakowski, Konrad jego brat, Henryk ks. śląski, Władysław Odonicz ks. kaliski — Henryk arcyb. gnieźnieński, Arnold biskup poznański, Wincenty bisk. krakowski, Gedko bisk. płocki, Wawrzyniec bisk. wrocławski, Ogier bisk. kujawski, Wawrzyniec bisk. lubuski, Bogufał proboszcz krakowski, Szymon prob. łączycki, Meingot proboszcz trzemeszeński, Hugo dziekan gnieźnieński, Grzegorz proboszcz, Piotr dziekan krakowski, Gerhard archidyjakon, Wit kustosz, mistrz Idzi, mistrz Piotr — rycerstwo: Wojciech wojewoda, Goworycz, Jakób, Mstuj, Ostasz i inni.

1. Władysław Odonicz ks. kaliski nadaje pewne posiadłości w opolu przemęckiem, dla założyć się mającego klasztoru Cystersów¹⁾.

2. Rycerz Sławosz wznowia nadanie Sławoszowa klasztorowi w Busku²⁾.

3. Zapewne na tym zjeździe księżęta Leszek krakowski, Konrad mazowiecki i Władysław Odonicz kaliski nadali przywilej swobód archikatedrze gnieźnieńskiej, o którym wspomina bula papieża Innocentego III z r. 1211³⁾.

9. 1212, IX *kal. Junii* (24/5) w Mikulinie *in colloquio*⁴⁾.

Obecni: Leszek ks. krakowski i sandomierski, Konrad ks. mazowiecki, Mistuj ks. pomorski — Henryk arcyb. gnieźnieński, Wincenty biskup krakowski, Gedko biskup płocki, Ogier biskup kujawski — Hugo dziekan gnieźnieński, Walter opat brzeski, Tomasz opat witowski, Alard opat wrocławski u św. Wincentego, Henryk przeor tegoż klasztoru, Benedykt scholastyk krakowski, Gerard proboszcz poznański, Mikołaj kanonik poznański, Stefan dziekan opatowski, Jan archidyjakon zawichojski, Berwołd proboszcz płocki, Bartłomiej kustosz łączycki, Wichard kustosz kielecki, Gaudenty kanonik kielecki, Radwan, Żelanta, Marcin, Baldrin, Michał, Eliasz kapelani nadworni biskupa krakowskiego, Herman kustosz u św. Michała w Krakowie, Wit kanonik gnieźnieński, Wawrzyniec komornik biskupa krakowskiego, Myślibor komornik biskupa Gedki, Jan syn Rozdała, Gaweł z Koniuszy, Więcek sędzia biskupa krakowskiego, Paweł koniuszy, Sieciech wojski, Konrad, Stanisław, Mirosław i Wojsław rycerze nadworni biskupa krakowskiego⁵⁾.

¹⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 66.

²⁾ Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 381.

³⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 70.

⁴⁾ Mikulin, wieś w woj. mazowieckiem, obw. rawskim, pow. brzezińskim, par. Jeżów.

⁵⁾ Rycerstwa, które było niewątpliwie przy boku książąt, dokumenta nie podają.

1. Książęta Leszek i Konrad wydają wyrok w sporze Niegosława Niegosławica przeciw klasztorowi Cystersów w Jędrzejowie o wieś Niegosławice.

2. Wincenty, biskup krakowski, zatwierdza nadanie wsi Czernichów i Gojców, klasztorowi Cystersów sulejowskiemu poprzednio uczynione.¹⁾

10. (Przed rokiem 1218) *colloquium in Zandovel*.²⁾

Obecni: Władysław Laskonogi, Henryk Brodaty ks. śląski — Paweł biskup poznański, Wawrzyniec biskup wrocławski, Wawrzyniec biskup lubuski.

Układ między Władysławem Laskonogim a Henrykiem Brodatym o granice swych posiadłości.³⁾

11. 1222, nad rzeką Szreniawą⁴⁾ przy Moście kamiennym, *in colloquio*.

Obecni: Leszek Biały książę polski — Iwo biskup krakowski — Pakosław stary kasztelan krakowski, Baran syn Putysława, Piotr syn Barana, Jakób syn Racibora, Mikołaj archidyjakon krakowski, Pełka kantor gnieźnieński, Grzegorz dziekan u św. Floryjana, Justyn proboszcz wiślicki, Pantyn Oczko, Sulisław syn Chrapa, Bernard z Ruszczy kapelan, Domasław mnich, Stefan syn Mroza, Floryjan Szawłowicz, Tomasz Gerwazowicz, Becz, Idzi i Bogdasz kapelani z Pełczysk, Bonifacy kanonik wiślicki, Powirzon komornik Ostasza, Sulisław tegoż łowczy, Detmar, Mateusz tegoż podkomorzy, dalej rycerstwo, sąsiadujące z Pełczyskami: Bartłomiej, Wojciech Sierakowicz, Miłosław Probolowicz, Szarłak, Piotr synowiec jego, Wojśław Lutosławicz, Bogumił, Dawid syn Gniewka; kapelani nadworni biskupa Iwona: Godek Dnieprowicz, Herman z Łęczycy, Wincenty i Stanimir presbiterowie, Jokundus, Sulisław, Jakób Mzyrowicz, Gerard Lombardczyk, Piotr syn Roberta, Piotrek, Mikołaj Klusęta, Bodpor, Gizbracht; rycerze biskupa krakowskiego: Marcin komornik, Myslibor stolnik, Paweł koniuszy, Trojan Trojanowicz, Niegosław Janowicz, Bogusław z Koniuszy, Marcin podczaszy, Marcin podłowczy, Gerard Rubinowicz, Sławomir Samsunowicz, Przybysław Proszowicz, Wojciech, Putysław, Janek Klimezy, Borysław Niezmirowicz, Piotr Węgier, Mir ze Sędziszowa, Fał podkomorzy, Piotr podkoniuszy, Jan Wilantowicz, Brus podstoli, Daszek, Budziwój wojski, Krzysztofor, Bieniek i Milek bracia, synowie Pawła z Tarczka, Bawor

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, NNr. 8 i 9.

²⁾ Sędowel czyli Sądowa wola w okr. regenc. wrocławskim, pow. górskim na Śląsku.

³⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 95.

⁴⁾ Szreniawa rzeka, lewy dopływ Wisły w pow. szkalniernskim.

syn Bawora; dalej rycerze Pakosława: Stefan, Piotr, Krzesław, Andrzej, Marcin, Iwan Nosaty, Iwan Dnieprowicz, Juręta, Zdzisław, Maciej, Racibor tłusty, Szymon syn Wincentego, Okresa Wojkowicz, Wit, Piotr, Bogusław z Brzeźna, Piotr Gotartowicz, Andrzej, syn Andrzeja, koniuszego biskupa krakowskiego.

Leszek Biały ksiązę polski rozstrzyga spór między Iwonem biskupem krakowskim a Piotrem, synem Barana, o folwark w Pełczyskach.¹⁾

12. 1223, *VIII Idus Augusti* (6/8) w Wierdelewie²⁾ *in colloquio*.

Obecni: Leszek ksiązę polski, Konrad ks. mazowiecki, Henryk ksiązę śląski — Iwo biskup krakowski, Paweł biskup poznański, Wawrzyniec biskup wrocławski, Wawrzyniec biskup lubuski, Michał biskup kujawski, Krystyjan biskup pruski — Marek wojewoda krakowski, Jakób wojew. sandomierski, Arnold wojew. mazowiecki, Pakosław kasztelan krakowski, Tader kaszt. kruszwicki, Klemens kaszt. płocki, Stefan kaszt. bolesławiecki, Jarosław syn Jaracha kaszt. reczynski, Piotrek kaszt. lignicki, Przybysław kaszt. sądowski, Pakosław sędzia nadworny księcia Leszka, Mikołaj kanclerz tegoż księcia, Gotard kanclerz księcia Konrada, Berwołd proboszcz płocki, Konrad niegdy komornik ks. Henryka, Kryan kapelan nadworny tegoż księcia, Stefan syn Dobiesza z Bytomia wraz z synem.

Iwo biskup krakowski przejmuje na siebie zamiar brata swego komesa Wisława założenia klasztoru w Prandocinie i w zamian za to nadaje temuż Wisławowi ojcowiznę swą wieś Końską wraz z sześciu innymi wsiami.³⁾

13. 1224. *X kal. Junii* (23/5) w Korytnicy⁴⁾ *in colloquio, in quo colloquio fuerunt plurimi nobiles tam de Cracovia, quam de Sandomiria*.

Obecni: Leszek Biały ksiązę polski — Iwo biskup krakowski, Lidfryd opat tyniecki, Grzegorz opat witowski, Wisław dziekan krakowski, Gumbert scholastyk sandomierski, Pełka kantor gnieźnieński, Błażej archidyakon lubelski — Pakosław wojewoda sandomierski, Mistuj kasztelan sandomierski, Pakosław młodszy kaszt. wiślicki, Dobiesz kaszt. małogojski, Strzeszek cześnik, Chwalisław kaszt. sądecki, Mirosław kaszt. połaniecki, Wojciech kaszt. lubelski, Mateusz podkanclerzy.

¹⁾ Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława I, Nr. 14.

²⁾ Wierdelew, miejscowość ta dziś już nie istnieje, leżała ona prawdopodobnie albo w ziemi sieradzko-łęczyskiej lub na Kujawach.

³⁾ Zbiór dyplomatów klasztoru mogińskiego, Nr. 3.

⁴⁾ Korytnica wieś par. w wojew. krakowskiem, obw. stopnickim. pow. szydłowskim.

Leszek, książę polski, nadaje wieś Czaczów klasztorowi Cystersów w Jędrzejowie.¹⁾

14. 1224, VI Idus Junii et XVIII kal. Julii (12, 13/6), cum dominus Lestco dux Polonie ad recipiendam legacionem regis Hungarie, per Cletum episcopum Agriensem transmissam, in colloquio Rozegroh²⁾ cum baronibus suis convenisset.

Obecni: Leszek ks. polski, Klet biskup jagierski, poseł króla węgierskiego — Iwo biskup krakowski — Pakosław wojewoda sandomierski, Marek wojew. krakowski, Mikołaj kanclerz, Andrzej scholastyk sandomierski, Mikołaj archidyjakon krakowski, Lidfryd opat tyniecki, Mikołaj opat sieciechowski, Ostasz kasztelan krakowski, Strzesz cześnik nadworny, Fał sędzia nadworny, Dzierżykraj brat Ostasza, Sieciech, Żegota, Gołuch i Andrzej synowie Sułka, Mścigniew Mikołajewicz, Polikard podsedek, Zdzisław Włostowicz, Miron brat Pakosława, Cieszuta Wawrzyńciewicz podłowczy, Stefan Wąsik, Michał, Poznan podstoli, Klemens podkoniuszy, Idzi Pryszy, Idzi syn Idziego, Dobiesław syn Teodryka (Dzierżykowicz), Boksa kantor, Mateusz podkanclerzy, Piotr syn wojewody Krystyna, Skarbimir Skarbimirzye, Justyn proboszcz wiślicki, oprócz tego zaś liczny poczet szlachty, duchownych i dworzan tak biskupa jak i wojewodów oraz kasztelanów.

1. Leszek, książę polski, rostrzyga spór między Iwonem, biskupem krakowskim, a Baranem Putysławiczem o folwark w Pełczyskach.

2. Poselstwo węgierskie Kleta biskupa jagierskiego.³⁾

15. (1224), in colloquio super Sychodnas.⁴⁾

Obecni: Leszek książę krakowski — Iwo biskup krakowski — Marek wojewoda, komes Pakosław, komes Ostasz, kom. Mistuj, kom. Dobiesz, kom. Przedwój, kom. Chwalisław, kom. Dzierzysław, kom. Dzierżykraj, kom. Śąd, kom. Więcesław, kom. Budzisław, Pakosław i Floryjan synowie Wojciecha, Jan syn Klemensa, Wojciech syn Stępoty, kom. Sieciech, kom. Żegota, kom. Dobrogost, kom. Mirosław z bratem Chwaliszem, Tomasz syn Boguty — duchowni: Ludfryd opat łysegórski, Mikołaj opat sieciechowski, Prejekt opat zwierzyniecki, Grzegorz opat buski, Mikołaj kanclerz, Andrzej scholastyk sandomierski, Mikołaj archidyjakon krakowski, Jan archidyjakon sandomierski, Justyn

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 10.

²⁾ Rozegroh, miejscowość taka dziś już nie istnieje. Leżała ona niegdyś w woj. krakowskim, obwodzie miechowskim lub stopnickim, w pobliżu Pełczysk.

³⁾ Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława I, NNr. 13 i 14.

⁴⁾ Zapewne Suchedniówek w woj. sandomirskim, obw. opoczyńskim, pow. szydłowieckim, par. Cmińsko.

proboszcz wiślicki, Wisław dziekan krakowski, Rudolf kantor krakowski, Pęczław kustosz krakowski, Grzegorz dziekan u św. Floryjana.

Leszek, ks. krakowski, przysądza Iwonowi, biskupowi krakowskiemu, prawo łowienia bobrów w rzece Czarnej, w pobliżu wsi Sobłowa.¹⁾

16. 1227, *pro die s. Martini* (11/11) w Gąsawie,²⁾ *in colloquio*.

Obecni: Leszek książę polski, Henryk Brodaty ks. śląski, Konrad ks. mazowiecki, Władysław Odoniec, Świętopełk ks. pomorski spodziewany — Wincenty arcybiskup gnieźnieński, Iwo biskup krakowski, Wawrzyniec bis. wrocławski, Michał biskup kujawski, Paweł biskup poznański, Wawrzyniec biskup lubuski, Gunter elekt płocki.

Leszek, książę polski, zwraca Michałowi, biskupowi kujawskiemu, ludzi zbiegłych Bielowiców.³⁾

17. 1228, *in colloquio in Cena*.⁴⁾

Obecni: Władysław Laskonogi książę polski — Wincenty arcybiskup gnieźnieński, Iwo biskup krakowski, Paweł biskup poznański, Ludfryd opat tyniecki, Bozo proboszcz gnieźnieński, Rudolf kantor krakowski, Andrzej proboszcz u św. Floryjana, Jan archidyakon sandomierski — Pakosław wojewoda sandomierski, Marek wojewoda krakowski, Mściw kasztelan wiślicki.

1. Władysław Laskonogi, książę polski, Bolesława Leszkowicza za syna adoptuje i dziedzicem go swym ustanawia;

2. tenże książę nadaje kościołowi polskiemu kanoniczne swobody, prawa zaś kościoła krakowskiego nienaruszone zachować przyrzeka.⁵⁾

18. 1228, *mense Martio in colloquio in Skaryszow*⁶⁾ *celebrato*.

Obecni: Grzymisława księżna krakowska i sandomierska, Konrad ks. mazowiecki z synami Bolesławem i Kazimierzem — Iwo biskup krakowski, Krystyjan biskup pruski, Michał biskup kujawski — Marek wojewoda krakowski, Pakosław starszy wojewoda sandomierski, Arnold wojewoda kujawski, Jakub kasztelan sandomierski, Mistuj kasztelan wiślicki, Dobiesz kasztelan małogojski, Mikołaj kanclerz, Mateusz podkanclerzy, Prandota proboszcz z Tarczku, Krzesław jego brat, Wojciech kasztelan lubelski, Grzegorz proboszcz u św. Floryjana, Mirosław kasztelan połaniecki, Abraham brat Marka.

¹⁾ Kod. dyplom. katedry krak. św. Wacława I, Nr. 15.

²⁾ Gąsawa, miasteczko w obw. szubińskim.

³⁾ Kod. dyplom. Małopolski, II, N. 403, — Długosza *Historyja* II, 223.

⁴⁾ Cienia (?), w kaliskiem pod Opatówkiem.

⁵⁾ Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława I, N.Nr. 19 i 20.

⁶⁾ Skaryszów, wieś w wojew. sandomierskiem, obw. i pow. radomskim.

1. Grzymisława, księżna krakowska i sandomierska, lasy kasztelanii wolborskiej i wieś Bielewice z całą czeladzią Michałowi, biskupowi kujawskiemu, zwraca.¹⁾

2. Grzymisława, ks. polska, poddanych klasztoru jędrzejowskiego od różnych powinności uwalnia.²⁾

19. 1228. *nonis Maii* (7/5) w Krakowie, *in pleno colloquio*.

Obecni: Grzymisława księżna krakowska — Pakosław Lasocie wojewoda sandomirski, Marek wojewoda krakowski, Dobrogost kasztelan spicymirski, Dzierżykraj kaszt. sądecki, Jan kaszt. sieradzki, Budziwój sędzia krakowski, Marcin podsędek, Wężyk stolnik krakowski, Wirciżyr cześnik krakowski, Krzesław stolnik sandomierski, Przeclaw wojski krakowski, Zdzisław komiuszy krakowski, Wincenty podstoli krakowski, Skarbimir łowczy łączycy, Buża łowczy krakowski, Strzeszek cześnik sandomierski, Badrzyk stolnik księżnej, Teodoryk opat jędrzejowski, Mikołaj kanclerz i Mateusz podkanclerzy księżnej, Otto komornik biskupa.

Pakosław, syn Lasoty wojewoda sandomierski, nadaje klasztorowi Cystersów w Mogile łąn w Zabawie wraz z winnicą³⁾.

20. 1228, *in die ss. Nerei et Achillei martyrum* (12/5) *in Scareseu*,⁴⁾ *domina Grimislaui colloquium faciente cum filio Romani et cum suis palatinis necnon castellanis*.

Obecni: Grzymisława księżna sandomierska — Pakosław wojewoda sandomierski, Strzeszek cześnik sandomierski, Wojciech Stępiec, Krzesław cześnik, Przeclaw kasztelan czechowski, Fałek i Wojciech bracia jego, Jan syn Przeclawa, Mistuj kasztelan wiślicki, Zdzisław syn Włosta, Piotr syn Dobiesza, Wielisław syn Sobiesada, Mikołaj, Jaś, Budziwój komornik wojewody, Bogusław komornik komesa Wojciecha kasztelana lubelskiego, Sulisław z Kargowa, Bogusz z Mazowsza, Bogusław z Rawy, Tomasz z Mydłowa, Bertold, Piotr syn Chrostli, Falisław syn Ludgera, Tomasz siostrzeniec wojewody, Dobiesz syn Wojsława, Przybysław syn Przybysława, Krystyn syn Młodoty, Stefan syn Romana, Szodr syn Henryka, Kryzan syn Peclawa, Sulisław Gęba, Bogufalek cześnik komesa Strzeszka, Jan syn Herubina, Ramoń i Eustachy synowie Serafina, Janusz i Piotr synowie Magnusa, Magnus syn Wałkuna, Mikołaj syn Krzysztofora, Krystyn syn Raclawa, Wojciech syn Wita, Janek syn Lambina, Janek scholastyk zakonników w Skaryszowie, Got-

¹⁾ Kod. dyplom. Rzyszczew. i Muczkow. I, Nr. 19.

²⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 11.

³⁾ Zbiór dypl. klasztoru Mogińskiego, Nr. 6.

⁴⁾ Skaryszów, jak wyżej w notce do Nr. 18.

fryd zięć jego, Zyfryd włodarz ze Skaryszowa, Bogufał syn Radsuła, Wojciech i Wit synowie Wygnana, Bogdas syn Małuja.

Grzymisława, księżna sandomierska, potwierdza sprzedaż połowy wsi Dzierzkówek, przez Sulisławę, wdowę po Marcinie dokonaną¹⁾.

21. 1228. *kal. Augusti (1/8) in Rybnik, in colloquio habito cum baronibus super castri Opole municione.*

Obecni: Kazimierz książę opolski — kom. Klemens wojew. opolski, Andrzej syn Stefana kasztelan bytomski, Zbrośław kaszt. opolski, Werner kaszt. oświęcimski, Mikołaj kaszt. z Koźła, Jakób kaszt. raciborski, Jan kaszt. cieszyński, Andrzej kaszt. mikołowski, Zdzisław sędzia nadworny, Gosław podkomorzy, Mikołaj syn Wasyła podstoli, Sred podkomorzy księżnej, Przedbor podsędek nadworny, Siemian wojski, Grzegorz brat Sebastyjana kanclerza.

Kazimierz, książę opolski, zawiera układ z komesem Klemensem, wojewodą opolskim, co do ufortyfikowania grodu Opole³⁾.

22. 1229. *domina Grzymisława colloquium faciente cum leuiro suo duce Conrado in transitu Pylcze de Wyrzbycza*⁴⁾.

Obecni: Grzymisława księżna z synem swoim Bolesławem, Konrad książę mazowiecki — Pakosław wojewoda, Mistuj kasztelan wiślicki, Jakub kasztelan sandomierski, Streszko cześnik, Wojciech kasztelan lubelski, Floryjan kaszt. sieciechowski, Dzierżykraj kaszt. sądecki, kasztelan wojnicki, Wirciżyr kaszt. żarnowski, Przeclaw kaszt. czechowski, Dobiesz kaszt. zawichojski, Mirosław kaszt. małogojski, Jan syn Abrahama, Jakób syn Nieorzy, Jaszczołd proboszcz sandomierski, Gosław kantor, Jan archidyjakon, Sulisław kanonik sandomiersey, Sułek kantor gnieźnieński, Błażej archidyjakon lubelski, Wisław dziekan i Peclaw kustosz krakowscy, Herman kustosz u św. Michała w Krakowie, Mateusz podkanclerzy.

Księżna Grzymisława nadaje klasztorowi Augustyjanów w Czerwieńsku targ w Kochowie, a inne nadania przodków swoich potwierdza⁵⁾.

23. 1230, *in colloquio de Dyrazna*⁶⁾.

Obecni: Konrad ks. krakowski, mazowiecki i kujawski i inni książęta — Michał biskup kujawski, Gunter biskup mazowiecki.

1) Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 395.

2) Rybnik miasto powiatowe na Górnym Śląsku.

3) Kod. dyplom. Rzyszcz. i Muczkow. III, Nr. 11.

4) Wierzbieca, wieś paraf. w woj. sandomierskiem, obw. i pow. radomskim.

5) Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 12.

6) Dzierżanina, zap. w pow. plockim, par. Skołatowo.

Konrad, ks. mazowiecki, poddanym biskupstwa mazowieckiego różne swobody nadaje¹⁾.

24. 1230, *in octava b. Martini, in Scaresouia*²⁾, *nobis et eisdem testibus ad colloquium procedentibus cum duce Cunrado et militibus per eum pulsus olim de Polonia, tunc autem per filium eius de Rusia reuocatis, secus pontem fluminis, cui nomen Radomera pertractandum.*

Obecni: Grzymisława księżna z synem Bolesławem, Konrad ks. mazowiecki spodziewany — Wojciech wojewoda, Marek kasztelan, Przeclaw Zaja, Wojciech brat jego, Strzeszek, Więclaw Sala, Mikołaj syn jego, Gedka podkomorzy, Bogufał Samborzyc, Bogusław komornik wojewody, Falimirz wojski biskupa, Jan syn Przeclawa, Krystyn syn Młodoty, Włodzimierz, Fałek i Wojciech bracia, Zdzisław wojski lubelski, Bogdas komornik, żona Michała, żona Marcina, Krystyn syn Raclawa, Herubin, Ramołt i Eustachy synowie Serafina, Stefan brat Krysza, Zyfryd włodarz skarzeszowski, Dobiesz syn Wojsława z zięciem swoim Bernardem, Stefan syn Romana, Kryzan syn Peclawa, Krysz syn Gosława, Wojciech syn Wygnana z bratem swoim Witem, Bogufał Radułowicz, Siegniew, Bronisz kasztelan czechowski.

Grzymisława księżna wraz z synem Bolesławem i wojewodą Wojciechem poświadczają, iż rycerz Jakób klasztorowi miechowskiemu wieś Dzierzkówek nadał³⁾.

25. 1232, *III nonas Maii (5/5), in colloquio facto in Meduna ante Sarnou*⁴⁾.

Obecni: Bolesław Konradowicz książę sandomierski — Mistuj wojewoda, Krzesław, Jan kanclerz, Bart skarbnik, Jazdo, Bodzeta, Mikołaj, Otto sędzia, Przeclaw, Bielcza, Dziwisz.

Bolesław, książę sandomierski, potwierdza zwrot ludzi Bielewiców biskupowi kujawskiemu⁵⁾.

26. 1232, *pridie kal. Nouembris (31/10) nobis euntibus ad colloquium cum duce Masouie Conrado in stacione circa Skarzyssow*⁶⁾.

Obecni: Henryk ks. śląski i krakowski z synem Henrykiem, Konrad książę mazowiecki spodziewany — Wawrzyniec biskup lubuski, Tomasz elekt wrocławski — Pakosław starszy syn Lasoty, Stefan syn

1) Kętrzyński, 30 dokumentów katedry płockiej, Nr. 1.

2) Skaryszów, wieś w woj. sandomierskim, obw. i pow. radomskim.

3) Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 401.

4) Miedzna, wieś w wojew. sandomierskim, obw. opoczyńskim, pow. koneckim, par. Białaczów, na północ od Żarnowa położona.

5) Kod dyplom. Małopolski II, Nr. 403.

6) Skaryszów, jak powyż. przy Nr. 24.

Andrzeja kasztelan bolesławiecki, Jarosław kaszt. niemiecki, Bogusław kasztelan reczyński, Raclaw sędzia nadworny, Konrad kaszt. krośnieński, Teodor komornik krakowski, Włodzimierz kasztelan brzeski, Pakosław młodszy.

Henryk, książę śląski i krakowski, potwierdza nadanie wsi Udorz przez Pakosława starszego, syna Lasoty, klasztorowi miechowskiemu uczynione¹⁾.

27. 1233, *XV kal. Augusti (18/7) in colloquio, quod fuit super aquam, que vocatur Neszobe*²⁾.

Obecni: Władysław Odoniec książę wielkopolski — Paweł biskup poznański — Sędziwój kasztelan kaliski, Gościślaw wojski, Domarad, Jan syn Dobrogosta, Bogusza syn Szczesława.

Rożek, syn Dzierżykraj, klasztorowi lubińskiemu wieś Sitnę nadaje³⁾.

28. 1233, *VI nonas Octobris (2/10) in colloquio, quod fuit inter ducem Henricum et ducem Conradum in Hle m.*⁴⁾

Obecni: Konrad książę mazowiecki, Henryk ks. śląski — Pełka areybiskup gnieźnieński, Tomasz biskup wrocławski.

Konrad, książę mazowiecki, zwraca Tomaszowi, biskupowi wrocławskiemu, wieś Chanouo nad Wisłą położoną⁵⁾.

29. 1234, *in colloquio secus Wartan flumen in villa archiepiscopi Luchane*⁶⁾ *habito cum ducibus Conrado et filio eius Boleslao et Henrico filioque eius Henrico.*

Obecni: Bolesław Wstydlivy ks. sandomierski z matką ks. Grzymisławą, Konrad ks. mazowiecki z synem Bolesławem, Henryk ks. śląski z synem Henrykiem — Ludfryd opat tyniecki — kom. Pakosław stary syn Lasoty, kasztelan krakowski, kom. Wojciech syn Stępoty, kasztelan wiślicki, Teodor wojew. krakowski, Mistuj kaszt. oświęcimski, komesowie Przeclaw Zaja, Żegota z braćmi Andrzejem rodzonym i Andrzejem synem Sułka i z dwoma synami Smiłem i Marcinem, Piotr Nos, Włodzimierz syn Świętosława, Klemens starszy i młodszy i Sezema, Strzedyk, Dzierżykraj syn Juręty, Gedko z bratem Wydźga, Leonard syn Chocimira, Piotr syn Wojciecha, Przybysław syn Gerona, Wojciech archidyakon i kanclerz z braćmi: mistrzem Bogusławem i kom. Andrzejem oraz synami tegoż, Mateusz i Jakób kapelani.

1) Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 406.

2) Niesobia, lewy dopływ Przosny w ziemi wieluńskiej.

3) Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 151.

4) Miejscowość, nie dająca się oznaczyć.

5) Ulanowski, Dokumenty kujawskie i mazowieckie, 1887, str. 181.

6) Miejscowość nieodgadniona.

Bolesław, książę sandomierski, wraz z matką Grzymisławą poddanych klasztoru tynieckiego od stróży uwalnia.¹⁾

30. 1236, *in die mart. Processi et Martiniani (2/7) in colloquio de Dančov.*²⁾

Obecni: Konrad ks. mazowiecki i kujawski, Bolesław ks. mazowiecki, Kazimierz ks. kujawski — Piotr biskup mazowiecki, Michał biskup kujawski, Jan kanclerz — Boguta wojew. mazowiecki, Janusz wojew. kujawski, B. proboszcz płocki, P. proboszcz włocławski, V. kasztelan spicymirski, S. cześnik z bratem Stp., komes Ścibor, Urban, Miron podkomorzowie, Mirosław skarbnik kujawski, Lasota skarbnik księżnej starszej, J. podkomorzy kujawski, Ha. cześnik mazowiecki, B. skarbnik mazowiecki, Miron kasztelan czerski.

Konrad, ks. mazowiecki i kujawski, rozgranicza dzielnice synów swoich: mazowiecką Bolesława i kujawską Kazimierza.³⁾

31. 1238, *in Bobrownik*⁴⁾ *in colloquio, quod habitum est cum duce Henrico.*

Obecni: Wiola księżna kaliska i rudzka wraz z synem Władysławem, Henryk książę śląski — Piotr wojewoda kaliski, Andrzej kasztelan kaliski, Bronisz kasztelan rudzki, Mirosław cześnik, Lutogniew łowczy, Szymon marszałek, Marek stolnik, Włost sędzia, Rupert kasztelan cieszyński, Stefan kasztelan de Zlamech, Cieszanta stolnik wrocławski, Piotr proboszcz u św. Wawrzyńca, Wierzbięta proboszcz staniątecki, Klemens kasztelan krakowski.

Wiola, księżna kaliska i rudzka, nadaje Klemensowi, kasztelanowi krakowskiemu, prawo szredzkie dla wsi Lubnica i Konarzew.⁵⁾

32. 1238, *in commemoracione beati Pauli (30/6) in colloquio de Dančov.*⁶⁾

Obecni: Kazimierz książę kujawski, Bolesław ks. mazowiecki — Michał biskup kujawski, Jan scholastyk płocki, Wojciech sędzia nadworny, Bogusza wojew. mazowiecki, Janusz wojew. kujawski, Ścibor kasztelan łączycycki, Maciej kanonik kruszwicki, Barta skarbnik mazowiecki, Lasota skarbnik księcia Konrada, Mirosław skarbnik kujawski, Bogusław podsędek nadworny Konrada, Nadsław podsędek kujawski,

¹⁾ Kod. dypl. Tyniecki, Nr. 17.

²⁾ Danków, wieś w wojew. kaliskiem, obw. i pow. wieluńskim.

³⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Mucz. II, Nr. 20.

⁴⁾ Bobrowniki, zap. w ziemi wieluńskiej, niedaleko Działoszyna.

⁵⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, 214.

⁶⁾ Danków, w wojew. kaliskiem, obw. i pow. wieluńskim.

Domaniec podskarbi, Eustachy kanonik wrocławski, Błażej kanonik wrocławski, Gerard podskarbi księcia Kazimierza, Sebastyjan stolnik biskupa kujawskiego.

Kazimierz, książę kujawski, przysądza klasztorowi strzelnieńskiemu wsie niektóre przeciw komesowi Szymonowi Szymonowiczowi.¹⁾

33. 1239, *in Przedborz*²⁾ *in colloquio inter me et matrem meam cum baronibus meis ex una parte, et patrum meum duces Conradum et filium eius Semouitum ex altera, VII Idus (s) celebrato.*

Obecni: Bolesław książę sandomierski z matką swą Grzymisławą; Konrad książę mazowiecki z synem Ziemowitem — Pełka arcybiskup gnieźnieński, Wisław biskup krakowski — Pakosław wojew. sandomierski, Mściwój wojew. łęczycki, Pakosław wojew. wiślicki, Jakub kasztelan sandomierski, Tomasz kaszt. łęczycki, Zdzisław kaszt. małogoj-ski, Michał cześnik, Mikołaj sędzia, Bronisz, Prandota proboszcz kielecki, Piotr podkomorzy, Falibóg komornik arcybiskupa, Wolinir archi-dyjakon rudzki, Janusz kanclerz arcybiskupi.

Bolesław, książę sandomierski, poświadcza, iż Pełka, arcybiskup gnieźnieński, nadał wieś Kępino klasztorowi sulejowskiemu.³⁾

34. 1240, *XII kal. Augusti (21/7) in colloquio apud Manezniki.*⁴⁾

Obecni: Przemysław książę wielkopolski — Bogufał biskup poznański, Bogufał kanclerz — Bogumił wojewoda, Mirosław kasztelan giecki, Przeclaw stolnik.

Przemysław, książę wielkopolski, nadaje kościołowi św. Jana w Gie-czu żrebia decymów.⁵⁾

35. 1240, *XV kal. Octobris (17/9), in Gyllo*⁶⁾ *in communi colloquio, quod primum venerabilis Andreas Plocensis episcopus postquam Masouiam intrauit, cum duce Conrado et filiis suis habuit.*

Obecni: Konrad książę łęczycki, Bolesław książę mazowiecki z braćmi Ziemowitem i Ziemomysłem — Andrzej biskup mazowiecki, Wierzbęta brat jego, Jan opat u św. Wojciecha w Płocku, Mikołaj scholastyk i Noblus kanonik płoccy — Tomasz Gał kasztelan wiski, Kubel podkomorzy, Przedpełk proboszcz, Bogumił, Mszczug sędzia na-

1) Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 211.

2) Przedbórz, w wojew. sandomierskiem, obw. opoczyńskim, pow. koneckim.

3) Kod. dyplom. Rzyszcz. i Mucz. I, Nr. 28. — Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 417.

4) Męczniki, wieś w woj. i pow. kaliskim, par. Giżyce.

5) Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 224.

6) Ilów, w woj. mazowieckiem, obw. i pow. gostyńskim.

dworny Konrada, Domaniec koniuszy tegoż księcia, Krzywosąd, Włost z bratem swym Piotrem.

1. Konrad, książę łęczycki, za zezwoleniem żony swej i synów swych z klasztorem czerwińskim wieś Borzęcin za wsie Popień i Służów zamienia;

2. Bolesław, książę mazowiecki, poddanym klasztoru czerwińskiego pewne swobody nadaje.¹⁾

36. 1241, *XIII kal. Februarii* (19/1), *in villa Piantek*²⁾ *in colloquio*.

Obecni: Bolesław książę mazowiecki, Konrad książę łęczycki wraz z żoną, Ziemowit i Ziemomysł książęta — Mistuj i Bogusza wojewodowie, Czesław cześnik, Przybysław łowczy, Domaniec skarbnik, Mikołaj sędzia, Jan kanclerz, Mroczko podkomorzy ks. Konrada, Piotr kanclerz ks. Kazimierza, Piotr proboszcz szkalmierski, Przedpełk proboszcz de Grodech i Mściwój kleryk.

Bolesław, książę mazowiecki, poddanym kościoła płockiego różne swobody nadaje.³⁾

37. 1241, *XIII kal. Octobris* (18/9) *de Pomuzow*⁴⁾ *in colloquio inter nos et ducem Swantopelkum habito*.

Obecni: Konrad ks. krakowski, Świętopełk ks. pomorski, Bolesław ks. mazowiecki, Kazimierz ks. kujawski i książę Ziemowit — Andrzej biskup płocki z bratem Wierzbiętą — Bogusza wojew. łęczycki, Stefan koniuszy krakowski, Mścigniew sędzia czerski, Budzisław komornik księżnej, Domawiec skarbnik księcia, Wolimir kanclerz, Piotr zwany bez ogona, Mikołaj podkomorzy, Warsz podkomorzy, Pełka proboszcz u ks. Konrada, Wydźga kasztelan płocki, Bogusza kasztelan inowłodzki, Marcin kasztelan kruszwicki, Bożej kasztelan ładzki, Szymon kaszt. słoński, Bogusław cześnik, Zdzisław stolnik, Mikołaj skarbnik księcia Kazimierza.

Konrad, książę krakowski, wieś Ostrowsko, przez Budzisława Strzeszkowica sobie ustąpioną, Pełce, arcyb. gnieźnieńskiemu, nadaje.⁵⁾

38. 1243, *in die ss. Osualdi et Dominici confessoris* (5/8) *in colloquio super Mirauam*.⁶⁾

¹⁾ Ulanowski, Dokumenty kujawskie i mazowieckie, str. 183.

²⁾ Piątek, w woj. mazowieckiem, obw. łęczyckim, pow. zgierskim.

³⁾ Kod. dyplom. mazowiecki Nr. 15.

⁴⁾ Miejscowość nieodgadniona.

⁵⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 229.

⁶⁾ Mierzawa, prawy dopływ rzeki Nidy w pow. jędrzejewskim

Obeni: Konrad książę krakowski i łęczycki, Kazimierz ks. kujawski, Ziemowit, Grzymisława księżna wraz z synem Bolesławem, księciem sandomierskim — Mistuj wojewoda krakowski, Bogusza kasztelan krakowski, Floryjan wojski krakowski, Smit łowczy krakowski, Bronisz kasztelan brzeski, Pakosław wojew. sandomierski, Pakosław kasztelan wiślicki, Zdzisław Kopyto, Sąd wojewoda żarnowski, Seibor wojewoda łęczycki, Mikołaj kasztelan rozpierski, Stefan syn Andrzeja, Jan sędzia nadworny, Dobiesław skarbnik krakowski, Domicyjan skarbnik nadworny.

Konrad, książę krakowski i łęczycki, potwierdza prawa i posiadłości klasztoru staniąteckiego¹⁾.

39. 1244, *die secundo exeunte Maio (30/5) nobis in Chrober*²⁾ *cum d. Fulcone Gnezdzensi archiepiscopo et d. Prandota Cracouiensi episcopo et baronibus nostris colloquium celebrantibus.*

Obeni: Bolesław książę krakowski i sandomierski z matką Grzymisławą — Pełka arcybiskup gnieźnieński, Prandota biskup krakowski, Teodryk kanclerz, — Klemens wojewoda krakowski, Floryjan wojew. sandomierski, Mikołaj wojew. sieradzki, Przybysław Wawrzyńciewicz, Gerard opat mogiński.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski przywileje i swobody, klasztorowi zagojskiemu przez poprzedników swoich nadane, zatwierdza³⁾.

40. 1244, *II kal. Julii (30/6), in colloquio habito in Hrober*⁴⁾.

Obeni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski wraz z matką Grzymisławą — Pełka arcybiskup gnieźnieński, Prandota biskup krakowski — Klemens wojew. krakowski, Floryjan wojew. sandomierski, Michał kasztelan krakowski, Sąd kaszt. wiślicki, Stefan syn Andrzeja kasztelan czehowski, Przybysław syn Wawrzyńca, Sułko brat Klemensa, synowie Marka: Klemens wraz z bratem swym, Zbigniew syn Idziego, Zdzisław de Grog. mistrz Teodoryk kanclerz krakowski.

Sulisław, kanonik krakowski, potwierdza sprzedaż wsi Szczyrzyce, przez ojca swego Jana i stryja Andrzeja komesowi Teodorowi wojewodzie krakowskiemu, uczynioną⁵⁾.

41. (1245), *colloquium in Pyassech,*

42. (1245), *colloquium in Cracouia.* — Oba te kolokwija wspomniane są w przywileju Bolesława, ks. krakow. i sandom., wydanym

¹⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Mucz. III, NNr. 20 i 22. — Kod. dypl. Małopolski II, Nr. 423.

²⁾ Chroberz, w woj. krakowskim, obw. miechowskim, pow. szkalmierskim.

³⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Mucz. III, Nr. 23.

⁴⁾ Chroberz, jak notka przy poprzednim wiecu.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 27.

w Chrobrzu dnia 16 Maja 1245. Być może, iż oba kolokwija, a zwłaszcza pierwsze, należy jeszcze do r. 1244.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką swą Grzymisławą — zapewne Pełka arcyb. gnieźnieński, Prandota biskup krakowski — Michał kasztelan krakowski.

Toczył się spór między opatem jędrzejowskim a Michałem, kasztelanem krakowskim, o swobody poddanych klasztoru¹⁾.

43. 1245, *in Crober*²⁾, *mense Maio, XVII kal. Junii* (16/5).

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką swą Grzymisławą — Pełka arcyb. gnieźnieński, Prandota biskup krakowski — Klemens wojew. krakowski, Michał kasztelan krakowski, Sąd wojew. sandomierski, Stefan kaszt. sandomierski, Abraham kaszt. wiślicki, Jan kaszt. czchowski, Adam cześnik sandomierski, Tomasz skarbnik krakowski, Mikołaj wojew. sieradzki, Piotr łowczy sandomierski, Wojśław koniuszy sandomierski, Gedko, Wierzbięta, Przybysław piastun księcia.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, rozstrzyga spór między Michałem, kasztelanem krakowskim, a klasztorem jędrzejowskim o powinności poddanych tegoż klasztoru³⁾.

44. 1246, *III kal. Aprilis* (30/3), *cum ageretur in Comemeloth colloquium*.⁴⁾

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką ks. Grzymisławą — Klemens wojew. krakowski, Michał kasztelan krakowski, Sąd wojew. sandomierski, Stefan kaszt. sandomierski, Sułko brat Klemensa, Przybysław syn Wawrzyńca, Adam cześnik, Dzierżław kasztel. połaniecki, Bronisz kaszt. brzeski, Janek kaszt. czchowski, Piotr sędzia sandomierski, Mikołaj sędzia krakowski, Dzierżław syn Włosta, Smit syn Żegoty, Wojśław de Pichano, Piotr syn Dobiesza, Przecław z Gnojna.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, poświadcza zeznanie Sulisława, kantora płockiego, iż ojciec jego komes Jan klasztorowi jędrzejowskiemu wieś Nawarzyce nadał⁵⁾.

45. 1246, *in die diuisionis Apostolorum* (15/7) *in colloquio in Bobin*⁶⁾.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką swą Grzymisławą — Prandota biskup krakowski — komes Klemens wojew. kra-

¹⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Muczk. III, Nr. 24.

²⁾ Chroberz, jak notka przy kolokwium 39.

³⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Muczk. III, Nr. 24.

⁴⁾ Konieństwo, w woj. krakowskim, obw. stopnickim, pow. szydłowski.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 28.

⁶⁾ Bobin, w woj. krakowskim, obw. miechowskim, pow. szkalmierskim.

kowski, kom. Michał kaszt. krakowski, kom. Abraham kaszt. wiślicki, kom. Sando wojew. sandomierski, kom. Stefan kaszt. sandomierski, kom. Przybysław kaszt. małogojski, kom. Mścigniew syn Marcina z Kurozwek.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, poświadcza, iż komes Mścigniew, syn Marcina z Kurozwek, część wsi Przyłęk klasztorowi jędrzejowskiemu sprzedał¹⁾.

46. 1247, VIII kal. Julii (24/6) *in colloquio in Pantk*²⁾, *in statione Conradi ducis Lancicie*.

Obecni: Konrad książę łęczycki, Bolesław ks. mazowiecki, książę Ziemomysł — Bogusza wojew. łęczycki — Piotr bisk. płocki.

Bolesław, ks. mazowiecki, zawiera z Piotrem, biskupem płockim, ugodę, aby w razie niebezpieczeństwa mieszczenie płoccy mogli na gruntach kanoników płockich stawiać sobie domy³⁾.

47. 1248, *in Zachaua*⁴⁾, *habito colloquio cum d. Fulcone Gneznensis ecclesie archiepiscopo*.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką Grzymiślawą — Pełka arcyb. gnieźnieński — Michał kasztelan krakowski, Klemens wojew. krakowski, Mstuj kasztelan wiślicki, Pełka kanclerz książęcy, Mikołaj Goduła sędzia krakowski, Mikołaj syn Mstuja, Przybysław wojski krakowski, Sąd podkomorzy krakowski, Tomasz Medycha skarbnik krakowski, Sobiesław podkanclerzy.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, wynagradzając zasługi brata Wierzbęty, klasztorowi staniąteckiemu chran jeden w żupach bocheńskich nadaje⁵⁾.

48. 1249, *in medio Quadragesime* (14/3) *in Sandomiria coram nobis et nostro colloquio*.

Wspomniany jest ten wiec w wyroku Bolesława, ks. krakowskiego i sandomierskiego, przysadzającym Dzierżykrajowi, kantorowi wiślickiemu, wieś Oględów, wydany na wiecu w Chrobrzu r. 1250⁶⁾.

49. 1249, *in die s. Bartholomei* (24/8) *in colloquio ante Milicz in Sduncow*⁷⁾.

Obecni: Przemysł książę wielkopolski — Piotr opat klasztoru oberskiego — Bogumił wojewoda, Domarad sędzia, Bogusza podkomorzy, Bodzęta syn Janusza, Mars syn Makara, Michał pisarz książęcy, kom. Baran.

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 29.

²⁾ Piątek, w woj. mazowieckim, obw. łęczyckim, pow. zgierskim.

³⁾ Kętrzyński, 30 Dokumentów Nr. 5.

⁴⁾ Zachawa, miejscowość nieodgadniona.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 429.

⁶⁾ Kod. dyplom. katedry krak. św. Wacława I, Nr. 30.

⁷⁾ Zduny.

Przemysł, ks. wielkopolski, przysądza klasztorowi oberskiemu wieś Rokitnicę, nadaną mu przez komityse Stronistawę, córkę kom. Wilka¹⁾.

50. 1250, *in colloquio in Symanovich*²⁾ *inter nos et d. F. archiepiscopum et d. Bogufalum Poznaniensem episcopum celebrato.*

Obecni: Przemysł ks. wielkopolski — Pełka arcyb. gnieźnieński, Bogufał biskup poznański — kom. Bogumił wojew. wielkopolski, kom. Czeszata wojew. kaliski, Izajasz kanclerz książęcy, Andrzej cześnik, Bodzeta stolnik, Jarach, Blizbor, Kilijan, Włost skarbnik, Antoni, kapelanowie nadworni: Mirosz, Tomasz, Michał notaryjusz nadworny.

Przemysł, ks. wielkopolski, zatwierdza nadanie wsi Ostrowite kościołowi gnieźnieńskiemu, uczynione przez Janusza kanclerza arcybiskupiego³⁾.

51. 1250, *in die beati Urbani (25/5) in Cracouia, in colloquio, eodem tempore, quo facta fuit inquisicio de miraculis s. Stanislai.*

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką Grzymisławą — Tomasz biskup wrocławski, Prandota biskup krakowski, Boli-bor opat tyniecki, Marcin opat wąchocki, Mikołaj scholastyk krakowski, Sulisław archidyakon zawichojski — kom. Mikołaj Goduła sędzia nadworny krakowski, Domarad podsędek nadworny, Więclaw brat sędziego, Salomon sołtys krakowski.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, potwierdza klasztorowi mogińskiemu posiadanie działu w Cyrzynach⁴⁾.

52. 1250, *in die Albani mart. (21/6), in vigil. s. Johannis bap. (23/6), in colloquio inter Chrober et Sugosth*⁵⁾.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką Grzymisławą — Pełka arcyb. gnieźnieński, Prandota bisk. krakowski — Michał kaszt. krakowski, Mstuj kasztelan wiślicki, Mikołaj sędzia nadworny krakowski, Smił koniuszy nadworny, mistrz Jakób proboszcz wiślicki, Jan kanon. sandomierski, kapelan nadworny, Wisław, Mikołaj, Stefan kapelani nadworni, Sobiesław podkanclerzy.

1. Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, przysądza Dzierżykrajowi, kantorowi wiślickiemu, wieś Oględówek przeciw synom Chwała i Sulisława.

2. Tenże książę Prandocie, biskupowi krakowskiemu, dziesięcinę z żupy solnej bocheńskiej nadaje⁶⁾.

¹⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 278.

²⁾ Szymanowice, w woj. kaliskiem, obw. i pow. konińskim.

³⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 288.

⁴⁾ Zbiór dyplom. klaszt. mogińskiego, Nr. 22.

⁵⁾ Chroberz, w wojew. krakowskim, obw. miechowskim, pow. szkalmierskim. Zagość, w obw. i pow. stopnickim.

⁶⁾ Kod. dyplom. katedry krakow. św. Wacława I, NNr. 30. i 31.

53. 1250, *in octava apostolorum Petri et Pauli (6/7) in colloquio apud villam, que dicitur Wilckouici*¹⁾.

Obecni: Ziemowit ks. mazowiecki i czerski — Paweł wojewoda, Gerard kaszt. wiski, Jaszczold cześniak, Jakub kaszt. raciński, Andrzej kanclerz, Grzegorz kanonik płocki, Wilga sędzia nadworny.

1. Ziemowit, ks. mazowiecki i czerski, nadaje biskupowi płockiemu wieś Dobrę i część wsi Gręblowie²⁾.

2. Wilga, sędzia nadworny księcia mazowieckiego Ziemowita, rozstrzyga spór między biskupem płockim a Abrahamem, kasztelanem płockim, o wieś Długosiodło³⁾.

54. 1252, *in die s. Rufi (27/8) in Ogledou*⁴⁾ *in colloquio.*

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką Grzymisławą — Pełka arcyb. gnieźnieński, Prandota, bisk. krakowski — Michał kasztelan krakowski, Klemens wojew. krakowski, Sąd wojew. sandomierski, Adam kaszt. wiślicki, Przedpełk kanclerz nadworny, Siegniew kaszt. lubelski, Sulisław kaszt. zawichojski, Jan kaszt. czchowski, Floryjan cześniak, Bogufał stolnik, Falisław podkomorzy, Zbislaw podstoli sandomierski, Domarad i Kilijan podsędkowie.

Bolesław, ksiązę krakowski i sandomierski, wraz z matką swą księżną Grzymisławą katedrze krakowskiej znaczne swobody nadaje⁵⁾.

55. 1253, *XIII kal. Junii (20/5), in Pogorolicia*⁶⁾, *in colloquio habito cum Fulcone archiepiscopo et fratre nostro Boleslavo.*

Obecni: Przemysł I ks. wielkopolski, Bolesław ks. wielkopolski — Pełka arcyb. gnieźnieński — Dzierżykraj wojew. gnieźnieński, Przedpełk wojew. poznański, Domarad sędzia nadworny, Bogufał kasztelan poznański, Janusz kaszt. obrzycki, Izajasz kanclerz, kom. Pakosław, kom. Bogufał podkomorzy, Konrad notaryjusz, Michał notaryjusz księcia.

1. Przemysł I, ksiązę wielkopolski, zamienia niektóre wsie z Piotrem opatem klasztoru łeknieńskiego;

2. Przemysł I i Bolesław, książęta wielkopolscy, nadają klasztorowi ołobockiemu moc założenia miasta Lubnice prawem niemieckim⁷⁾.

56. 1254, *XIII kal. Julii (18/6) in colloquio in Chrober celebrato*⁸⁾.

¹⁾ Wilczkowice, wieś w woj. mazowieckim, obw., pow. i par. Łęczycza.

²⁾ Ulanowski, Dokumenty kujaw. i mazow., str. 157.

³⁾ Kod. dyplom. Mazowiecki, Nr. 18.

⁴⁾ Ogledów, w woj. krakowskim, obw. szydłowskim, pow. stopnickim, par. Kurozwięki.

⁵⁾ Kod. dyplom. katedry krakow. św. Wacława I, Nr. 35.

⁶⁾ Pogorzelce, w woj. kaliskim, obw. konińskim, pow. pyzdrowskim.

⁷⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, N.Nr. 315 i 316.

⁸⁾ Chroberz, w woj. krakowskim, obw. miechowskim, pow. szkalnińskim.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką swą ks. Grzymisławą — Pełka arcyb. gnieźnieński, Prandota biskup krakowski — Sąd kasztelan krakowski, Klemens wojew. krakowski, Adam kaszt. wiślicki, Przedpełk kanclerz księcia, Sięgniew kaszt. lubelski, Sulisław kaszt. zawichojski, Jan kaszt. czechowski, Floryjan cześnik, Boguła stolnik, Falisław podkomorzy, Zbislaw podstoli sandomierski, Domarad i Kilijan podsędkowie.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, wraz z matką Grzymisławą zatwierdza swobody katedrze krakowskiej na wiecu oględowskim nadane ¹⁾.

57. 1255, *XV et XIV kal. Maii* (17 i 18/4), *in colloquio habito in Zawichost* ²⁾ *cum nostris baronibus*.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski wraz z matką swą Grzymisławą — dostojnicy ciż sami, co na wiecu chroborskim r. 1254, między innymi Klemens wojew. krakowski, Sięgniew wojew. sandomierski, Sułko kaszt. wiślicki, Piotr kaszt. wojnicki — Marcin opat wachocki, mistrz Bartłomiej z Pragi, brat Albert Minoryta, Pełka kanclerz nadworny, Lasota proboszcz szkalmierski, Wawrzyniec kanonik u św. Floryjana w Krakowie i Werner kanonik u P. Maryi w Zawichoście.

1. Bolesław, książę krakowski i sandomierski, nowe swobody katedrze krakowskiej nadaje ³⁾.

2. Tenże szpital sióstr reguły św. Danijana w Zawichoście uposaża ⁴⁾.

58. 1255, *nonis Septembris* (5/9) *in colloquio habito apud Bansonam* ⁵⁾.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski — Pełka arcyb. gnieźnieński, Prandota biskup krakowski, brat Albert Minoryta z Zawichostu — Adam kaszt. krakowski, Sięgniew wojew. sandomierski, Boguła kaszt. sandomierski, Sułek kaszt. wiślicki, Mikołaj kaszt. lubelski, Bronisz kaszt. biecki, Mikołaj sędzia krakowski, Piotr sędzia sandomierski, Snił cześnik krakowski, Sułek podkoniuszy krakowski, Wojciech podkoniuszy sandomierski, Piotr podłowczy sandomierski, Char komornik arcybiskupa, Piotr stolnik biskupa krakowskiego.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, za wstawieniem się siostry swojej Salomei, nowe swobody katedrze krakowskiej nadaje ⁶⁾.

59. 1256, *II nonas Februarii* (4/2) *in Obrazow* ⁷⁾ *tempore colloquii*.

¹⁾ Kod. dyplom. katedry krakow. św. Wacława I, NNr. 41, 42.

²⁾ Zawichost w pow. sandomierskim.

³⁾ Kod. dyplom. katedry krakow. św. Wacława I, Nr. 42.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 446.

⁵⁾ Beszowa, w woj. krakowskim, obw. i pow. stopnickim.

⁶⁾ Kod. dyplom. katedry krakow. św. Wacława I, Nr. 43.

⁷⁾ Obrazów, w woj. obw. i pow. sandomierskim.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski — Adam kasztelan krakowski, Mikołaj wojew. krakowski, Sięgniew wojew. sandomierski, Bogufał kasztelan sandomierski, Wojśław kaszt. małogojski, Sulisław kaszt. zawichojski, Lasota proboszcz szkalnierni, brat Albert Minoryta, Warsz stolnik sandomierski, Janusz komornik księżnej krakowskiej, Piotr łożny księżnej, Piotr wojski wiślieki, Bien i Wojciech podkoniuszowie, Twardosław podkanclerzy, Niedaniec kapłan, Jakób i Jan klerycy i kapłani.

1. Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, wznawia swobody, nadane klasztorowi miechowskiemu przez książąt Kazimierza i Leszka¹⁾.

2. Tenże wznawia swobody klasztorowi dębnieńskiemu, przez poprzedników swych nadane²⁾.

60. 1257, *VI non. Martii* (2/3) *in Chorchin*³⁾.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski, Kazimierz ks. łęczycki i kujawski, Ziemowit ks. mazowiecki — Prandota biskup krakowski, Janusz proboszcz gnieźnieński i kanclerz ks. Kazimierza, Pełka kanclerz krakowski i sandomierski, Mikołaj wojew. krakowski, Sięgniew wojew. sandomierski, Abraham wojew. mazowiecki, Bogufał kaszt. sandomierski, Jan kaszt. czchowski, Bronisz kaszt. biecki, Warsz stolnik, Sulisław koniuszy sandomierski.

1. Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, małżonce swej księżnej Kindze ziemię sądecką nadaje⁴⁾.

2. Tenże książę klasztor zakonne reguły św. Klary w Zawiehoście zakłada i uposaża⁵⁾.

61. 1257, *nonas Junii* (5/6), *in colloquio iuxta villam, que Coporina*⁶⁾ *vlgariter appellatur*.

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski, ks. Grzymisława, jego matka, ks. Kunegunda jego małżonka — Prandota bisk. krakowski — kom. Adam kaszt. krakowski, kom. Mikołaj wojew. krakowski,

¹⁾ Kod. dyplom. Rzyszc. i Muczk. III, Nr. 32.

²⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 449.

³⁾ Korczyn, w woj. krakowskim, obw. i pow. stopnickim.

Jakkolwiek w żadnym z tych dwóch przywilejów, jakie mamy z tego miejsca wydane, nie wspominają o kolokwium, nie ulega przecież wątpliwości, że się kolokwium odbyło; dowodem tego nie tylko ważność obu spraw, a zwłaszcza nadania ziemi sądeckiej księżnej Kunegundzie, ale i wyraźne w jednym dokumencie zezwolenie książąt na fundację zawichojską.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 452.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 44.

⁶⁾ Kopernia, wieś w woj. krakowskim, obw. stopnickim, pow. szydlowski, par. Pinczów.

Pełka kanclerz księcia, kom. Jan sędzia sandomierski, kom. Mikołaj sędzia krakowski, kom. Warsz stolnik sandomierski, Lasota proboszcz szkalmierski, Twardosław podkanclerzy nadworny.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, miasto Kraków na prawie magdeburskiem zakłada¹⁾.

62. 1258, *in die b. Barnabe apostoli (11/6), Idus Junii (13/6) in colloquio in xta Sandomir in blone celebrato.*

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z matką swą ks. Grzymisławą — Adam kaszt. krakowski, Siegniew wojew. sandomierski, Mikołaj wojew. krakowski, Bogusław kaszt. sandomierski, Boguta kaszt. wiślicki, Piotr kaszt. lubelski, Wojsław kaszt. małegojski, Jakób kaszt. wojnicki, Piotr kaszt. czechowski, Jan sędzia sandomierski, Mikołaj sędzia krakowski, Warsz stolnik sandomierski, Falisław cześnik sandomierski, Gniewomir stolnik krakowski, Pełka podkomorzy krakowski, Wawrzyniec podstoli sandomierski, Michał podstoli krakowski.

1. Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, z matką swą ks. Grzymisławą zatwierdza swobody katedry krakowskiej i tezsame swobody innym kościołom w księstwach krakowskim i sandomierskim nadaje.

2. Tenże książę upewnia, iż pomoc, dostarczona przez biskupa krakowskiego i kapitułę przy ufortyfikowaniu grodów Krakowa i Sandomierza, nie ma przesądzać przywilejom kościoła²⁾.

63. 1260, *feria V. infra octavas b. Andree (2/12) in Predbor³⁾ in colloquio.*

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski, Kazimierz ks. łęczycki i kujawski, Ziemowit ks. mazowiecki — Janusz arcybis. gnieźnieński, Prandota bisk. krakowski, Wolimir bisk. kujawski — Siegniew wojew. sandomierski, Sułek wojew. krakowski, Falisław kaszt. sandomierski, Mikołaj kaszt. małegojski, Boguta kaszt. wiślicki, Warsz kaszt. lubelski, Menera wojew. mazowiecki, Męcnia i Sieciech wojewodowie łęczyccy.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, poświęca nadanie wsi Garnów Januszowi, arcybiskupowi gnieźnieńskiemu, dokonane przez Mikołaja, syna Jana, w celu ekspijacyi morderstwa popełnionego przez jego braci Wilkotę i Janusza na Leonardzie kanoniku kurzelowskim⁴⁾.

¹⁾ Kod dyplom. miasta Krakowa I, Nr. 1.

²⁾ Kod. dyplom. katedry krakow. św. Wacława I, NNr. 58 i 59.

³⁾ Przedbórz, w woj. sandomierskim, obw. opoczyńskim, pow. koneckim.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 459.

64. 1262, *III kal. Februarii (29/1) in Iuanouich prope de Dancou*¹⁾.

Obecni: Bolesław ks. wielkopolski, Bolesław ks. krakowski i sandomierski — Janusz arcyb. gnieźnieński, Jan kanclerz wielkopolski, Herkenbold wojew. kaliski, Jan kaszt. kaliski, Szymon kaszt. gnieźnieński, Pełka kanclerz krakowski, Adam kaszt. krakowski, Sutek wojew. krakowski.

Bolesław, ks. wielkopolski, nadaje klasztorowi reg. św. Klary w Zawichoście trzy wsie: Mykanów, Rybno i Pławno²⁾.

65. 1262, *VII Idus Junii (7/6) in loco contra Dancov in litore Hystvarte, in colloquio habito per duces*³⁾.

Obecni: Bolesław ks. wielkopolski, Bolesław ks. krakowski i sandomierski, Henryk ks. wrocławski, Władysław książę opolski.

Bolesław, ks. wielkopolski, posiadłości klasztoru trzebnickiego, miasto Sarnow z przyległymi wsiami, na lat dziesięć od danin i powinności książęcych uwalnia.⁴⁾

66. 1271, *XIV kal. Martii (16/2) in colloquio Cracowie.*

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski — Warsz kaszt. krakowski, Piotr wojew. krakowski, alii nobiles terre, — Paweł biskup krakowski, Prokop kanclerz, Lasota proboszcz szkalmierski, Wit proboszcz u św. Floryjana, Jan Bobin skarbnik, Skarbimir podkomorzy.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, zezwala klasztorowi Jędrzejowskiemu na założenie miasta Jędrzejowa prawem niemieckim.⁵⁾

67. (1271) *in Camen*⁶⁾ *iuxta Swandram fluvium ultra Kalis, in colloquio principum Polonie.*

Janusz, arcybiskup gnieźnieński, wydaje statuta dla Kościoła polskiego.⁷⁾

68. 1275, *in die s. Lucie (13/12), actum publice in Choreyn*.⁸⁾

Obecni: Bolesław ks. krakowski i sandomierski z małżonką swą Kingą — Paweł biskup krakowski, Warsz kaszt. krakowski, Nieustap

¹⁾ Iwanowice, w wojew. kaliskim, obw. wieluńskim, pow. częstochowskim, par. Kłobucko, po prawym brzegu Liszwarty położone — Danków, wieś w pow. wieluńskim po lewym brzegu Liszwarty leżąca.

²⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 56.

³⁾ Zobacz powyżę notę przy Nr. 64.

⁴⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 400.

⁵⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Muczk. III, Nr. 44.

⁶⁾ Kamień, w wojew. kaliskim w pobliżu Koźminka.

⁷⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 445.

⁸⁾ Korezyn, w woj. krakowskim, obw. miechowskim, pow. szkalmierskim.

wojew. krakowski, Janusz wojew. sandomierski, Mirosław kaszt. sandomirski, Sasin kaszt. wiślicki, Skarbimir kaszt. wojnicki, Mikołaj kaszt. biecki, Prokop kanclerz.

Bolesław, ks. krakowski i sandomierski, odnawia i zatwierdza starodawne uposażenie klasztoru tynieckiego.¹⁾

69. 1278, *Idus Januarii* (6/1) *in Pobodis*²⁾ *in communi colloquio, coram nostris baronibus universis.*

Obecni: Bolesław ks. gnieźnieński, Przemysł ks. poznański — Benjamin wojew. wielkopolski, Wincenty kanclerz i kantor poznański, Jan archidyjakon poznański, Bogumił proboszcz santocki, Herkenbold wojew. gnieźnieński, Piotrko kaszt. poznański, Mikołaj sędzia poznański.

Bolesław, ks. gnieźnieński, i Przemysł, ks. poznański, zatwierdzają darowiznę wsi niektórych klasztorowi paradyskiemu, przez kom. Benjamina, wojewodę wielkopolskiego, uczynioną.³⁾

70. 1284, *XI kal. Februarii* (22/1), *in colloquio celebrato in Ossech*.⁴⁾

Obecni: Leszek ks. krakowski, sandomierski i sieradzki — kom. Janusz kaszt. krakowski, kom. Otto wojew. sandomierski, kom. Żegota wojew. krakowski, kom. Marek kaszt. sandomierski, Wicław proboszcz krakowski, Wit proboszcz sandomierski, Prokop kanclerz.

1. Leszek, ks. krakowski, sandomierski i sieradzki, przywileje i swobody klasztoru Cystersów koprzywnickiego zatwierdza.

2. Tegoż księcia takież sam przywilej dla klasztoru Cystersów w Wachocku.⁵⁾

71. 1284, *in dominica Esto michi* (19/2), *in Siraz*,⁶⁾ *in placitis habitis cum domino Cracouiensi.*

Obecni: Przemysł II ks. wielkopolski, Leszek ks. krakowski, sandomierski i sieradzki — kom. Mikołaj sędzia poznański, kom. Czechosław cześnik kaliski, kom. Bogusław kaszt. ujski, podkomorzy poznański, kom. Wojciech podkomorzy kaliski, Wiktor rządcą kaliski, kom. Żegota wojewoda krakowski.

Przemysł II, ks. wielkopolski, komesowi Żegocie, wojew. krakowskiemu, wsie Nieczajno, Wierzbiczany i Lulin nadaje.⁷⁾

¹⁾ Kod. dyplom. Tyniecki I, Nr. 27.

²⁾ Pobiedziska, miasto w poznańskim nad rzeką Główną położone.

³⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 473.

⁴⁾ Osiek, w obw. sandomierskim, pow. staszowskim.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski II, NNr. 497, 498.

⁶⁾ Sieradz, miasto niegdyś wojewódzkie.

⁷⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 536.

72. 1284, *Idus Septembris* (13/9), *in Nakel*¹⁾ *in colloquio*.

Obecni: Mściwój książę pomorski, Przemysław II ks. wielkopolski — Jakób arcybiskup gnieźnieński, kom. Paweł woj. świecki, kom. Mikołaj kaszt. szczytnieński, kom. Stanisław kaszt. świecki, kom. Przeclaw kaszt. gnieźnieński, kom. Zbylut kaszt. nakielski, kom. Wit cześnik gnieźnieński.

Mściwój, książę pomorski, zatwierdza arcybiskupowi gnieźnieńskiemu wieś Mochłę, przez ks. Świętopełka niegdy śnadaną.²⁾

73. 1285, *in Purificatione b. Marie virg.* (2/2), *apud Posnaniam in congregatione generali*.

Obecni: Przemysław II, ks. wielkopolski, — kom. Mikołaj wojew. kaliski, kom. Mroczo syn komesa Przeclawa, kom. Falisław wielkorządca, kom. Kielez miecznik gnieźnieński.

Przemysław II, ks. wielkopolski, zatwierdza nadanie wsi Zawodzie Jaškowi, podstolemu księżnej, przez ks. Bolesława uczynione.³⁾

74. (1306), *apud antiquam Wladislauiam colloquium fr. Caroli de Treveris generalis magistri fratrum ordinis hospitalis b. Marie Theutonici Jerosolimitani cum Wladislao duce Cracowie*.

Wspomnienie w dokumencie z roku 1307.⁴⁾

II. Doba druga: *colloquia generalia*, wiece wielkie ustawodawcze.75. 1311, *II kal. Novembris* (31/10) *apud Wisliciam*⁵⁾ *in colloquio*.

Władysław, ks. krakowski, sandomierski, sieradzki, łęczycki i kujawski, Rupertowi i Markowi synom Marka niegdyś wójta sandomierskiego, wójtostwo sandomierskie zwraca.⁶⁾

¹⁾ Nakło, w Wielkopolsce nad rzeką Notecią położone.

²⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 544.

³⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 553.

⁴⁾ Ulanowski Dokumenty kujawskie i mazowieckie, str. 59.

Jest pewna trudność w oznaczeniu daty powyższego zjazdu. Wielki mistrz w dokumencie swoim mówi, że to było „*ante annos aliquot*“, przed kilku laty, i wspomina, że już wówczas nie żył Ziemowit, ks. dobrzyński, brat Łokietka, tymczasem Strouczyński (Pomniki książęce Piastów, str. 68) twierdzi, że najpóźniejszy dokument tegoż Ziemowita pochodzi z r. 1306. Od r. 1306 do 1307 nie są przecież *aliquot anni*.

⁵⁾ Wislica, w woj. krakowskim, pow. stopnickim.

⁶⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 147.

76. 1318, *die s. Trinitatis* (18/6), *feria III post s. Trinitatis* (20/6), *feria IV infra octavas Trinitatis* (21/6), *in vigilia s. Johannis Baptiste* (23/6), *apud Sulejow*¹⁾ *in colloquio generali.*

Obecni: Władysław ks. krakowski, sandomierski, sieradzki, Łęczycki, kujawski, dziedzic całego królestwa polskiego — kom. Pakosław kaszt. krakowski, Nawój wojew. sandomierski, Tomisław wojew. krakowski, mistrz Franciszek kanclerz krakowski, Nankier kanclerz sieradzki, Mścigniew sędzia sandomierski, Adam sędzia krakowski.

1. Władysław, dziedzic królestwa polskiego, wznawia zamianę niektórych wsi klasztoru Cystersów w Wąchocku, dawniej dokonaną, pod nową pieczęcią.²⁾

2. Tenże książę przysądza Janowi, biskupowi krakowskiemu, wies Witkowice przeciw Piotrowi, synowi Salomona.³⁾

3. Tenże książę wznawia klasztorowi wąchockiemu przywilej przez Bolesława ks. krakowskiego i sandomierskiego r. 1260 nadany.⁴⁾

4. Tenże książę dostojnikom i urzędnikom poleca, by od poddanych klasztoru sulejowskiego żadnych ceł nie wymagali.⁵⁾

77. 1330, *XIV m. Junii* (14/6), *in colloquio in Chancyn.*⁶⁾

Obecni: Władysław Łokietek król polski — Janisław arcyb. gnieźnieński, Jan biskup krakowski — Nawój kaszt. krakowski, Spycymir wojew. krakowski, Piotr kaszt. sandomierski, Sąd sędzia sandomierski, mistrz Piotr dziekan poznański, kanclerz wielkopolski, Pełka Swenk cześnik sandomierski — Wincenty kantor, Klemens scholastyk, Jan oficyjał, Piotr kanclerz gnieźnieński, Jarosław archidyakon, Jakób kustosz krakowscy, Nasan proboszcz wiślicki, Prandota proboszcz u św. Floryjana, Otto kantor sandomierski, Mikołaj z Podgrodzia, Piotr ze Skałki kanonicy krakowscy.

Janisław, arcyb. gnieźnieński, rozstrzyga spór między królem Władysławem Łokietkiem imieniem duchowieństwa dyjecezyi krakowskiej działającym, a Janem biskupem krakowskim o dziesięciny z nowizn.⁷⁾

78. 1332, *dominica proxima ante diem s. Urbani* (24/5), *Wiślicie*⁸⁾ *in colloquio generali.*

1) Sulejów, w woj. kaliskiem, obw. i pow. piotrkowskim.

2) Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 573.

3) Kod. dyplom. katedry krak. św. Wacława I, Nr. 119.

4) Tamże, I, Nr. 120.

5) Kod. dyplom. Małopolski II, Nr. 574.

6) Chęciny, w woj. krakowskim, obw. i pow. kieleckim.

7) Kod. dyplom. katedry krak. św. Wacława I, Nr. 149.

8) Wiślica, zob. notkę przy Nr. 74.

Obecni: Władysław Łokietek król polski — Spicymir kaszt. krakowski, Mikołaj wojew. krakowski, Mszczug wojew. sandomierski, Sąd sędzia sandomierski i t. d.

Władysław, król polski, zatwierdza wyrok polubowny, nadający mieszczanom sandomierskim prawo używania drogi handlowej na Węgry przez Żmigród.¹⁾

79. 1346, *fer. III infra octavas festi Penthecostes* (6/6), *in Pizdri*²⁾ *in colloquio nostro generali*.

Obecni: Kazimierz Wielki król polski — Jarosław arcyb. gnieźnieński — Maciej Borkowicz wojew. poznański, Mikołaj wojew. kaliski, Mikołaj sędzia poznański, Dobiesław sędzia kaliski, Tomisław podkanclerzy, Otto kanclerz wielkopolski.

Kazimierz, król polski, zatwierdza przywileje klasztoru łekneńskiego.³⁾

80. 1347, *dominica Letare* (11/3), *in colloquio generali* (Petri couie.)

O tym wiecu mamy tylko wzmiankę w artykułach statutu wielkopolskiego.

Prawdopodobnie równocześnie odbył się także wiec ustawodawczy w Wiślicy dla Małopolski.

81. 1350, *feria III. festiuitatum Penthecostes* (18/5), *fer. IV infra octauas Penthecostes* (19/5), *in stacionibus circa monasterium Sulejow*⁴⁾ *in colloquio nostro*.

Obecni: Kazimierz król polski — Jarosław arcyb. gnieźnieński, Maciej biskup kujawski — Spicymir kaszt. krakowski, Imbram wojew. krakowski, Mikołaj wojew. kaliski, Stefan wojewoda sieradzki, Jarand kaszt. rospierski i starosta sieradzki, Jakub kanclerz sieradzki, Pełka kaszt. sądecki, Zbigniew kanclerz krakowski, Michał cześnik łęczycki, Filip podkomorzy łęczycki, Stefan Rola podłowczy łęczycki, Floryjan kanclerz łęczycki.

1. Kazimierz, król polski, Stampocie z Siadeczy zezwala na założenie wsi tej prawem niemieckim.⁵⁾

2. Tenże król Peczkowi, mieszczaninowi wrocławskiemu, wójtostwo w mieście Łęczycy sprzedaje.⁶⁾

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 188.

²⁾ Pyzdry, miasteczko w woj. kaliskiem, obw. konińskim.

³⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski I, Nr. 1250. Jeszcze dnia 14 Czerwca 1346 bawi król w Pyzdrach.

⁴⁾ Sulejów, w woj. kaliskiem, obw. i pow. piotrkowskim.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 230.

⁶⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski III, Nr. 1299.

82. 1356, *feria V, post octavas Epiphaniae Domini* (20/1), Wiślicie *in generali nostro colloquio*.

Kazimierz, król polski, zatwierdza prawa i przywileje klasztoru mogińskiego, wedle których poddani tegoż klasztoru, wyjęci z pod jurysdykcji zwyczajnych sądów, tylko na dworze królewskim odpowiadać mają. ¹⁾

83. (1361, *in crastino s. Francisci* (5/10) Cracouie).

Zapewne w tym dniu i roku odbył się wiec wielki ustawodawczy w Krakowie, na którym obradowano także o urządzeniu sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim.

III. Doba trzecia: *colloquia generalia*, sądy wiecowe.

1. 1362, *in crastino s. Trinitatis* (13/6), Sandomirze *in colloquio generali*.

Obecni: Pełka sędzia, Wilczek podsędek ziemscy sandomiersey — Grot kaszt. zawichojski, Dobiesław kaszt. wiślicki, Maciej kanclerz dobrzyński, Jakób niegdyś sędzia, Janusz z Kosowic, Rafał pisarz ziemski, Mirosław i Bogusław komornicy.

1. Wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego w sprawie między Piotrem z Bogoryi i Prokoszem z Rytwian a Dzierżką z Wielowśi o jaz na Wiśle. ²⁾

2. Wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego w sprawie Wojysława z Niedrzwic z dziedzicami Nieczui o zagajniki przy Niedrzwicach. ³⁾

2. 1362, *in crastino Natiuitatis b. Marie virg.* (9/9), *in colloquio Sandomiriensi*.

Obecni: Pełka sędzia, Wilczko podsędek ziemscy sandomiersey, Jan wojew. sandomierski, Maciej kanclerz dobrzyński, Stanisław kaszt. małopolski, Abraham kaszt. lubelski, Mikołaj sędzia krakowski, Rafał pisarz ziemski.

Sąd ziemski sandomierski klasztorowi Cystersów koprzywnickiemu łęgi w Niekisiałce zatwierdza. ⁴⁾

3. 1362, *in crastino s. Michaelis arch.* (30/9), Cracovie *in colloquio generali*.

¹⁾ Zbiór dyplom. klasztoru Mogińskiego, Nr. 72.

²⁾ Kod. dyplom. Rzyszcz. i Mucz. III, Nr. 134.

³⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 750.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 753.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan kaszt. krakowski, Piotr kaszt. wojnicki, Zawisza kaszt. sądecki, Pasek kaszt. biecki, Otto proboszcz gnieźnieński, Andrzej podkomorzy krakowski.

1. Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie między Kenną, wdową Szekocką, a Bodzętą, biskupem krakowskim, o pewne granice ¹⁾.

2. Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie między Jarosławem, arcyb. gnieźnieńskim, a Tomkiem Bieganowskim o wieś Komparzów. ²⁾

4. 1363, *in crastino Epiphaniae Domini* (7/1), Sandomirie *in colloquio generali*.

Obecni: Pełka sędzia, Wilczko podsędek ziemscy sandomierscy — Jan wojewoda sandomierski, Grot kaszt. zawichojski, Rafał podkomorzy sandomierski, Maciek kanclerz dobrzyński, Bodzęta wielkorządca, Mikołaj z Żorawicy.

Wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego w sprawie dziedziców z Byszowa przeciw dziedzicom z Gnieszowic o młyn na rzece Koprzywnicy. ³⁾

5. 1363, *in crast. Purificationis b. v. Marie* (3/2), Cracouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan kaszt. krakowski, Piotr kaszt. wojnicki, Pasek kaszt. biecki, Zawisza kaszt. sądecki, Janusz dziekan krakowski, Andrzej podkomorzy krakowski.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie Andrzeja z Mojkwic przeciw klasztorowi jędrzejowskiemu o dziedzinę w Skroniowie. ⁴⁾

6. 1363, *feria II. post diem Corporis Christi* (5/6), Cracouie, *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Piotr kaszt. wojnicki, Pasek kaszt. biecki, Grot kaszt. zawichojski, Andrzej podkomorzy, Mszczuj łowczy krakowscy, Grzegorz z Balic.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie Jarosława, arcybiskupa gnieźnieńskiego, z dziedzicami Bieganowa o wieś Jerzowice. ⁵⁾

¹⁾ Kod. dyplom. katedry krak. św. Wacława I, Nr. 227.

²⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski III, Nr. 1486.

³⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 756.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 268.

⁵⁾ Kod. dyplom. Wielkopolski III, Nr. 1495.

7. 1363, *in crast. b. Michaelis arch.* (30/9), Cracouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Andrzej wojew. krakowski, Jan wojew. sandomierski, Mszczug podkomorzy, Piotr kaszt. wojnicki, Pasek kaszt. biecki, Grot kaszt. zawichojski, Andrzej kaszt. żarnowski, Bodzeta wielkorządca krakowski.

1. Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie Sochny, żony Andrzeja kaszt. czchowskiego, przeciw Bodzecie, bisk. krakowskiemu, o wsie Biesiadki i Żyrków. ¹⁾

2. Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie Mikołaja i Niemsty Skroniowskich przeciw klasztorowi jędrzejowskiemu o dziedzinę w Skroniowie. ²⁾

8. 1364, *in crastino b. Michaelis arch.* (30/9), Cracouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan dziekan, Andrzej wojewoda, Bodzeta wielkorządca, Mszczug podkomorzy krakowscy, Piotr wojnicki, Pasek biecki kasztelanowie.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie dziedziców z Modlnic przeciw klasztorowi jędrzejowskiemu o część dziedziczną w Skroniowie. ³⁾

9. 1365, *in crast. Purificacionis b. v. Marie* (3/2), Cracouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Bodzeta wielkorządca, Dzierżek stolnik krakowscy, Piotr kaszt. wojnicki, Grot kaszt. lubelski, Stanisław kaszt. małogojski, Rafał podkomorzy sandomierski.

Przed sądem ziemskim krakowskim Tilka z Pstroszyc dziedzinę swą w Pstroszycach Jakuszowi, Lambertowi i Mieczsławowi braciom sprzedaje. ⁴⁾

10. 1365, *in crast. b. Stanislai* (9/5), Cracouie, *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan dziekan, Andrzej wojewoda, Mszczug podkomorzy krakowscy, Piotr kaszt. wojnicki, Grot kaszt. lubelski, Andrzej kaszt. żarnowski.

¹⁾ Kod. dyplom. katedry krak. św. Wacława, I, Nr. 231.

²⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 270.

³⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 274.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 778.

Przed sądem ziemskim krakowskim Piotr z Mozgawy dziedzinę w Potoku dziedzicom Potoka sprzedaje.¹⁾

11. 1365, *in crast. s. Johannis bapt.* (25/6), Wislicie *in colloquio generali.*

Obecni: Pełka sędzia, Wilczek podsędek ziemscy sandomierscy — Jan wojew. sandomierski, Rafał podkomorzy sandomierski, Stanisław kaszt. małogojski, Dobiesław kaszt. wiślicki, Andrzej kaszt. żarnowski, Pakosz wojski, Jakób urzędnik.

Przed sądem ziemskim sandomierskim podział lasu w Łętkowicach dokonany między dziedzicami Bogumiłowic i Wierzechosławic a Jachną, wdową po Czeleju wojewodzie sandomierskim.²⁾

12. 1365, *in crast. b. Michaelis arch.* (30/9), Cracouie *in colloquio generali.*

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan dziekan, Bodzęta wielkorządca krakowscy, Andrzej wojewoda, Dzierżek stolnik krakowscy, Klemens kaszt. radomski, Andrzej kaszt. żarnowski.

Przed sądem ziemskim krakowskim Jan i Ofka Dzieduszycey z kapitułą katedralną krakowską wieś Brzezic na wieś Zacharyjaszową wolę zamieniają.³⁾

13. 1366, *in crast. Epiphanie Domini* (7/1), Sandomirie *in colloquio generali.*

Obecni: Pełka sędzia, Wilczek podsędek ziemscy sandomierscy — Jan wojewoda, Rafał podkomorzy sandomierscy, Marek pisarz ziemski i t. d.

Przed sądem ziemskim sandomierskim Pasek z Gozdzielina gaj w Gozdzielinie Marcinowi z Grocholic sprzedaje.⁴⁾

14. 1366, *in crast. Purificacionis b. v. Marie* (3/2), Cracouie *in colloquio generali.*

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan dziekan i kanclerz krakowski, Andrzej wojewoda, Mszczug podkomorzy krakowscy, Piotr kaszt. wojnicki, Klemens kaszt. radomski, Andrzej kaszt. żarnowski.

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 781.

²⁾ Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława I, Nr. 237.

³⁾ Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława I, Nr. 238.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 788.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie Polanina i Gumberta Kowalowskich przeciw Bodzancio, biskupowi krakowskiemu, o dziedzinę we wsi Siedleu.¹⁾

15. 1366, *in crast. Omnium Sanctorum* (2/11), Cracouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Andrzej wojewoda, Jan kanclerz, Bodzęta wielkorządca, Mściwój podkomorzy krakowscy, Klemens kaszt. radomski, Stanisław kaszt. małogojski.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie dziedziców Borowa przeciw klasztorowi jędrzejowskiemu o dziedzinę przy granicy Potoka.²⁾

16. 1357, *in crast. s. Michaelis arch.* (30/9), Cracouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan kaszt. krakowski, Pasek kaszt. biecki, Otto proboszcz gnieźniński, Andrzej podkomorzy krakowski.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sporze Jarosława, arcyb. gnieźnińskiego, przeciw Tomkowi z Bieganowa o wieś Komparzów.³⁾

17. 1367, *in crast. Omnium Sanctorum* (2/11), Cra^eouie *in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan kaszt., Andrzej wojewoda, Jan kanclerz, Bodzęta wielkorządca, Mszczug podkomorzy krakowski, Stanisław kaszt. małogojski.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie między Arnoldem, scholastykiem krakowskim, a dziedzicami Mieroszowa o dziedzinę.⁴⁾

18. 1368, *in crast. s. Johannis bapt.* (25/6), Vislicie *in colloquio generali*.

Obecni: Pełka sędzia, Wilezek podsędek ziemscy sandomierscy — Wilezek kaszt. sandomierski, Stanisław kaszt. małogojski, Klemens kaszt. radomski, Pakosław wojski wiślicki, Maciej z Chrobrza, Marcisz z Młodzowa.

1) Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława I, Nr. 240.

2) Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 289.

3) Kod. dyplom. Wielkopolski III, Nr. 1583.

4) Kod. dyplom. katedry krakowskiej św. Wacława II, Nr. 263.

Przed sądem ziemskim sandomierskim Włodek i Sułek Ossowscy prawo poboru sere bydłęcych Mścigniewowi Ossowskiemu sprzedają¹⁾.

W tym roku prawdopodobnie odbył się ostatni wiec wielki ustawodawczy za życia króla Kazimierza W., na którym uchwalone zostały prejudykaty i ekstrawaganty niemniej ustawy o urządzeniu żup w Wieliczce i Bochni, o sprzedaży soli i solarzach, wreszcie o starostach, monecie pospolitej i składzie Rady miasta Krakowa.

19. 1369, *in crast. s. Stanislai* (9/5), *Cracouie in colloquio generali*.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemscy krakowscy — Jan kasztelan, Dobiesław wojewoda, Jan kanclerz, Mszczug podkomorzy krakowscy, Piotr kasztelan sądecki, Andrzej kasztelan żarnowski.

Wyrok sądu ziemskiego krakowskiego w sprawie Heleny ze Stupowa przeciw dziedzicom Pstroszyc o dziedzinę Wiktośławską w Pstroszycach²⁾.

20. 1369, *in crast. s. Trinitatis* (28/5), *in Opatow in colloquio generali*.

Obecni: Pełka sędzia, Wilczek podsędek ziemscy sandomierscy, — Klemens kaszt. radomski, Pełka kaszt. zawichojski, Maciek kanclerz dobrzyński, Marek sędzia wielkorządzy, Zaklika ze Srokomli, Wrocław z Wysokiej.

Wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego przysadzający klasztorowi koprzywnickiemu łąkę w Świężycy³⁾.

21. 1370, *in crast. Epiphanie Domini* (7/1), *Sandomirie in colloquio generali*.

Obecni: Pełka sędzia, Wilczek podsędek ziemscy sandomierscy — Rafał kaszt. wiślicki, Pełka kaszt. zawichojski, Maciek kanclerz dobrzyński, Dzierżek podstoli sandomierski, Janusz z Kosowic, Marek z Sulisławic, Wrocław z Wysokiej.

1. Wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego, przysadzający klasztorowi koprzywnickiemu łąkę we wsi Szewce⁴⁾.

2. Przed sądem ziemskim sandomierskim dziedzice Gnieszowic część swą dziedziczną tamże opatowi koprzywnickiemu w zastaw dają⁵⁾.

22. 1370, *in crast. b. Stanislai* (9/5), *Cracouie in colloquio generali*.

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 297.

²⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 824.

³⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 825.

⁴⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 831.

⁵⁾ Kod. dyplom. Małopolski III, Nr. 832.

Obecni: Mikołaj sędzia, Andrzej podsędek ziemsey krakowscy — Jan kasztelan, Dobiesław wojewoda, Mszczug podkomorzy, Zbyszek łowczy krakowscy, Piotr kaszt. sądecki, Zawisza kaszt. wojnicki.

Przed sądem ziemskim krakowskim podział zanku Rożnów i wsi przyległych między Klemensa i Piotra Rożnów¹⁾.

§. 7.

Pełny zwód małopolski zawarty w rękopisie Oss. I z r. 1400, i jego rozkład na pojedyncze statuty.

Wspomnieliśmy już wyżej, że pełny zwód artykułów małopolskich podaje nam tylko jeden rękopis, mianowicie rękopis Oss. I z r. 1400.

Byłoby zupełnie na miejscu przedrukować cały tekst tego rękopisu, już choćby z tego powodu, iż to jest również jedyny rękopis, który pochodzi z epoki, poprzedzającej statut warki. Tekst wszelako tego rękopisu jest przepełniony taką ogromną liczbą błędów i opuszczeń, bądź wyrazów, bądź nawet całych zdań, iż restytucja tekstu wymaga wielkiej ostrożności, i tylko przy pomocy co najmniej kilku, jeśli nie kilkunastu najbliższych czasem rękopisów późniejszych, przeprowadzić się da. Zanim atoli zdołam przyjść w posiadanie dokładnych kopij tych rękopisów, podaję na tem miejscu schemat artykułów, w rękopisie Oss. I zawartych, a zarazem dla porównania podaję obok w osobnych rubrykach: a) (Oss. II) zwód artykułów małopolskich wedle rękopisu Oss. II, najbliższego czasem po statucie warkim²⁾, b) (Łas.) zwód tychże artykułów wedle statutu Łaskiego, c) (Hel. Z.) zwód wedle Helcla, d) (Hel. St.) rozkład artykułów wedle hipotezy Helcla, e) (Hb. St.) rozkład wedle zdania Hubego, f) (B. IV.) zwód zawarty w rękopisie B. IV, wreszcie g) (P.) rozkład na statuty wedle zdania mego.

Tu wyjaśniam, iż wiece ustawodawcze, na których ustawodawstwo wiślicko-piotrkowskie powstało, tak oznaczam: I, wiece pierwszy małopolski w Wiślicy prawdopodobnie z r. 1347; II, wiece wielkopolski w Piotrkowie z r. 1347; III, wiece drugi małopolski w Wiślicy z r. 1356; IV, wiece trzeci małopolski prawdopodobnie w Krakowie r. 1361 odbyty, wreszcie V, wiece ostatni małopolski może odbyty w Wiślicy r. 1368³⁾.

¹⁾ Kod. dyplom. Małopolski I, Nr. 306.

²⁾ Rękopisów S V i Płb. I nie udało nam się dotychczas uzyskać dokładnych kopij.

³⁾ I, III, IV oznacza, iż odnośny artykuł na jednym z tych trzech wiecew uchwalony został.

Bliższego rozdzielenia artykułów pomiędzy wiece I, III i IV nie podaje, gdyż brak do tego wszelkiej podstawy; jest to zresztą rzecz nie wielkiego znaczenia, jeśli się zważy, że te trzy wiece zaledwo okres czasu 14-letni od siebie rozdziela.

1	<p><i>Capitulum primum.</i> Plerumque fit, quod aliqui propter causas consanguineorum uel famulorum nostre camere applicanda puniatur.</p>
2	<p><i>Ad regis presenciam qui citati negligere presumant.</i> Contigit eciam, quod dum aliqui pro quibuslibet criminibus cuiuscumque sint status uel condicionis, habeantur pro conuictis.</p>
3	<p><i>De inignoracionibus.</i> Preterea, quia per frequentem pauperum inignoracionem domino ville inignorete persolendum.</p>
4	<p><i>De pena regis camere pertinente.</i> Preterea pena, que consueuit nostro fisco siue nostre camere applicari in premissis IV casibus nostre camere applicetur.</p>
5	<p><i>De pecunia hereditatis obligate.</i> Cum omnes constituciones et statuta legem inponant pecunia reo nichilominus restituta.</p>
6	<p><i>De hereditatum limitibus distinguendis.</i> Crebra altercacione inter nostros subditos super limitibus tunc etenim decursus fluminis pro terminis est habendus.</p>
7	<p><i>De iure militarium et uexillorum fruicione in expedicione.</i> Jus militare. Quidam ex nostris nobilibus cum in castris equi uero eorum eidem subcamerario pro ipsa culpa applicentur.</p>
8	<p><i>De uictorum satisfaccione.</i> Quia victus uictori tenetur satisfacere de euiccione quod semper dampnati soluere tenebuntur.</p>
9	<p><i>De tasseratorum iure et mutuata ipsis pecunia per modo b. (s)</i> Ut noxius ludus taxillorum abiciatur propter quod non habet alicuius dominium rei uel aliquam possessionis tradicionem.</p>

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hb. St.	B. IV.	P.
18.	19.	18.	III, 4.	I, 7. II, 4.	7.	I, III, IV, 1347/61.
19.	20.	19.	III, 5.	I, 8.	8.	I, III, IV, 1347/61.
24.	25.	24.	III, 9.	I, 11.	10.	I, III, IV, 1347/61.
25.	26.	25.	III, 11.	I, 10.	11.	I, III, IV, 1347/61.
1.	1.	1.	IV, 4.	I, 25.	25.	I, III, IV, 1347/61.
2.	2.	2.	IV, 25.	I, 26.	26.	I, III, IV, 1347/61.
3.	3.	3.	IV, 19.	I, 27.	27.	I, III, IV, 1347/61.
4.	4.	4.	IV, 5.	I, 28.	28.	I, III, IV, 1347/61.
75.	78.	76.	IV, 21.	I, 46.	46.	I, III, IV, 1347/61.

10. *De ludo super prestanciam.*
Ad preeludendam lusoribus taxillorum malicie subtilitatem aliam similem penam pro inobediencia.
11. *De ludo illius, qui a patre et fratribus non est separatus.*
Filius nondum emancipatus, constitutus in paterna potestate et causa solacij et exercicij habendi.
12. *De patris et filiorum vnico sigillo.*
Quia filij cum patribus iurisfaccione vna persona censentur et aliud portare uel habere non presumat.
13. *De expedicionis visitacione generali.*
Quia onus, presertim quod omnes tangit ad quamlibet expedicionem nobiscum teneantur.
14. *De clericorum visitacione expedicionis.*
Cum nullus iure suo debeat defraudari bona predictorum clericorum decreuimus nostro regno perpetuis applicanda.
15. *De obseruacione penarum palatinorum et omnium iudicum.*
Ut in rapinis aut in pignoracionibus nostrorum pauperum et ad uices eorum gerentes extendimus siue progamus.
16. *De militibus et nobilibus furta et spolia committentibus.*
Sepius contingit, ut quidam de militali prosapia cum inpares probis uiris reputentur.
17. *De tutela et querela mulierum.*
Ut dominarum habitacio propter fragilitatem sexus uel suo procuratori, cui placebit, in totum delegabit.
18. *De iudeorum usura.*
Cum (in) vsurarum voragine insaciabilis sit appetitus aut obseruare ipsis tenetur suam obligacionem aut promissum.
19. *De caucione procuratorum.*
Quia cuilibet summa defensio non est deneganda debet habere suum aduocatam, procuratorem seu prolocutorem.
20. *De diuersitate procuratorum regni huius.*
Quia et multiplicitate iudicum de eadem questione seu causa hereditaria cognoscendi et diffniendi habeant facultatem.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hbe. St.	B. IV.	P.
76.	79.	77.	IV, 22.	I, 47.	47.	I, III, IV, 1347/61.
95.	98.	96.	I, 23.	E, 94.	—	V, 1368.
6.	6.	6.	I, 21.	E, 93.	—	V, 1368.
7.	7.	7.	I, 16.	E, 107.	—	V, 1368.
8.	8.	8.	I, 18.	E, 106.	—	V, 1368.
5.	5.	5.	IV, 2.	I, 29.	29.	I, III, IV, 1347/61.
79.	82.	80.	IV, 34.	I, 50.	50.	I, III, IV, 1347/61.
9.	9.	9.	IV, 3.	I, 30.	30.	I, III, IV, 1347/61.
80.	83.	81.	IV, 23.	I, 51.	51.	I, III, IV, 1347/61.
—	10	10.	I, 4.	E, 92.	—	V, 1368.
10.	11.	11.	III, 1.	I, 1.	1.	I, III, IV, 1347/61.

21. *De castellanorum potestate iudicandi.*
Item ut palatini certo numero suorum iudicum sint contenti iudicandi et cognoscendi habeant facultatem.
22. *De priuilegij perdicione.*
Cum secundum patrum sanctorum decreta illo iure, quo illa villa vsa fuit, debet iudicari siue terminari.
23. *De castellanorum iudicijs assignanter.*
Quia plerumque habentes iurisdictionem Limite-
tur idem de castellano Sandomiriensi.
24. *De pena illius, qui contra suum priuilegium citatur.*
Statuimus, quod dum aliquis contra suum priuilegium se nesciuisse, reum fuisse priuilegiatum.
25. *De iudicij certis terminis assignandis.*
Prona consuetudine noscitur esse obseruatum pena,
que dicitur pentnazeste, per iudices puniantur.
26. *De testibus calumpnie expurgande.*
Martinus conqueritur de Nicolao cum XII testi-
bus et non paucioribus fieri huiusmodi expurgacionem.
27. *De inuenta pecunia.*
Item Martinus deposuit contra Nicolaum ut non
inuenit nec habuit pecuniam predictam.
28. *De iuramentis.*
Preterea dum dominus contra wlodarium tenca-
tur se cum VI testibus expurgare.
29. *De citacionum forma.*
Quoniam ex modo citacionis nonnulla grauamina
cessante qualibet oppressione suprascripta.
30. *De termini prorogacione.*
Preterea cum in deliberacione consistat mater virtu-
tum in crastinum termini prorogentur.
31. *De penis ministerialium.*
Flebili querela sepius recepimus, quod ministeriales
et facilem adustionem non inmerito poterunt formidare.
32. *De pecoribus, que in annonam pelluntur.*
Ut quilibet alium indempnem vigilet conseruare
cuius fuerint pecora, soluere teneatur.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hbc. St.	B. IV.	P.
11.	12.	12.	III, 2.	I, 2.	2.	I, III, IV, 1347/61.
66.	69.	67.	IV, 9.	I, 35.	35.	I, III, IV, 1347/61.
—	15.	14.	I, 1.	E, 86.	—	V, 1368.
67.	70.	68.	I, 7.	E, 91.	—	V, 1368.
12, 13, 14.	13, 14.	13.	III, 3.	I, 3.	3.	I, III, IV, 1347/61.
102.	105.	103.	I, 58.	P. 71.	—	V, 1368.
103.	106.	104.	I, 59.	P. 73.	—	V, 1368.
105.	107.	106.	I, 42.	E, 105.	—	V, 1368.
15.	16.	15.	III, 6.	I, 4.	4.	I, III, IV, 1347/61.
16.	17.	16.	III, 7.	I, 5.	5.	I, III, IV, 1347/61.
17.	18.	17.	III, 8.	I, 6. II, 25.	6.	I, III, IV, 1347/61.
61.	65.	62.	IV, 26.	I, 24.	24.	I, III, IV, 1347/61.

- Ad euitandam quamlibet altereacionem ad proximiorum curiam castellanie depellere teneatur iumenta predicta uel pecora.
33. *De pena eorum, qui quercus alterius excidunt.*
Quidam de ipsorum audacia multum presumentes in cuius dominio sint incisa.
34. *De illorum, qui de nocte annonam subtrahant.*
Et licet canonica sanccio depopulaciones agrorum uel caput pueris uel amicis cum penis prenotatis.
35. *De penis vituperij.*
Quoniam omnis scurrilitas uerborum et turpiloquium soluat LX marcas grossorum, ueluti ipsum occidisset.
Idem dicimus si matrem eius meretricem nominauit sum mentitus ut canis.
36. *De pena plage non sanguinis effusionis.*
In percussionibus militum et aliorum nostrorum subditorum kmethoni uero pena sese griwen per percipientem debet solui.
37. *De pena sanguinis effusionis.*
Ut penarum distincio et legitima diuisio habeatur ubi causa agitur, assignari demandamus.
38. *De occisoribus patrum, fratrum, sororum etc.*
Et licet lex tam noui, quam ueteris testamenti et inabiles ad aliquos honores promouendos.
39. *De citacionum nuncijs.*
Possibilitas racionis hoc dictat per quemlibet familiarem licet fieri citaciones.
40. *De citacionum forma danda.*
Preterea quandoque presidentes sine certo actore et causa expressa non dent aliquas citaciones.
41. *De hereditatum citacione.*
Item dum aliquis pro hereditate citatur ad defensionem seu diffinicionem cause licite procedatur.
42. *De pena illorum, qui fructiferas arbores succidunt.*
Statuimus, quod pro qualibet arbore fructifera pena XV passo dampnum.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hbe. St.	B. IV.	P.
62.	67.	63.	IV, 26.	I, 24.	24.	I, III, IV, 1347/61.
81.	84.	82.	IV, 27.	I, 52.	52.	I, III, IV, 1347/61.
82.	85.	83.	IV, 28.	I, 53.	53.	I, III, IV, 1347/61.
83.	86.	84.	IV, 29.	I, 54.	54.	I, III, IV, 1347/61.
84.	„	85.	„	I, 55.	55.	I, III, IV, 1347/61.
85.	88.	86.	IV, 30.	I, 56.	56.	I, III, IV, 1347/61.
86.	87.	87.	IV, 31.	I, 57.	57.	I, III, IV, 1347/61.
87.	61.	88.	IV, 33.	I, 58.	58.	I, III, IV, 1347/61.
20.	21.	20.	I, 5.	E, 87.	—	V, 1368.
21.	22.	21.	I, 6.	E, 88.	—	V, 1368.
22.	23.	22.	I, 10.	E, 85.	—	V, 1368.
104.	84.	105.	I, 32.	E, 98.	—	V, 1368.

43. *De plantacionibus exstirpandis.*
Statuendo decreuimus, quod si aliquae plantaciones
sub pena sex marcarum teneatur.
44. *De illo, qui rem alterius recipit uiolenter.*
Item si quis propria auctoritate et uiolenter cum
pena VI marcarum restituere teneatur.
45. *Qui seminat agros alienos.*
Aliquis excolens et seminans agros alterius ca-
reat cum pena quindecim.
46. *Qui boues recipit alienos uiolenter.*
Cum alicui IIII boues uiolenter fuerint recepti et
iudicio alia XV pro pena satisfacere teneatur.
47. *De curru feni et copa grani recepto.*
Item pro curru feni et iudicio XV satisfacere
teneatur.
Item pro copa vna cuiuscunque grani debita
pena est mulctandus.
48. *De reprobantibus sententiam.*
Cum aliquis arguit seu prouocat sententiam dare
et satisfacere teneatur.
49. *De hijs, qui milites percuciunt.*
Militi pro vna plaga vel pluribus a kmethone
III mar. pro wlneribus statuimus persoluendas.
50. *De incendiarijs.*
Ex lege imperiali clara luce nobis constat iuxta
exigenciam criminis et eius probacionem.
51. *De mulierum et virginum oppressoribus.*
Re uera non solum a malo sed ab omni specie mali
iuxta commissi criminis qualitatem.
52. *De querela rei et actoris.*
Cum actor forum rei vndique sequi debeat litem
coram iudice competenti, cum uoluerit, agitabit.
53. *De terminorum prolongacione impedimentis.*
Contingit sepius, quod Pe. citat Jo alius termi-
nus partibus assignetur.
54. *De contumacibus.*
Experientia nos edocuit, quod quodocumque no-
stre camere applicanda puniantur.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hbe. St.	B. IV.	P.
88.	89.	89.	I, 33.	E, 99.	—	V, 1368.
89.	90.	90.	I, 34.	E, 100.	—	V, 1368.
90.	91.	91.	I, 35.	E, 101.	—	V, 1368.
91.	92.	92.	I, 36.	E, 102.	—	V, 1368.
92.	93.	93.	I, 37.	E, 103.	—	V, 1368.
93.	94. 95, 96.	94.	I, 38. 39, 40, 41.	E, 104.	—	V, 1368.
94.	97.	95.	I, 13.	E, 108.	—	V, 1368.
96.	99.	97.	I, 43.	E, 97.	—	V, 1368.
64.	68.	65.	IV, 7.	I, 32.	32.	I, III, IV, 1347/61.
65.	—	66.	IV, 8.	I, 33.	33.	I, III, IV, 1347/61.
63.	66.	64.	IV, 6.	I, 31.	31.	I, III, IV, 1347/61.
—	—	166.	I, 44.	E, 90.	—	V, 1368.
23.	24.	23.	III, 10.	I, 9.	9.	I, III, IV, 1347/61.

55. *De contumacia rei et actoris.*
Actor procurat ad causam reum citari reus pena duorum boum multeretur.
56. (Brak rubryki)
Licet in pluribus casibus celeritas commendatur debitori creditor restituere teneatur.
57. *De violencie culpa et de defamacione et furto.*
Preterea, ut calumpnijs via precludatur proprio iuramento se ualeat expurgare.
Item si aliqui fuerint eiusdem parrochie per ydoneos testes teneatur conprobare.
58. *De rebus concessis absque littera obligacionis.*
Finem litibus imponere cupientes ab impetitione agentis absoluetur.
59. *De nobilitatis testimonio.*
Nobilitatis stirpes ex progenitoribus earum a stirpe ipsorum paterna procreatus.
60. *De mutua wlneratione.*
Percepimus, quod Petrus insequendo Johannem Johannem noscitur wlnerasse.
61. *De furtiua mellis inculpacione.*
Item Pe. Johannem traxit ad iudicium quod proprium suum mel deportabat.
62. *De testimonio illati wlneris.*
Preterea Pe. contra Johannem deposuit ad producendum predictos testes fore admittendum.
63. *De iuramenti admissione et processu.*
Querelam Petrus deposuit de Johanne tunc, ut est moris, dicimus Petri iuramentum admittendum.
64. *De prati falcacione.*
Bertoldus deposuit querelam contra Andream probare prati vendicionem et empcionem.
65. *De wlnerationis confessione.*
Item Bertoldus contra Andream deposuit ad wlneris satisfacionem condempnandum.
66. *De testibus producendis.*
Per experienciam didicimus, quod sententia excommunicationis habent ipsorum testimonia firmitatem.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hbe. St.	B. IV.	P.
26.	27.	26.	I, 8.	E, 89.	—	V, 1368.
27.	28.	27.	III, 12.	I, 12.	12.	I, III, IV, 1347/61.
28.	29.	28.	III, 16.	I, 13,	13.	I, III, IV, 1347/61.
29.	30.	29.	"	"	"	I, III, IV, 1347/61.
30.	31.	30.	III, 15.	I, 34.	34.	I, III, IV, 1347/61.
31.	32.	31.	III, 14.	I, 38.	38.	I, III, IV, 1347/61.
32.	33.	32.	I, 45.	P, 66.	—	V, 1368.
33.	34.	33.	I, 46.	P, 74.	—	V, 1368.
34.	35.	34.	I, 47.	P, 67.	—	V, 1368.
35.	36.	35.	I, 48.	P, 65.	—	V, 1368.
97.	100.	98.	I, 54.	P, 61.	—	V, 1368.
98.	101.	99.	I, 55.	P, 70.	—	V, 1368.
36.	37.	36.	III, 13.	I, 14.	14.	I, III, IV, 1347/61.

67. *De testibus consanguineis.*
 Conradus domum vendicabat a Dominico testimonium Jacobi patris pro Conrado valere.
68. *Qui dormienti in via res suas receperit.*
 Egidius deposuit cum querela in simili casu decreuimus, fore admittendum ad iuramentum.
69. *De canis incitacione.*
 Item Egidius conquestus est, quod canis Falconis per iuramentum proprium debet se expurgare.
70. *De lite noctis tempore et candele extincione.*
 Querelam deposuit Egidius contra Falconem in vlnera duximus condempnandum.
71. *De pastoris custodia et iuramento.*
 Preterea de villanorum pastore deposuit Egidius quod ouem ad villam reduxisset.
72. *De expurgacione nobilium famosorum ex parte furti.*
 Ut viri famosi et iuste iurantes per proprii iuramenti prestacionem a tali accione se expurgare.
73. *De villanorum recessione a domino ville et causis.*
 Cum ex separacione subditorum sed omnes inhabitantes recedant quo placebit.
74. *De etate puerili et negligencia.*
 Similiter infantibus ad duodecem annos educatis obstat eis excepcio prescripcionis propter negligenciam allegatam.
75. *Da hereditatis impeticione.*
 Cum prescripcio propter segnicie ab omni iure et vendicacione eiusdem hereditatis censemus cecidisse.
 Si autem in obligacione aliquis teneat aliquam hereditatem senciatur se cecidisse.
 Si vero sit mulier maritata ab omni hereditate predicta se agnoscat cecidisse.
 Si autem fuerit vidua sicut et captiuis per Tartaros nullam volumus (currere) prescripcionem.
76. *De bonorum et hereditatum diuisione et silencio.*
 Cum omnis dissensionis et discordie sit mater communitio per prescripcionem obiectam legitime excludetur.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hube St.	B. IV.	P.
37.	38.	37.	I, 57.	P, 60.	—	V, 1368.
71.	74.	72.	I, 50.	P, 72.	—	V, 1368.
72.	75.	73.	I, 51.	P, 69.	—	V, 1368.
73.	76.	74.	I, 53.	P, 68.	—	V, 1368.
74.	77.	75.	I, 52.	P, 76.	—	V, 1368.
70, 112.	73.	71.	IV, 17.	I, 44.	44.	I, III, IV, 1347/61.
68.	71.	69.	IV, 35.	I, 36.	36.	I, III, IV, 1347/61.
69.	72.	70.	IV, 15.	I, 37.	37.	I, III, IV, 1347/61.
38.	39.	38.	III, 17.	I, 15.	15.	I, III, IV, 1347/61.
39.	40.	39.	"	"	"	I, III, IV, 1347/61.
40.	41.	40.	"	"	"	I, III, IV, 1347/61.
41.	42.	41.	"	"	"	I, III, IV, 1347/61.
107.	109.	108.	IV, 11.	I, 39.	39.	I, III, IV, 1347/61.

77. *De furti occultacione et criminis prescripcione.*
Cum furta et latrocinia propter seuitatem criminis
qui in sui dampni recuperacione (minime) curauerint vigilare.
78. *De pueris non habentibus annos discrecionis.*
Si cuiuscunque pueri impuberes antequam fuissent
primo ad iudicium super eandem causam vocati.
79. *De prescripcionis distincione.*
Cum realis distincio personarum habeatur X
anni currant in prescripcione.
80. *De calumpniarum preclusionione.*
Ut calumpnijs omnium malorum hominum omnis via
precludatur obstabit excepcao prescripcionis obiecta.
81. *De obstaculo prescripcionis.*
Franciscus deposuit querelam contra Gregorium
duorum annorum obstare prescripcionem.
82. *De virginis tutela infantule.*
Franciscus neptem suam Luciam ultra predictas
XX marcas Francisco suo auunculo (niedokończony).
83. *De taciturnitate et prescripcione.*
Franciscus vendidit Gregorio hereditatem obstante
tanti temporis taciturnitate et prescripcione.
84. *De concessionis taciturnitate.*
Franciscus Gregorio mutuauit XX mensuras tritici
propter tanti temporis decursum.
85. *De iudicis solucone, que dicitur pamanthne.*
Licet pro redimenda pauperum vexacione duos
grossos exigendi habeat facultatem.
86. *De fratrum, sororum diuisorum hereditaria questione.*
Quamuis negocia mortua et finita sed ipsam sen-
tenciam decreuimus perpetuum habere vigorem.
87. *De iudicis pene restitutione.*
Cum in causarum processibus qui ad superio-
rem in falsa pronunciacione euocauit.
88. *De rusticorum pena, qui furem inclamati non insecuntur.*
Nagod villanus deposuit querelam villanos ad
soluendum equum preticto Nagod condempnamus.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hbe. St.	B. IV.	P.
108.	110.	109.	IV, 12.	I, 40.	40.	I, III, IV, 1347/61.
109.	111.	110.	IV, 14.	I, 41.	41.	I, III, IV, 1347/61.
110.	112.	111.	IV, 13.	I, 42.	42.	I, III, IV, 1347/61.
111.	113.	112.	IV, 16.	I, 43.	43.	I, III, IV, 1347/61.
42.	43.	42.	I, 63.	P, 81.	—	V, 1368.
43.	44.	43.	I, 64.	P. 77.	—	V, 1368.
44.	45.	44.	I, 65.	P. 78.	—	V, 1368.
45.	46.	45.	I, 66.	P. 79.	—	V, 1368.
46.	47.	46.	III, 18.	I, 16.	16.	I, III, IV, 1347/61.
47.	48.	47.	III, 19.	I, 17.	17.	I, III, IV, 1347/61.
113.	114.	113.	IV, 18.	I, 45.	45.	I, III, IV, 1347/61.
48.	49.	48.	I, 56.	P, 75.	—	V, 1368.

89. *De digitorum mutilacione et iuramento.*
 Petrus conquestus est de Johanne mutilacionem IIII-or digitorum habuit a Johanne.
90. *De pena, qui iudicis sententiam reprobat.*
 Petrus agebat contra Johannem iudicem alias pro iudicibus expressam.
91. *De silencij probacione ex parte hereditatis.*
 Falco pro hereditate agebat contra Henricum sententiam iudicis dicimus transiuisse in rem iudicatam.
92. *De plurimorum fratrum molendinatore.*
 Franciscus, (Falco) et Henricus III fratres Henricum iuste et bene iudicasse.
93. *De concessi destructi equi compositioe.*
 Nicolaus deposuit querelam de Mathia prout amicabiliter poterit, componere teneatur.
94. *De fideiussoribus solucione.*
 Nicolaus Mathie mutuauit X marcas in tali casu probandum, factam fuisse solucionem.
95. *Milites non emant scultecias.*
 Cum officium scultetorum semper seruile existat ipsam (empcionem) decreuimus irritam et inanem.
96. *De mortuorum kmethomum bonis.*
 Abusiua consuetudine noscitur esse obseruatum cessante quolibet impedimento deuoluantur.
97. *De puerorum porcione mortua matre.*
 Ex communi vsu in regno nostro obseruatur bona et hereditates illas communes indebite dissiparet.
98. *Si mulier denuo nubat.*
 Statuimus, quod marito mortuo et (cum) residua alia suorum bonorum medietate maritum accipiat iuxta suam voluntatem.
99. *De dotalicio domicelle.*
 Ceterum statuimus, dum aliqua domicella bona vero hereditaria coram regia maiestate debent assignari.
100. *De homicidio.*
 Laurencius conqueritur de Martino dicimus caput matris exsoluendum seu obtinendum.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hube St.	B. IV.	P.
49.	50.	49.	I, 49.	P. 80.	—	V, 1368.
50.	51.	50.	I, 69.	P. 94.	—	V, 1368.
51.	52.	51.	I, 68.	P. 83.	—	V, 1368.
52.	53.	52.	I, 67.	P. 82.	—	V, 1368.
54.	55.	54.	I, 61.	P, 62.	—	V, 1368.
99.	102.	100.	I, 62.	P, 63.	—	V, 1368.
106.	108.	107.	IV, 10.	I, 59.	59.	I, III, IV, 1347/61.
53.	54.	53.	III, 20.	I, 18.	18.	I, III, IV, 1347/61.
78.	81.	79.	IV, 24.	I, 49.	49.	I, III, IV, 1347/61.
100.	103.	101.	I, 29.	E, 95.	—	V, 1368.
101.	104.	102.	I, 30.	E, 96.	—	V, 1368.
59.	60.	59.	I, 60.	P. 64.	—	V, 1368.

101. *De repensa homicidij et pena iudicis.*
Licet antiquitus fuerit observatum captus pena capitali puniatur.
102. *De occisore et suis complicibus.*
Item si plures, puta III uel IIII alias deficiente expurgacione puniantur.
103. *De morte casuali.*
Ceterum quicumque morte casuali et inopinata prosequantur iuxta iuris formam.
Vt violenta audacia refrenetur et pro simplici uulnere XV marcas soluere teneatur.
104. *De hijs, qui infames habeantur.*
Sunt nonnulli, qui per indiscrecionem quod inter suos pares ut infames habeantur.
105. *De expedicionis stacionibus.*
Expedit rei publice, ut subditi in quiete uiuant cum pena in violacione statuti pro nobis cadet.
106. *De ministerialibus ad occisum in villa vocatis.*
Consuetudine iniquissima ministerialium donec de eodem homicidio questio totaliter fuerit diffinita.
— (*De redemptione hereditatis adiudicata.*)
(Item statuimus, quod cuiuscumque adiudicatur redemptio alicuius hereditatis, illam precise redimere debet infra annum et sex septimanas; quod si infra predictum tempus facere non curauerit, ab omni iure eiusdem hereditatis sentiat se cecidisse).

Uwaga do §. 5.

Na str. 245 wyraziłem przypuszczenie, iż tekst przywileju cerekwickiego z r. 1454, w tym zwłaszcza ustępie, w którym zawiera się rozporządzenie, iż sędziowie ziemscy nie mają sądzić spraw wedle własnego zdania, lecz winni się stosować do postanowień statutów króla Kazimierza w Warcie złożonych, jest nadwreżony przez opuszczenie kilku wyrazów, i że pierwotnie ustęp ten nie miał na myśli tylko statutów króla Kazimierza Wielkiego, ale także i statuta króla Władysława Jagiełły.

Oss. II.	Łas.	Hel. Z.	Hel. St.	Hb. St.	B. IV.	P.
55.	56.	55.	III, 21.	I, 19.	19.	I, III, IV, 1347/61.
56.	57.	56.	III, 22.	I, 20.	20.	I, III, IV, 1347/61.
57.	58.	57.	III, 23.	I, 21.	21.	I, III, IV, 1347/61.
58.	59.	58.	IV, 32.	„	„	I, III, IV, 1347/61.
—	63.	60.	III, 25.	I, 22.	22.	I, III, IV, 1347/61.
77.	80.	78.	IV, 20.	I, 48.	48.	I, III, IV, 1347/61.
60.	64.	61.	III, 24.	I, 23.	23.	I, III, IV, 1347/61.
—	—	—	—	—	—	I, 1347.

Powyższe przypuszczenie moje zdają się potwierdzać statuta nie-szawskie, które, przejmując owo rozporządzenie przywileju cerekwickiego, już wyraźnie tak statuta króla Kazimierza Wielkiego jak i statuta króla Władysława Jagiełły wspominają: „*Huiusmodi autem iudicia iudicentur ex libro statutorum regis Casimiri et ex statutis in Warta confectis*“.

2630/3

